

אומדנים של העיסקות הבינלאומיות של ישראל

1954—1952

מאת

נדב הלוי

מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל

אומדנים של העיסקות הבינלאומיות של ישראל

1952 — 1954

מאת

נדב הלוי

ספר זה מגיש אומדנים מפורטים על
העיסקות הבינלאומיות של ישראל בצירוף
פרוט נרחב של המקורות האמידה.

הספר מורכב משני חלקים. חלקו הרא-
שון כולל דיון במושגים כללים, לוחות-
סיכום של עיסקות החוץ של ישראל בשנים
1952 — 1954, וניתוח הקשר בין לוחות
אלה לבין סיכומים אחרים של עיסקות
החוץ לאור דרישות האינפורמציה ביש-
ראל. הפרק השני, שיענין ביחוד מומחים,
מכיל לוחות מפורטים, רשימות של מקו-
רות ותיאור דרכי הכנתם של האומדנים.
המחקר בכללו משלים פרק חשוב,
שחסרונו ניכר בסטטיסטיקה הכלכלית של
ישראל.

אומדנים של העיסקות הבינלאומיות של ישראל
1954—1952

מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל

מיסודה של קרן מוריס ולאורה פאלק
מפיטסבורג, פנסילבניה

הועדה המייעצת למדעים כלכליים וסוציאליים של
האגודה הישראלית לקרנות מחקר

רוברטו בקי, יו"ר	ארנסט כהן
אלפרד בונה	אוריאל שלון
לואי גוטמן	ארנסט ויתקון

הועדה המייעצת בארצות-הברית

א. ד. קפלן, יו"ר	איוודור לובין
שמעון קוזנץ	סטייסי מיי

יו"ר המרכז

שמעון קוזנץ

מנהל החקר בעבר

דניאל קרימר, 1954 ו-1955

הרולד לובל, 1956

מנהל החקר

דן פטינקין

המזכירה

שרה אור

אומדנים של העיסקות
הבינלאומיות של ישראל
1954—1952

מאת
נדב הלוי

ירושלים, אוקטובר 1956
מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל

מחקר זה נתאפשר הודות לתמיכתה של קרן מוריס ולאורה
פאלק מפיטסבורג. אולם אין לקרן זכות בעלות על המחקר
או חלק ישיר בחיבורו והוצאתו לאור, ואין לראותה
בתוקף היותה התומכת, כסומכת ידיה על כל הנאמר להלן.

תירגם מאנגלית
חיים דובשני

פורסם בעברית ואנגלית כאחת

Printed in Israel
נדפס בדפוס ג'רוסלם פוסט, ירושלים
המפיצים:
בלומשטיין, בתי מסחר ספרים, תל אביב
Kelley and Millman, New York

הבעת תודה

אי אפשר היה להכין אומדנים אלה ללא עזרתם ושיתוף פעולתם של משרדים רשמיים ופרטיים רבים, שהמציאו לנו אינפורמציה. במיוחד מביעים אנו תודתנו בזה לאגף מטבע חוץ, מחלקת המכס, והמפקח על הביטוח במשרד האוצר; מדור סחר חוץ והיחידה למדידת המשק הלאומי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ולשכת הייעוץ הכלכלי, משרד ראש הממשלה; מחלקת הספנות של משרד התחבורה; המדור לסחר מיוחד, מחלקת הייצוא, מרכז התיירות ומרכז ההשקעות של משרד המסחר והתעשייה; בנק ישראל, מחלקת החשבונות של קרן הקיימת לישראל, ו"אל-על" — נתיב אויר לישראל. מר ארנון גפני נשא בחלק רב מהמעמסה של איסוף הסטטיסטיקות היסודיות עבור האומדנים ל-1952 ו-1953. כושרו ושקדנותו טבועים באומדנים אלה. וכן הריני מודה למר חיים דובשני, מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בעבור עזרתו בהכנת אומדני 1954. בעוגג רב מביע אני את תודותי למר אברהם קסלר, מהלשכה לייעוץ כלכלי, בעבור התענינותו העמוקה במחקר זה ובעבור עזרתו הממשית, בהעמדת התיקים האישיים שלו לרשותנו ובהציעו מקורות ושיטות.

חברי הועדה המיעצת להכנסה לאומית של מרכז פאלק (ד"ר א. ל. געתון — יושב ראש, מר ד. דינור, ד"ר פ. דולברג, ד"ר א. פירסט, מר א. קסלר ומר ח. נחשון) סקרו את הטיוטה הראשונה, והעירו הערות עזר. נעזרתי הרבה בהערותיהם של ד"ר א. ל. געתון, ד"ר א. פירסט, מר א. קסלר, ומר ד. דינור.

טיוטה שניה הוגשה, כעבודת דוקטור, לאוניברסיטת קולומביה. חוב גדול אני חב לפרופסור ג'יימס אנג'ל, שקיבל עבודה זו תחת חסותו, ואשר ניצלתי את הערות העזר הרבות שלו בתיקון טיוטה זו. כן ברצוני להודות ליתר חברי ועדת הבחינה שלי, הפרופסורים ברוך, ברגסון, הורביץ ואיסאזוי.

הטיוטה השניה נקראה, והערות בעלות ערך רב נתקבלו, מפרופסור דן פטינקין, מר דוד שהם, מר דוד שוורץ, ד"ר הרולד לובל, גב' רחל פלורסהיים וד"ר א. מ. ברנשטיין. במיוחד ברצוני להודות לד"ר לובל ולמר שוורץ עבור היגיעה שיגעו בהערותיהם המקיפות, לד"ר ברנשטיין עבור הערותיו הוא, והערות טכניות של חבר העובדים במחלקת מאזן-התשלומים בקרן-המטבע הבינלאומית.

חוב גדול ביותר הריני חייב לד"ר דניאל קרימר, שלא זו בלבד שהקדיש ברצון חלק רב מזמנו ויעצני במשך כל שלבי מחקר זה, אלא אף עזר לארגן את המבנה של המחקר, וקרא בעיון את כל הטיוטות.

כמו-כן אסיר תודה אני לפרופסור שמעון קוזנץ, עבור סקירת האומדנים הראשונים וההצעה, כיצד צריך להכין מחקר זה, ובעבור שקרא את הטיוטה השניה. ברצוני להודות לחברי בעבודה במרכז פאלק, אשר עזרו לי הרבה תוך דיונים מב-הירים, או על ידי עזרה ישירה. במיוחד נעזרתי ע"י מר צבי ציטרון, מר משה סיקרון,

מר מרשל סרנת, גב' רות קלינוב, גב' הדסה סלומון, וד"ר מיכאל רזנברג, נוסף לאותם חברים לעבודה שכבר נזכרו בזה. גב' שושנה פרוינד בדקה את הלוחות וההערות, ומר יוסף ברוך עזר לי בליווח הנתונים.

ולבסוף ברצוני להודות לגב' שרה אור, עבור נשיאת עול העבודה המשרדית, וערנותה בקריאת ובדיקת הטיוטות השונות.

השגיאות והמגרעות שעדיין נשארו במחקר זה, הן על אחריותי בלבד.

נ. ה.

ירושלים, 31 בדצמבר, 1955.

תוכן העניינים

9		הקדמה
11		מבוא
	חלק ראשון	
	מושגים כלליים ואומדני סיכום	
15	פרק 1. עקרונות יסוד	
15	א. התהוותה של הסטטיסטיקה של מאזן-התשלומים	
16	ב. התדריך	
	עיסקות כלכליות — יחס תושבים זרים — המסגרת — רישום כפול — עיסקות לעומת תשלומים	
20	פרק 2. אומדני סיכום של מאזן-התשלומים של ישראל	
20	א. חשבון שוטף	
	סחר בסחורות — זהב — נסיעות חוץ — תחבורה — ביטוח — הכנסה מהשקעה — ממשלה ל.ג.מ.א. — שירותים שונים ל.ג.מ.א. — תרומות	
32	ב. תנועות הון	
	הון פרטי לזמן-ארוך — התחייבויות שהמרתן ערובה — הון פרטי לזמן-קצר — הון רשמי לזמן-ארוך — הון רשמי לזמן-קצר — טעויות והשמטות — האומדנים	
	פרק 3. מידת ההתאמה לישראל של מסגרת מאזן-התשלומים	
36	א. התכונות הבולטות של המשק הישראלי תוך התייחסות מיוחדת לעיס- קות הבינלאומיות של ישראל	
	בעיות היסוד — החלטות של מדיניות וצרכים אינפורמטיביים	
37	ב. הצרכים האינפורמטיביים על עיסקות בינלאומיות	
	רישום של סך העיסקות הבינלאומיות — רישום של ביצוע תוכנית — רישום של ההתחייבויות הבינלאומיות — רישומי תיפועל	
38	ג. מידת ההתאמה של מאזן-התשלומים הסטנדרטי	
	גרעונות במאזן-התשלומים — המושגים של מימון רשמי מפצה — התנגדויות למושגים של מימון רשמי מפצה	
43	ד. מסגרת אלטרנטיבית של מאזן-התשלומים	
	סחורות ושירותים — העברות חד-צדדיות — עיסקות בתביעות פיננסיות — מסקנות	
52	פרק 4. השימוש ברישומי-עזר של עיסקות בינלאומיות	
52	א. הרישום של הכנסות והוצאות של מטבע חוץ	
	תקציב אקס-אנטה ex ante — רישומי תיפועל — רישום אקס-פוסט ex post צורת תקציב לעומת מאזן-התשלומים	
57	ב. מצבת חובות מטבע חוץ	
58	ג. ניצול נתוני פיקוח מטבע חוץ	
59	ד. דוגמא לאינפורמציה בלתי מנוצלת	
64	ה. סיכום.	

חלק שני
אומדנים מפורטים

65	פרק 5. עיסקות בסחורות
65	א. סחר בסחורות
	מקור הנתונים — התיקונים הדרושים — הערות ללוח 10 — מסקנות
72	ב. זהב
	הערות ללוח 11 — מסקנות
74	פרק 6. שירותים
74	א. דיון כללי בנוגע לנתונים
75	ב. נסיעות חוץ לארץ
	מקורות ונוהל — הערות ללוח 12 — מסקנות
78	ג. תחבורה
	מקורות הנתונים — הערות ללוח 13 — מסקנות
81	ד. ביטוח
	מקורות וטיב הנתונים — הערות ללוח 14 — מסקנות
84	ה. הכנסה מהשקעות
	מקורות וטיב הנתונים — הערות ללוח 15 — מסקנות
86	ו. ממשלה ל.ג.מ.א.
	מקורות וטיב הנתונים — הערות ללוח 16
87	ז. שונות ל.ג.מ.א.
	הערות ללוח 17 — מסקנות
89	פרק 7. תרומות
	מקורות הנתונים — הערות ללוח 18 — מסקנות
96	נספח לפרק 7
99	פרק 8. תנועות הון
99	א. הון פרטי לזמן-ארוך
	מקורות כלליים — הערות ללוח 19 — מסקנות
103	ב. הון פרטי לזמן-קצר
	מקורות הנתונים — הערות ללוח 20 — מסקנות
105	ג. הון רשמי לזמן-ארוך
	הערות ללוח 21 — מסקנות
108	ד. הון רשמי לזמן-קצר
	מקורות וטיב הנתונים — הערות ללוח 22 — מסקנות
111	נספח. אומדנים רשמיים קודמים
114	א. סחורות ושירותים
	סחר בסחורות — נסיעות חוץ — הובלה וביטוח — הכנסה מהשקעה — ממשלה ל.ג.מ.א. — שונות — סך הסחורות והשירותים
115	ב. תרומות
115	ג. תנועות הון
	פרטי — רשמי
116	ד. מסקנות
117	ביבליוגרפיה

רשימת לוחות

22	1. סיכום מאזן־התשלומים של ישראל, 1952—1954
40	2. "מאזנים" אלטרנטיביים ממאזן־התשלומים של ישראל, 1952—1954
44	3. צורה אלטרנטיבית של מאזן־התשלומים של ישראל, 1952—1954
46	4. עיסקות ישראל בסחורות ובשירותים, 1952—1954
47	5. העברות חד־צדדיות של ישראל, 1952—1954
48	6. עיסקות ישראל בתביעות פיננסיות, 1952—1954
54	7. ההכנסות והתקבולים למעשה של ישראל בהתאם לתקציב מטבע חוץ 1954/55
56	8. הוצאות ישראל למעשה בהתאם לתקציב מטבע חוץ בשנה פיסקלית 1954/55, לפי מקור המימון
59	א. מיון היבוא לפי מקור המימון
62	9. מימון העיסקות הבינלאומיות השוטפות של ישראל, 1954
67	10. סחר בסחורות של ישראל, 1950—1954
73	11. עיסקות בזהב של ישראל, 1952—1954
76	12. עיסקות ישראל בנסיעות חוץ, 1950—1954
79	13. עיסקות התחבורה של ישראל, 1952—1954
83	14. עיסקות הביטוח של ישראל, 1951—1953
84	15. הכנסות מהשקעה של ישראל, 1952—1954
86	16. עיסקות ממשלה של ישראל, לא נכלל במקום אחר, 1952—1954
87	17. שירותים שונים של ישראל, לא נכלל במקום אחר, 1952—1954
90	18. תרומות (העברות חד צדדיות) של ישראל, 1950—1954
100	19. עיסקות הון לזמך־ארוך של פרטים ומוסדות לא־בנקאיים של ישראל, 1952—1954
104	20. נכסים והתחייבויות לזמך־קצר של פרטים ומוסדות לא־בנקאיים של ישראל, 1952—1954
106	21. עיסקות הון לזמך־ארוך של מוסדות רשמיים ובאנקים של ישראל, 1950—1954
109	22. נכסים והתחייבויות זרים לזמך־קצר של מוסדות רשמיים ובאנקים של ישראל, 1952—1954
112	א. אומדנים של מאזן־התשלומים של ישראל, אשר פורסמו ע"י הלשכה מרכזית לסטטיסטיקה, עבור 1950—1952, וע"י מרכז פאלק עבור 1952.

סימנים בלוחות

- אין ; סעיף זה אינו קיים או ערכו אפס.
 ... הסכום נמוך ממצחית הסיפרה האחרונה המופיעה.
 * אין נתונים.

הקדמה

מחקר זה על אומדנים של העיסקות הבינלאומיות של ישראל, 1952—1954 הוא הראשון בסידרת פירסומים מקיפים העומדים לצאת לאור על ידי מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל. מחקר זה מובא כאחד מתוך קבוצת מחקרים הדנים באספקטים שונים של מדידת המשק הלאומי בישראל, שנערכו ביזמתו של ד"ר דניאל קרימר, מנהל החקר הראשון במרכז פאלק. המחקרים האחרים, שיפורסמו בשיתוף מרכז פאלק והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה במשרד ראש הממשלה, כוללים: ההכנסה הלאומית של ישראל 1952—1954 מאת דניאל קרימר, ההכנסה הלאומית הנובעת מהחקלאות בישראל, 1952—1954 מאת מיכאל נועם, ההוצאה הלאומית והחשבונות הלאומיים של ישראל, 1952—1954 מאת הרולד לובל, החשבונות הפיננסיים של הסקטור הציבורי בישראל 1948/49—1945/55 מאת מיכאל ברקאי.

מבוא

המטרה העיקרית של מחקר זה היא אמפירית: לתת אומדנים מפורטים על העיסקות הבינלאומיות של ישראל בשנים 1952, 1953 ו-1954, שיכולים לשמש כקני-מידה לאומדנים בעתיד. עיקר עניננו במאזן-התשלומים ובמושגים הקשורים בו, שישמשו לנו כמכשירים לניתוח כלכלי. אולם אין אנו מתכוונים לנתח את הכלכלה הישראלית לפי אומדנים אלה.

"מאזן-התשלומים" הוא השם המקובל, אם כי אולי מטעה, לרישומן של עיסקות כל-כליות בינלאומיות. יכול הוא לסייע אותנו לא רק בציון תמורות שחלו משנה לשנה בכלל העיסקות, אלא גם בסעיפים ובקבוצות של עיסקות בודדות וחשובות. אפשר לייחס אותו למספרים כוללים חשובים אחרים, כמו ההכנסה הלאומית וההוצאה הלאומית (למעשה אומדן מאזן-התשלומים חלק הכרחי הוא בחישוב מספרים כוללים אלה). בין השאר רגילים להסתייע בו כאינדיקטור ללחץ על שער-חליפין. ולבסוף, אומדנים אלה יכולים לעזור בציון ליקויים בסטטיסטיקה ובאינפורמציה, ולהציע תחומים, שמן הרצוי להמשיך ולחקור בהם.

מאחר שמאזן-התשלומים משמש בדרכים הרבה, חשיבות יתירה נודעת לאופן הצגתו. בכך יתמעט השימוש המוטעה באומדנים. אפשר להבחין בין שני סוגים של שימוש מוטעה. אחד, שמקבל את מאזן-התשלומים ללא ביקורת. מאחר ש"מאזן-התשלומים" נודע במשמעו הכללי, לעתים קרובות מתעלמים מן העובדה, שלמעשה הוגדר והורכב בדרכים שונות. צריך לבחון בזהירות את המושגים היסודיים ואת ההגדרות של כל אומדן המתקרא "מאזן-התשלומים". תהיה טעות להניח, למשל, שמאזן-התשלומים מראה למעשה תשלומים. אלא, כפי שהוא באומדינו, הוא רישום של עיסקות שאפשר שכוללים בהן תשלומים שנדחו. עוד שגיאה נפוצה, שמקבלים מספרים מודפסים בנכונות יתירה. אומדנים מסוג זה מורכבים מאוסף רב של סעיפים בעלי דרגות שונות של מהימנות. מהימנות-האומדן, יתכן והיא מספיקה לשימושים מסויימים, ואינה מספיקה לשימושים ממין אחר.

סוג שני של שימוש מוטעה באומדן מאזן-התשלומים, שמסיקים מסקנות בלתי-בדוקות מהמספרים. כל לוח-סיכום הוא מיצוי של נתונים רבים. בתהליך הסיכום אנו מקריבים את המיוחד עבור הכללי. למשל, הסעיף "סחר בסחורות", מראה אמנם את התמונה הכללית השנתית של העיסקות בסחורות. גם במבט חטוף במספרים המובאים במחקר זה מתגלה מגמה בריאה לכאורה של יצוא גדל. לכך בעיקר נועד מאזן-התשלומים. ברם, לא יוכל המנתח להסיק מסקנות עדינות יותר, על יסוד סעיף זה של "סחר בסחורות". כדי להבין באיזה יצוא חלה עליה, ואם חלה בעקבות הסכמים מיוחדים, או כתוצאה מתנאי-שווק טובים באופן בלתי-רגיל, וכו', צריך הכלכלן לעיין במקום אחר. הצורה האלטרנטיבית של מאזן-התשלומים המוצעת בפרק 3 יכולה להיות לעזר, אך בעיות אלה תובעות ברובן ניתוח זהיר של סטטיסטיקות סחר החוץ, שעליהן מושתתים אומדינו.

אין בידינו למנוע שימושים מוטעים ממין זה באומדנים, אבל יכולים אנו להשתדל לצמצם את השגיאות, הבאות מזה שמאזן-התשלומים מתקבל ללא ביקורת. בזאת, מקוים אנו, שיש כאן שיפור לעומת האומדנים הקודמים של מאזן-התשלומים בישראל, אשר בהם המחסור בלוחות-עזר מפורטים ובהערות על המקורות והשיטות שננקטו בהכנתם, מגבילים בהרבה את תועלתיותם. מחקר זה בא לתקן ליקויים אלה בשתי דרכים. ראשית, האומדנים הוכנו בהתאם למושגים הכלליים ולמסגרת המיון הניתנת בתדריך מאזן-התשלומים (Balance of Payments Manual) של קרן-המטבע הבינלאומית (שיקרא להלן תדריך). התדריך שימש לנו כמורה דרך, משום שנוסף על עדיפותו לגבי הצורות האחרות של מאזן-תשלומים, זוהי הצורה הבינלאומית המקובלת, אשר כל הארצות החברות בקרן-המטבע הבינלאומית מתבקשות למלא באומדיניהן¹. שנית, אומדנים חד-שים אלה ולוחות-העזר מלווים הסברים מפורטים של השיטות שננקטו כדי להגיע לכל סעיף, וכן מקורות האינפורמציה. לפיכך המשתמש באומדנים יכול להחליט לעצמו, באיזו מידה אמצעים נאמנים הם לניתוח כלכלי שלו.

בחלק הראשון דנים אנו במושגים כלליים, ומביאים בזה את תמצית האומדנים. ראשית, אנו מטפלים במושגי מאזן-התשלומים בפירוט מסוים, ומביאים את לוחות הסיכום שלנו. לאחר זאת, בוחנים אנו את מידת ההתאמה לישראל של מסגרת-מאזן-התשלומים המקובלת, נוכח הדרישות האינפורמטיביות של ישראל, ודנים בכשרותו של המושג "מימון רשמי מפצה", הרומז על ניסוח אלטרנטיבי עדיף של מאזן-התשלומים. הצורה האלטרנטיבית שלנו נותנת הדגשה יותר טובה לסוגי העיסקות החשובות יותר, מן הצורה המקובלת. הצעתנו דומה לצורת ההצגה החדשה שננקטה על ידי קרן-המטבע הבינלאומית במהדורה האחרונה של שנתון מאזן-התשלומים (Balance of Payments Yearbook) שלה בכך, שהיא רושמת את כל העיסקות כזכות או כחובה, ומעמידה את ההעברות החד-צדדיות בקבוצה נפרדת. החשיבות היתירה הנודעת להעברות חד-צדדיות במאזן-התשלומים של ישראל מחייבת הדגשה נפרדת זו. הצורה האלטרנטיבית שלנו שונה מכל צורות ההצגה של קרן-המטבע הבינלאומית בכך, שהיא מחלקת את לוח הסיכום היסודי ללוח ראשי אחד ולשלושה לוחות-עזר. זה נעשה כדי להכניס תיקון במה שנראה לנו כהדגשת-יתר של סוגי עיסקות בלתי חשובות באופן יחסי. שלושת לוחות-העזר אינם תחליף ללוחות רבים יותר המראים כיצד נבנה לוח הסיכום, אולם, הם נותנים פירוט מספיק לעיסקות בעלות חשיבות כלכלית כדי שנוכל להשיג הצגה מרוכזת יחסית, המסייעת לניתוח כלכלי של עיסקות-ישראל הבינלאומיות. למשל, צורת ההצגה של עיסקות בסחורות, המוצעת על ידינו, תראה לא רק את השינויים הגלמיים ביבוא וביצוא, וכתוצאה מזה שינויים שנתיים בגרעון המסחרי, אלא שינויים בעלי משמעות כלכלית בהרכב הסחר בסחורות. אנו מסיימים את החלק הראשון בדיון על הרישומים הרשמיים, שצריכים לספק את הדרישות האינפורמטיביות האחרות על העיסקות הבינ-לאומיות של ישראל והיחס בין רישומים אלה לבין מאזן-התשלומים, ומסכמים דיון כללי זה.

בחלק השני אנו מביאים את לוחות-העזר המפורטים אשר מהם הרכבנו את לוחות

¹ בקשר לדיון באומדנים הקודמים ראה נספח.

² ישראל נתקבלה כחברה בקרן-המטבע הבינלאומית ביולי 1954.

הסיכום. לגבי סעיפים מסויימים אנו מביאים נתונים השוואתיים ל-1950 ו-1951, כך שיש לנו סידרות ארוכות יותר לגבי כמה סעיפים, אף-על-פי שאין אנו יכולים להביא מאזני-תשלומים לשנים קודמות אלה, הניתנים להשוואה לאותם של 1952, 1953 ו-1954. לגבי כל לוח-עזר אנו דנים במקורות-האינפורמציה הכלליים שבישראל, ובמקורות ובמושגים שאנו משתמשים בהם כדי להגיע למספרים. בכל פסקה אנו מצביעים על נקודות התורף באומדנינו, ומציעים אמצעים לשיפור האומדנים בעתיד. אין ביכלתנו לתת בזה סיוג של העיסקות הבינלאומיות, לפי ארצות, או לפי סוגי המטבע. לגבי סעיפים מסויימים יש אינפורמציה מצומצמת לסיוג בהתאם לפירוט זה או אחר, אולם אין נתונים מספיקים, שיאפשרו לאמוד את כל מאזן-התשלומים בהתאם לאחד הסיוגים הללו. מסיבה זו אנו נמנעים מדיון בצורת הצגה חשובה זו של אומדני מאזן-התשלומים.

חלק ראשון

מושגים כלליים ואומדני סיכום

פרק 1

עקרונות יסוד

א. התהוותה של הסטטיסטיקה של מאזן-התשלומים

את מאזן-התשלומים אפשר להגדיר בצורה כללית כרישום העיסקות הכלכליות הבינ-לאומיות של מדינה מסוימת במשך תקופה נתונה. אף על פי שהגדרה והמיון המהווים את המושג המודרני הם תוצאה של ליטוש מאוחר, באופן יחסי הרעיונות היסודיים ישנים. הצורך בסטטיסטיקות של מאזן-התשלומים הוברר ביותר לאחר מלחמת-העולם הראשונה. בתקופה שבין שתי המלחמות נאלצו ארץ אחר ארץ לנטוש את בסיס הזהב, וכתוצאה מזה איבדו את האומון בכל בסיס אוטומטי, שנתכוון לשמור על שערי החליפין בצורה קבועה יחסית. משנתברר, שניתן לשמור על בסיסי מטבע אלו רק על חשבון תנודות חריפות ברמת-המחירים הפנימית, בייצור ובתעסוקה (או, במלים אחרות, משהכירו בתוצאות הממשיות והאפשריות של השפעה על המשק הפנימי של עיסקות בינלאומיות בלתי מרוסנות), הוחלפה המטרה של בסיס-זהב אידיאלי ביציבות פנימית.¹ התערבות פעילה בעיסקות בינלאומיות נהיתה לכלל ולא ליוצא מן הכלל. סבך של הגבלות מכל הסוגים על המסחר ומטבע חוץ נעשה דבר שכיח.

עם הופעתם של פיקוחי-מטבע מקיפים והגבלות נלוות, הוברר הצורך במדידה מדויקת של העיסקות הכלכליות הבינלאומיות. ללא מדידות אלו, לא יכול תפעול פיקוח המטבע להיות יעיל. כתוצאה מכך אומדני מאזן-התשלומים הפכו להיות לחלק שכיח יותר של הסטטיסטיקות הכלכליות הסדירות בהרבה ארצות.² ההכרה בקרב בנות הברית, שמלחמת-העולם השנייה יכולה להחריף את הוועזעים ביחסים הכלכליים הבינלאומיים,

¹ ראה Jacob Viner, *Studies in the Theory of International Trade*, ניו-יורק, 1937, פרק 1.

² חבר הלאומים, *International Currency Experience*, 1944.

³ חבר-הלאומים הכין סידרת כרכים על מאזני-תשלומים. הראשון מבין אלו פורסם ע"י חברי-הלאומים ב-1924, *Memorandum on Balance of Payments and Foreign Trade Balances 1910-1923*, והאחרון, *Balance of Payments 1939-1945*, ע"י אירגון האומות המאוחדות ב-1948.

העלתה סידורים חוקתיים, שיצמצמו את התוצאות של זעזועים אלה. הסידורים לבשו צורה בקרן-המטבע הבינלאומית ובתכניותיה. כדי לקדם את מגמותיה, עודדה קרן-המטבע הבינלאומית פיתוח אומדנים אחידים של מאזן-התשלומים, ופירסמה את האומדנים על המדינות המדווחות.⁴

ב. התדריך

כדי להקל על ביצוע התכנית הסטטיסטית פירסמה קרן-המטבע הבינלאומית את התדריך מאזן-התשלומים בינואר 1948, פרי מאמץ משותף של מומחים מארצות רבות. מהדורה מתוקנת במעט יצאה לאור כעבור שנתיים, ובה כמה שינויים שנראו כרצויים נוכח הנסיון שנרכש באיסוף הנתונים שפורסמו בשנתון הראשון⁵ של מאזן-התשלומים 1938, 1946, 1947 (Balance of Payments Yearbook 1938, 1946, 1947). התדריך מגדיר את מאזן-התשלומים לתקופה נתונה כ"רישום שיטתי של כל העיסקות הכלכליות, במשך התקופה, בין תושבים של הארץ המדווחת לבין תושבים של ארצות אחרות, הנקראים, לשם נוחיות, זרים"⁶. התדריך ממשיך להגדיר ולדון בכל אחד ממונחי היסוד בהגדרה זו, כפי שמסוכם בקצרה להלן.⁷

1. עיסקות כלכליות

עיסקות כלכליות מורכבות מהעברת בעלות על סחורות, סיפוק שירותים והעברת מזומנים וסוגי-השקעה אחרים. ההשקעות כוללות תביעות פיננסיות ונכסיה-גיידי, חוץ מנכסים קבועים, הנרכשים בחוץ-לארץ על-ידי רשות צבא ומשלחות דיפלומטיות. הללו נחשבים כעיסקות שוטפות בסחורות ובשירותים.

העיסקות אפשר שתהיינה כרוכות בתמורה או שלא בתמורה. החלפת סחורות, שירותים, כסף או סעיפי-הון אחרים, האחד כנגד השני, מחייבת רישום שווה לזכות ולחובה, בקבוצות המתאימות במאזן-התשלומים. עיסקה שאינה מחייבת תשלום, היינו, שאין מתהווית כל תביעה, מחייבת סעיף נגדי ב"חשבון תרומות" מיוחד, כדי לשמור על העיקרון של רישום כפול.

2. יחס תושבים זרים

העיסקות היחידות הנכנסות במאזן-התשלומים, חוץ מכמה מקרים שנדון בהם להלן, הן אלה שבין תושבים של ארץ מסוימת לבין זרים. בתושבים נכללים כל אלה אשר "מרכז-התעניינותם" הוא בארץ הנתונה. אורח הנוסע לחוץ-לארץ נחשב כתושב ארצו ;

⁴ קרן-המטבע הבינלאומית מוציאה לאור אומדנים אלה בסדרה ששמה *Balance of Payments Yearbook*.

⁵ לשם נוחיות ייקרא לפרסום זה השנתון.

⁶ תדריך, עמוד 1.

⁷ החלק הנותר של פרק זה עוקב בצמידות אחר דיון התדריך, עמודים 1-6.

אבל אם הוא התיישב במקום אחר לתקופת-זמן ארוכה, ויעביר את פעולות הכנסתו לחוץ-לארץ, או בצורה אחרת ישנה את "מרכז התעניינותו", ייחשב "זר", אף אם ישמור על אזרחותו. עיקרון "מרכז ההתעניינות" נותן מקום לגמישות בקביעת ארץ המושב. אנשי צבא ומשלחות דיפלומטיות בחו"ל נחשבים כתושבי הארץ אותה הם משרתים. ממשלה מרכזית ורשויות מקומיות, מפעלי עסקים ואירגונים שלא-לשם-ריווח, הנמצאים בארץ מסוימת, נחשבים כמסודות תושבים של אותה ארץ, וכן סוכנויותיהם בחוץ-לארץ. ברם, סניפים זרים וחברות-בת, הפועלים כמוסד ראשי על חשבונם הם, נחשבים כתושבי אותה ארץ בה הם פועלים.

כל הסוכנויות הבינלאומיות נחשבות כשטחים העומדים מחוץ לגבולות לאומיים, ולכן אין הן תושבי אותה ארץ בה הן נמצאות.

א. מקרי-גבול: הרווחים של סניפים וחברות-בת נרשמים לזכות מפעל-האם, מבלי להתחשב בכך אם הם מחולקים או נשארים בחוץ-לארץ; לכן, רושמים אותם במאזן-התשלומים.

מקרה-גבול אחר הוא הטיפול בנכסי מהגרים. כפי שאומדנינו יראו להלן בהרחבה, העברת-רכוש-עולים יכולה להיות בעלת חשיבות כלכלית ניכרת. משום כך דורש התדריך, שכל הסחורות וההון של מהגרים יירשמו כ"תרומות" מהאיש בתוקף היותו זר, אל עצמו בתוקף היותו תושב, מבלי להתחשב בכך אם קיימת העברה פיסית של הרכוש. ברור, העברת-רכוש-פיסית תירשם בחשבון המתאים.

מקרה-גבול שלישי הוא רישום הסטטיסטיקה של סחר בסחורות. כדי להגיע להערכה אחידה של הסחורות, כל הוצאות העברה בחשבונותיהם המתאימים נחשבות כמשלמות באופן ישיר על ידי ארץ היבוא. למעשה ייתכן, שיצואן ישלם תשלומים אלה לתושב אחר בארצו הוא. זו עיסקת תושב-תושב, לכן אינה שייכת למאזן-התשלומים. ברם, מניחים שהיצואן פועל כסוכן ליבואן זר ועל ידי כך כרוכה בדבר עיסקת תושב-זר.

ב. יוצאים מן הכלל לעקרון תושב-זר: שני היוצאים מן הכלל לעקרון תושב-זר הם: הטיפול בעיסקות-זהב ותנועות הון לזמן-קצר. בשני המקרים השיקול החשוב הוא, אם מושפעות הרזרבות הבינלאומיות של הארץ. כל עיסקה המשפיעה על מצב רזרבה זו, כמו שינוי ביתרות הזהב המונטרי, או ביתרות ממשלתיות של נכסי זמן-קצר זרים, חייבת להירשם במאזן-התשלומים, אפילו שהעיסקה תהיה בין תושבים פרטיים של הארץ הנתונה לבין ממשלתם. מכירת-זהב לא-מונטרי לממשלה נרשמת כזכות ב"זהב לא-מונטרי" וכחובה (עליה בנכסים) ב"זהב מונטרי"⁸. באופן דומה העברות נכסי זמן-קצר בין הסקטור הציבורי לבין הסקטור הפרטי, נרשמות ברישום מאפס בכל חשבון.

3. המסגרת

קרן-המטבע הבינלאומית בשנתונה האחרון הכניסה שינויים רבים בהצגת הלוח המסכם של מאזן-התשלומים. הדיון בשינויים אלה ניתן בפרק 3. ברם, הארצות המדווחות נדרשות לשמור על מסגרת התדריך בהכנת הדוחות שלהם. מסגרת זו מורכבת

⁸ ראה תדריך, עמוד 31.

מסידרת לוחות מפורטים ולוח סיכום, המביא בצורה תמציתית את האינפורמציה החשובה ביותר. הלוחות הספציפיים וכך הסעיפים בלוח הסיכום מסוייגים לשני חשבונות: חשבון שוטף⁹ וחשבון הון.

"החשבון השוטף הוא רישום כל העסקות, פרט לאלו המייצגות שינויים במצב חייבים-זכאים הבינלאומי של הארץ המדווחת, ושינויים ביתרות הוזהב המונטרי שלה"¹⁰. הגדרה זו של חשבון שוטף בתור שארית, נובעת מהקושי בהגדרת קבוצה, הכוללת עסקות ושירותים וגם העברות חד-צדדיות, "תרומות"¹¹. היתרונות שבראיית תרומות בחשבון נפרד ידונו בפרק 3. חשבון ההון הינו רישום כל העסקות המייצגות שינויים ביתרות הוזהב המונטרי, ושינויים במצב זכאים-חייבים הבינלאומיים של הארץ. ברם, אין לוקחים בחשבון שינויים שהם תוצאה של הפרשים בהערכה ולא של עסקות למעשה.

4. רישום כפול

שני החשבונות "מתאזנים" משום שכל עסקה נרשמת פעמיים, לפחות מבחינה מושגית. למעשה חלות "טעויות והשמטות", וסעיף נפרד של טעויות והשמטות מוכנס, כדי שהחשבונות יתאזנו. שיטת-הרישום הכפולה אין מובנה שאל סעיף (למשל) חובה בחשבון השוטף צמוד באופן שווה סעיף זכות בחשבון ההון. היא רק מבטיחה, שסעיף נגדי שווה יירשם במקום הנכון, מבלי להתחשב בכך, אם זה סעיף אחר בחשבון השוטף, או בחשבון ההון, ומבלי להתחשב בעובדה, שרישומים עלולים לבטל האחד את השני לפני שמגיעים לאיזון הסופי. למשל, יצוא סחורה כרוך תחילה בסעיף זכות, המראה, שנכס (סחורות) ירד; או, נאמר זאת אחרת, שנוצרה תביעה כנגד היבואן הזר¹². התשלום יכול להיעשות במטבע חוץ, או להדחות על ידי רישום התחייבות. בשני המקרים נרשמת תביעה. לאחר זאת המצב עלול להתחלף — ה"יצואן" מביא סחורות מה"יבואן". סעיף-חובה זה בסחר בסחורות משתלב עם החזרת המזומן, או עם ביטול החוב. בסיכום המאזן אנו נשארים רק עם שני רישומים נגדיים בסחר בסחורות.

5. עסקות לעומת תשלומים

מאחר שהרישום הנדון עניינו בשינוי בעלות, אינו למעשה מאזן של "תשלומים" אלא מאזן של "עסקות". למעשה, יש עסקות שאינן מחייבות כל תשלום. למשל, מהגר נחשב כאדם המעביר בעלות על רכושו, מעצמו בתור זר, אל עצמו בתור תושב, אין כל תשלום

⁹ המונח חשבון שוטף הושמט מהכרך החמישי של השנתון. שם "סחורות ושירותים" ו"תרומות" הם בחשבונות נפרדים.

¹⁰ תדריך, עמוד 5.

¹¹ דיון מעולה על הקשר בין מושגי התדריך לבין שחבונאות ההכנסה הלאומית ראה

Badger, "The Balance of Payments: A Tool of Economic Analysis," *IMF Staff Papers*, Vol. II, No. 1, December 1951

¹² ראה דיון בין Stephen Enke, "Some Balance of Payments Pitfalls," *American Economic Review*, Vol. XLI, March 1951 לבין Robert L. Sammons, "Some Balance of Payments Pitfalls: Comments," *American Economic Review*, Vol. XLI, No. 5, December 1951

כרוך ב"עיסקה" זו¹³. כתוצאה מכך מועד העיסקות חייב להיות מועד שינוי הבעלות, וזה עלול להיות שונה במידה ניכרת ממועד התשלום. היבוא הרשום של סחורות עלול, לכן, לא להתאים לסחורות הנכנסות למשק, או לערך ההתחייבויות לתשלום על קניות סחורות, המהוות לחץ על שערי החליפין של מטבע חוץ. מכאן, שמאזן העיסקות אינו נותן באופן אוטומטי את כל אותה האינפורמציה, שנדמה כאילו הוא נותן. מגבלותיו והקשר שלו לרישומי עזר ולרישומים אלטרנטיביים נידונים בפרקים 3 ו-4 להלן.

¹³ ראה פרק 2, פסקה 9א לגבי דיון בסבך של רישום כזה.

אומדני סיכום של מאזן-התשלומים של ישראל, 1952—1954

קודם שנוכל לשפוט את התועלת שבמושגים המקובלים לניתוח בעיותיה הכלכליות של ישראל, יש צורך לתאר לא רק את התכונות ההפכפכות של המשק הישראלי, אלא גם תוכנם של מושגים אלה, הן אלה המוצעים על ידי התדריך והן אלה שהשתמשו בהם אנו, כשנאלצנו לסטות ממושגי התדריך. בראשון נעסוק בפרק 3, ובשני אנו דנים בקשר לאומדני הסיכום שלנו בלוח 11.

א. חשבון שוטף

1. סחר בסחורות

הסעיף הגדול ביותר במאזן-התשלומים הוא סחר בסחורות. יצוא ויבוא סחורות מהווים את הסוג השכיח ביותר בעיסקות הכלכליות הבינלאומיות. למעשה, מאזני-התשלומים עסקו מקודם כמעט בעיסקות בסחורות בלבד, בהדרגה הוכנסו הסעיפים ה"סמויים", ורק מאוחר יותר תנועות הון.

רישומים על תנועת סחורות נערכו זמן רב על-ידי ארצות רבות, ובדרך כלל למטרות מכס². דרכי-הרישום שונות לפי הארצות ולפי הצורך. בדרך כלל נערך הרישום כאשר הסחורה עוברת את "גבול" הארץ, שאפשר להגדיר אותו או כגבול גיאוגרפי, או כ"גבול-מכס", שלא תמיד הוא זהה עם הגבול הגיאוגרפי.

יבוא העובר דרך המכס אפשר שנועד לצריכה מיידית, לעיבוד נוסף עבור צריכה מקומית, או ליצוא. אולם, היבוא עלול להשאר תחת פיקוח המכס, במחסני ערובה, או במפעלים לעיבוד נוסף, כמו בתי-זקוק לדלק. סחורות אלה עלולות לעבור אחר כך את המכס, או שיוצאו מחדש מבלי שתעבורנה אי-פעם את גבולות המכס³. ולבסוף, סחורות מסוימות הן ב"טרנזיט"; עוברות הן מבלי להכנס למעשה למשק.

יצוא יכול להיות מסחורות שיוצרו בשלמותן בארץ הגדונה, יבוא שעבר תהליך

¹ המתמחה יעיין בדיון המפורט על מקורות ושיטות בחלק השני.

² דיון מעולה ומעמיק על סטטיסטיקת הסחר ראה בקובץ שבעריכת R.G.D. Allen and J. Edward Ely, *International Trade Statistics*, New York, 1953

³ Maizles מצייין, שיבוא למפעלים של עיבוד נוסף, בתוך פיקוח המכס, הוא בדרך כלל זעום; מרבית הסחורות הגמורות נשלחות חזרה ליצוא. אם כך, בתי-הזיקוק בחיפה יוצאים מן הכלל. אף על פי שהם נחשבים כאקסטרה-טריטוריאליים, רוב מוצריהם הם לתצרוכת בישראל. R.G.D. Allen and J. Edward Ely, Chap. 3, "Coverage", *International Trade Statistics*, New York, 1953

עיבוד, או "יצוא-חוזר". דהיינו, יבוא שנשלח אחר כך לחוץ-לארץ כמעט באותו המצב. ברור, שהקו המבחין בין סחורות בטרנזיט לבין יצוא-חוזר הוא עדין למדי. הסחורות עלולות להירשם או כסחר "כללי" או כסחר "מיוחד". סחר "כללי" כולל את כל הסחורות העוברות את הגבולות הגיאוגרפיים מבלי שיש-לב אם הן עוברות את גבולות המכס. ברם, בדרך כלל משמיטים את סחורות הטרנזיט. לעומת זה סחר "מיוחד" מוגבל לסחורות העוברות דרך גבולות המכס. ההבדל הוא בעל משמעות, כאשר המלאי במחסני ערובה משתנה. אפילו כאשר סך-המלאי נשאר קבוע, הרי המצרכים הבודדים אינם כך. הבדל אחר בעל משמעות נובע כאשר יש הרבה יצוא-חוזר. לפי שיטת הסחר ה"מיוחד", היבוא הנכנס למחסני ערובה ונשלח אחר כך לחוץ-לארץ אינו נרשם לא כיבוא ולא כיצוא. לגבי מאזן-התשלומים מושג הסחר ה"כללי" הוא עדיף.

(א) עיות (Timing): נתוני-המכס נרשמים בדרך-כלל כשהסחורות עוברות את גבולות המכס. רישומי חליפין מראים עיסקות בסחורות מיד כשנערך התשלום. שתי גישות אלה אינן נאותות עבור מאזן-התשלומים, הרואה את ביצוע העיסקה כאשר מש-תנה הבעלות על הסחורות.⁴ מועד הרישום נקבע על-ידי רישום "אמצעי התשלום" במאזן-התשלומים: "...עיסקת-ההון המתאימה אפשר שתהיה בתשלום במוזמנים, באשראי, או בחיסול חוב. אולם מועד המעשה הוא הקובע את מועד רישום-הסחורות בחשבונות".⁵

(ב) הערכה: סחר-בסחורות מוערך כרגיל או בערכי ס.י.פ. (הוצאות, ביטוח, הור-בלח), או בערכי פ.א.ו.ב. (על סיפון הספינה). אפשרויות אחרות הן פ.א.ס. (הסחורה ליד האניה), ופ.א.ו.ב. איוה מקום פנימי. לפרקים, יתכן ומשתמשים במחירי-שוק מקומיים או בזרים. לעתים תכופות ביותר היצוא מוערך במחירי פ.א.ו.ב. והיבוא במחירי ס.י.פ. האחרונים נרשמים בצורה זו. משום שזה מאפשר לגבות מסי מכס גבוהים יותר. יש שטענו, שערכי ס.י.פ. ביבוא עדיפים כאשר סטטיסטיקת-הסחר מיועדת למדידת השפעת הסחר על המשק המקומי. אולם, תוספות אחרות, נוסף לתשלומי ההובלה והביטוח, כמו מסי מכס, יש להוסיף לערכי היבוא, לפני שאפשר יהיה למדוד השפעתן על המשק המקומי. סיבוכים נוספים נגרמים כאשר יש להחליף את רישומי-היבוא, הנרשמים בערכים של מטבע חוץ לערכים במטבע מקומי, באמצעות שערי-חליפין שונים.⁶

התדריך מעדיף בבירור ערכי פ.א.ו.ב. גם עבור יצוא וגם עבור יבוא. למטרות-השוואה בינלאומיות ולגבי סיוג איזורי, ברור שזה עדיף. יתר-על-כן, תשלומי ההובלה והביטוח

⁴ עד ל-1953 נרשם היבוא הישראלי כאשר מסי המכס שולמו במלואם. אבל סחורות היו מש-תחררות על סמך פיקדון על חלק ממסי המכס; לכן נכחו ליישם זמן רב לפני שנרשמו כיבוא. ראה פרק 5.

⁵ לעניין השקפה אלטרנטיבית, שלפיה נרשמת סטטיסטיקת-הסחר רק כשהסחורות נעות, ראה J. E. Meade, *The Balance of Payments*, London, 1951, p. 32.

⁶ "Valuation in the Balance of Payments", J. E. Meade, *The Balance of Payments*, London, 1951, p. 32. Walter R. Gardner, Chap. 9, "Merchandise Trade in the Balance of Payments", J. E. Meade, *The Balance of Payments*, London, 1951, p. 32.

⁷ Edward Ely and R. G. D. Allen, *The Balance of Payments*, London, 1951, p. 32. J. E. Meade, *The Balance of Payments*, London, 1951, p. 32. J. E. Meade, *The Balance of Payments*, London, 1951, p. 32.

⁸ בענין ההחלפה ללירות ישראליות של יבוא שנרשם במטבע חוץ, ראה הרולד לוכל, הוצאה הלאומית של ישראל 1952 ו-1953, מרכז פאלק והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סידרת פרסומים מיוחדים מס' 44, 1956.

לוח 1. ריכוז התמלוגים של ישראל, 1952—1954
(במיליוני דולר)

א. עיסקות שוטפות

	1954			1953			1952		
	זכות א' חובה (—) נטו	חובה	זכות	זכות א' חובה (—) נטו	חובה	זכות	זכות א' חובה (—) נטו	חובה	זכות
1. סחר סחורות (יצוא פאזי, יבוא סג'פ.)	-208.1	295.8	87.7	-225.6	281.9	56.3	-278.6	323.1	44.5
2. תועלת וזכ שלא לצרכי מטבע	- 0.1	...	0.1	0.3	...	0.3	0.1	...	0.1
3. נסיעות חוץ	3.5	1.4	4.9	3.3	1.6	4.9	2.7	1.3	4.0
4. הובלה (4.1 פלוס 4.2)	7.3	16.5	23.8	8.0	16.9	24.9	9.0	15.0	24.0
4.1 מטען ברוטו	12.7	—	12.7	13.3	—	13.3	13.2	—	13.2
4.2 אחר	- 5.4	16.5	11.1	- 5.3	16.9	11.6	- 4.2	15.0	10.8
5. ביטוח (5.1 פלוס 5.2)	- 1.2	12.9	11.7	- 1.2	12.9	11.7	- 1.3	11.5	10.2
5.1 ביטוח ימי	- 0.2	1.8	1.6	- 0.2	1.8	1.6	0.8	0.8	1.6
5.2 אחר	- 1.0	11.1	10.1	- 1.0	11.1	10.1	- 2.1	10.7	8.6
6. הכנסה מהשקעות (6.1 פלוס 6.2)	- 16.7	19.0	2.3	- 16.4	18.9	2.5	- 11.9	12.8	0.9
6.1 השקעות ישירות	- 4.0	4.0	—	- 2.9	2.9	—	- 1.5	1.5	—
6.2 הון נכאים	- 12.7	15.0	2.3	- 13.5	16.0	2.5	- 10.4	11.3	0.9
7. מכשלה, ליגמא.	- 24.7	26.0	1.3	- 25.7	27.0	1.3	- 21.6	24.0	2.4
8. שונות, ליגמא.	- 1.5	4.9	3.4	- 5.6	6.0	0.4	- 5.0	5.4	0.4
ט"ה סחורות והשירותים (1 עד 8)	-241.3	376.5	135.2	-262.9	365.2	102.3	-306.6	393.1	86.5
9. תרומות (9.1 עד 9.5)	260.7	4.1	264.8	172.8	1.6	174.4	191.2	0.5	191.7
9.1 ממשדים של פרטים ומסדות	132.3	3.2	135.5	82.5	0.9	83.4	95.9	0.1	96.0
9.2 העברות פרטיות אחרות	1.0	0.9	1.9	2.1	0.7	2.8	8.9	0.4	9.3
9.3 שילומים	82.3	—	82.3	40.9	—	40.9	—	—	—
9.4 הענקות רשמיים	39.0	—	39.0	47.3	—	47.3	86.4	—	86.4
9.5 פיצויים	6.1	—	6.1	—	—	—	—	—	—
10. ט"ה העיסקות השוטפות (1 עד 9)	19.4	380.6	400.0	- 90.1	366.8	276.7	-115.4	393.6	278.2
טעויות והשמות (10 מיליון 10)	- 20.4	—	—	14.8	—	—	- 1.0	—	—

1954			1953			1952		
נכסים	התחייב	נכסים	נכסים	התחייב	נכסים	נכסים	התחייב	נכסים
נכס	נכס	נכס	נכס	נכס	נכס	נכס	נכס	נכס
- 19.0	19.8	0.8	- 21.9	23.7	1.8	- 29.9	31.0	1.1
- 2.0 ¹	3.5 ¹	1.5	- 6.2	8.0	1.8	- 9.9	10.3	0.4
- 5.7	5.7	-	- 0.9	0.9	-	- 1.2	1.2	-
- 0.8	0.1	- 0.7	- 0.3	0.3	-	0.2	0.5	0.7
- 17.5	17.5	-	- ³	- ³	- ³	- 15.9	15.9	-
24.5	- 24.5	-	- 5.6	- 5.6	-	20.0	- 20.0	-
- 17.5	17.5	-	- 20.1	20.1	-	- 23.1	23.1	-
7.8	- 7.3	0.5	4.8	- 6.0	- 1.2	7.0	- 7.3	- 0.3
0.5	-	0.5	- 1.2	-	- 1.2	- 0.3	-	- 0.3
7.3	- 7.3	*	6.0	- 6.0	*	7.3	- 7.3	*
- 52.2	52.1	- 0.1	- 47.7	46.2	- 1.5	- 85.0	77.8	- 7.2
- 88.8	88.8	-	- 61.2	61.2	-	- 86.6	86.6	-
30.8	- 30.8	-	15.4	- 15.4	-	9.0	- 9.0	-
4.7	- 5.9	- 1.2	- 1.9	0.4	- 1.5	- 7.4	0.2	- 7.2
1.1	-	1.1	-	-	-	-	-	-
62.4	- 22.8	39.6	- 10.5	19.9	9.4	- 8.5	3.9	- 4.6
4.0	- 0.2	3.8	- 1.0	- 0.4	0.6	- 5.3	4.3	- 1.0
-	-	-	-	-	-	-	-	-
24.3	- 24.3	-	- 18.3	18.3	-	- 0.5 ⁵	0.5 ⁵	-
34.1	1.7	35.8	6.8	2.0	8.8	- 2.7	- 0.9 ⁵	- 3.6
-	-	-	-	-	-	-	-	-
- 1.0	41.8	40.8	- 75.3	83.8	8.5	- 116.4	105.4	- 11.0

פ ר ט י (להוציא מוסדות בנקאיים)

11.1 הון לזמן ארוך (11.1 עד 11.6)

11.1 השקעות ישירות

11.2 השקעות במומן

11.3 ניירות ערך

11.4 סלול²

11.5 סלולק ההחייבויות²

11.6 הון אחר⁴

12.1 הון לזמן קצר (12.1 עד 12.2)

12.2 אחר²

מוסדות רשמיים וברנקאיים

13.1 הון לזמן ארוך (13.1 עד 13.4)

13.1 סלולק רשמיים²

13.2 סלולק ההחייבויות²

13.3 ניירות ערך

13.4 אחר

14.1 הון לזמן קצר (14.1 עד 14.3)

14.2 הסכמי השלמים והסכמי סלולק

14.3 ההחייבויות לקצב IMF וברנקאיים²

14.4 אחר²

15.1 זיה לזמן קצר

16.1 ס"ה תנועות הון (11 עד 15)

1. רוב ההשקעה הישירה נכללה ב-11.6.

2. הלוואות הניתנות לברנקאים ישראלים עם ערבו להמרה במטבע קשה, נכללו בפרטי.

3. חושב על בסיס נטו, ומשום כך ב-11.5 נרשמה תנועת נטו.

4. סעיף זה כולל גידול של השקעות חוץ, הפחתת נכסי ישראל בחו"ל, וכמה תרומות.

5. כל ההחייבויות קצרות המועד, הניתנות להמרה במטבע קשה, כלולות ב-14.4.

6. תנועה נטו, עולה (+) יורדת (-).

הערות ללוח 1

א. עיסקות שוטפות

סכומי הזכות נטו מתקבל על-ידי הפחתת הסכום בעמודת החובה מהסכום בעמודת הזכות. סעיף

- 1 לוח 10 : סעיף 6.
- 2 לוח 11 : זכות, סעיף 1 ; חובה, סעיף 4.
- 3 לוח 12 : זכות, סעיף 3 ; חובה, סעיף 7.
- 4.1 לוח 13 : סעיף 1.
- 4.2 לוח 13 : סעיפים 2 עד 4.
- 5.1 לוח 14א : זכות, סעיף 7 (גם ב"1954 השתמשנו במספרי 1953).
- חובה, סעיף 12 (גם ב"1954 השתמשנו במספרי 1953).
- 5.2 לוח 14 : זכות, סעיף 7 (גם ב"1954 השתמשנו במספרי 1953).
- חובה, סעיף 13 (גם ב"1954 השתמשנו במספרי 1953).
- 6.1 לוח 15 : סעיף 1.
- 6.2 לוח 15 : סעיף 2.
- 7 לוח 16 : זכות, סעיף 3 ; חובה, סעיף 4.
- 8 לוח 17 : זכות, סעיף 1 ; חובה, סעיף 6.
- 9.1 לוח 18 : סעיפים 1 עד 4.
- 9.2 לוח 18 : סעיף 5.
- 9.3 לוח 18 : סעיף 7.
- 9.4 לוח 18 : סעיף 6.
- 9.5 לוח 18 : סעיף 8.

ב. תנועות הון

סעיף

- 11 עד 16 : השינוי בנכסים נטו, בעמודה 3, מחושב על-ידי הפחתת השינוי בהתחייבויות מהשינוי בנכסים. בהפחתת שינוי (-) בהתחייבויות אנו הופכים את הסימון, ואח"כ מוסיפים לנכסים את השינוי בהתחייבויות.
- 11 עד 11.6 : לוח 19
- 11.1 נכסים : סעיף 1 עמודה 3
- התחייבויות : סעיף 3 עמודה 3
- 11.2 סעיף 4 עמודה 3
- 11.3 נכסים : סעיף 2 עמודה 3
- התחייבויות : סעיף 5 עמודה 3
- 11.4 סעיף 6 עמודה 1
- 11.5 סעיף 6 עמודה 1
- 11.6 סעיף 7 עמודה 3
- 12 עד 12.2 : לוח 20 עמודה 3
- 12.1 סעיפים 1 ו-2
- 12.2 נכסים : סעיף 3
- התחייבויות : סעיפים 4 עד 7
- 13.1 עד 13.4 : לוח 21
- 13.1 סעיף 3 עמודה 1
- 13.2 סעיף 3 עמודה 2
- 13.3 נכסים : סעיף 1 עמודה 3
- התחייבויות : סעיף 4 עמודה 3
- 13.4 סעיף 2 עמודה 3

14.1 עד 14.4 :	לוח 22 עמודה 3
14.1 נכסים :	סעיף 1
התחייבויות :	סעיף 9
14.2 סעיף 10	
14.2 סעיף 10	
14.3 סעיפים 11 עד 13	
14.4 נכסים :	סעיפים 2 עד 8
התחייבויות :	סעיפים 14 עד 16
לוח 22 סעיף 17, או לוח 9 סעיף 8 :	

הנוספים לערך הסחורה ברישום ס.י.פ. הם תשלומים עבור שירותים, ולא סחורות, ויש לרשום אותם בנפרד בחשבונות התחבורה והביטוח. אולם, התדריך מכיר בעובדה, שרישום היבוא בערכי ס.י.פ. שכיח הוא, ובמקרים כאלה הוא מציע לתת הערכת-יתר לתקבולים בחשבונות התחבורה והביטוח, בסכום התשלומים הללו על יבוא, הניתנים בין תושבים לתושבים, כדי לבטל את הערכת-היתר בחשבון הסחורות. אף-על-פי ש"מכלל שני לאווים אלה שומע אתה הן" באיזון הסופי, יש להצטער על הסילוף שנפלט לחשבונות התחבורה והביטוח. סיבות אחרות להעדפת הרישום במונחי פ.א.ב. על מונחי ס.י.פ. תינתנה בפרק 3.

ג) תיקוני סטטיסטיקות הסחר בסחורות בשביל מאזן-התשלומים: יהיו מקורותינו אשר יהיו, יש הכרח לתקן את סטטיסטיקת הסחר בסחורות, כדי להתאימה לדרישות מאזן-התשלומים. תיקונים אלה הם בני שלושה סוגים: לכיסוי, להערכה, ולעיות. כפי שראינו, אף-על-פי שסטטיסטיקת-סחר "כללי" עדיפה למאזן-התשלומים, כוללת היא זרמי סחורות שאינן עיסקות כלכליות, ואינה כו' לת עיסקות שצריך היה לכלול בה. אל רישומי סטטיסטיקת הסחר יש הכרח להוסיף עיסקות בלתי רשומות, כמו קניות ומכירות של אניות ואווירונים, ועיסקות בלתי נכללות אחרות, כמו מתנות וחבילות-דואר. תוספת אחרת היא, אומדן העיסקות הבלתי חוקיות. הללו עלולות להיות ניכרות; אולם, אין אנו יכולים לאמוד את כמות הסחורה המוברחת או הגנובה. יש להפחית סחורות, כמו משלוחים לדיפלומטים הנמצאים בחו"ל (אלו אינן עיסקות תושבים-זרים), וסרטי-קולנוע הנשלחים בחכירה, ולכן אינם מחליפים בעלות. וכן יש להכניס תיקונים לסעיפי סחורות כמו זהב, אשר התדריך דן בהם כקבוצה נפרדת.

תיקוני-ההערכה דרושים, כאשר הערכים הרשומים אינם מייצגים את ערכי העיסקות למעשה. מחוץ להערכות-יתר או הערכות-סחר מכוונות של סחר בסחורות, כדי להתחמק ממסי מכס או מפיקוח על מטבע — לגבי זאת התיקון קשה ביותר — סיבות רבות יכו' לות להיות לכך שהערכים לא יירשמו נכונה. מתנות עלולות להירשם בערך הנומינאלי; או, כאשר סחורות מסוימות פטורות מטיפול, פקיד-המכס אינם מדקדקים בביקורת הערכים. מסחר קונסיגנציה כרוך ברישום ערכים לפני שנקבעים המחירים הסופיים. בכל המקרים מסוג זה יש הכרח להכניס תיקונים, כדי שנתקרב לערכים המסחריים.

⁹ ראה פרק 6, ב.

יתכן והתיקון הקשה ביותר הוא בנוגע לעיות. אם משתמשים בנתוני מכס, יש הכרח בתיקון עבור סחורות, שבעלותן השתנתה, אלא שלא עברו עדיין את גבולות המכס, או משום שהן במעבר, או משום שהן נמצאות עדיין בחוץ-לארץ. בדומה לכך יש לערוך תיקונים עבור אותן הסחורות שעברו את הגבול הלאומי, אבל טרם השתנתה בעלותן. את אלה אין לכלול במאזן-התשלומים.

אם משתמשים בנתונים על מטבע חוץ, עלול זמן התשלום להיות שונה בהרבה מזמן החלפת הבעלות. רישום כזה יהיה לקוי גם בכיסוי, בהיותו מוגבל לעיסקות, אשר התשלום עבורן נעשה בדרך הבנקים. מסיבות אלה, אלא אם אפשר יהיה להשיג נתוני-פיקוח-מטבע נוספים ורבים, סובר התדריך שנתוני-מכס הם מקור עדיף לסחר בסחורות¹⁰.

(ד) האומדנים שלנו על סחר בסחורות: באומדנינו הסתמכנו על סטטיסטיקת-הסחר שגלוקה מנתוני המכס. סטטיסטיקת-הסחר הישראלית רושמת בדרך כלל את היבוא ס.י.פ. ואת היצוא פ.א.ו.ב. לא יכולנו להפוך את היבוא לערכי פ.א.ו.ב., אולם תיקנו את היצוא לערכי פ.א.ו.ב., בכל פעם שהם נרשמו בס.י.פ. מאחר שקיימים כמה שערי-חליפין, נרשמה סטטיסטיקת-הסחר בשנים 1952-1954 בלירות ישראליות (בשני אופנים: 1) מוחלפות בשערים "ריאליים" ז"א בשערים הקיימים, ו-2) מוחלפות בשערים "פיקטיביים", ז"א בשער של 1 ל"י שווה 2.80 דולר, שקיים היה לפני פיתוח המטבע של פברואר 1952. פורסמו רק הערכים ה"פיקטיביים" במקביל לרישום בלירות שטרלינג, לכן אין לנו כל קושי בהחלפה לדולרים.

המספרים המתפרסמים מציינים סחר "מיוחד" ו"יצוא-חוזר", ומצאנו שהאחרון כולל יבוא מוחזר ויצוא רגיל בסיוג בלתי נכון. הוספנו את היבוא למחסני ערובה ששוחזר לאספקה לאניות, אולם לא יכולנו להכניס תיקון לגבי מחסני ערובה בכללם, ומשום כך לא יכולנו להגיע לסחר "כללי" אמיתי. הערכנו מחדש את יבוא הדלק, שעבר תהליך של עיבוד במתקנים שהם בערובה, כדי להתקרב לערך יבוא "כללי", במקום לערך הדלק בעזבו את המכס.

תיקוני-הכיסוי נעשו במשביע-רצון למדי, כפי שהיו תיקוני הערכה למכירות בסחר-משלוח של פרי הדר. ברם, לא יכולנו לעשות כל תיקון לגבי העיות, ונשארו עם נתוני שיחזור הסחורות של המכס בלבד, כאומדן-שבקירוב למועד שינוי הבעלות.

2. זהב

התדריך מטפל בזהב בנפרד, משום שאף-על-פי שהוא מיצר, עלול הוא לשמש כמטבע חוץ. מאחר שמאזן-התשלומים מעוניין חיונית בשינויים באמצעי-התשלום הבינ-לאומיים, נחלק הזהב לזהב שלצרכי מטבע ולזהב שלא לצרכי מטבע. כל שינוי בזהב לצרכי מטבע נכלל במאזן-התשלומים, אפילו שאפשר והשינוי הוא תנועה פנימית בהחלט מהמכרות לשלטונות המונטריים.

בישראל נשמרים באופן רשמי שני אספקטים אלה של זהב בנפרד. תנועות-זהב שלא לצרכי מטבע הן קטנות, ועיסקות-זהב לצרכי מטבע היו רק ב-1954. לרוע מזלנו, אין

¹⁰ לגבי היתרונות של נתוני מטבע, ראה Badger, כנ"ל עמוד 100, ו-Gardner, כנ"ל עמודים 178-179.

לנו כל אינפורמציה על עיסקות זהב בשוק השחור, בו המסחר בזהב ה"לא-מוניטרי", בהתאם להגדרה הרשמית, ז"א פרט ליתרות הרשמיות לצרכי מטבע, נושא אופי מובהק של מטבע.

3. נסיעות חוץ

חשבון נסיעות-חוץ עניינו עיסקות של תושבים הנוסעים לחוץ-לארץ ושל זרים המבקרים בארץ הנתונה. הוצאות על קניית מצרכים נידונות כאן, ולא בסחר בסחורות. מצד שני, תשלום עבור תחבורה בינלאומית אינו נכלל בחשבון זה, אלא בתחבורה.

הבעייה המכרעת בחשבון זה היא, מה משך זמן-השהייה הנחוץ כדי שאדם ייחשב לתושב. יש להחליט מתי מבקר זר (או תושב בחוץ-לארץ) פוסק להיות זר (תושב) וגעשה תושב (זר). כפי שצינו בתחילה, העיקרון של "מרכז-ההתעניינות", הנקוט בתדריך, נותן מקום לגמישות בקביעת החלטה זו. בדרך כלל, אדם הגר לא למעלה משנה או שנתיים בארץ הנתונה, נחשב כמבקר זר. ברם, סטודנטים הלומדים בחוץ-לארץ עלולים להשאר לתקופה ארוכה יותר, ועדיין הם נחשבים כתושבי הארץ ממנה יצאו. לעומת זה, אם רוצים לחקור את ההכנסה מ"תיירות", קרוב לוודאי, שיש להוציא את כל העובדים הארעיים, נסיעות-עסקים ממושכות, וכדומה ולהגביל את שהיית המבקר כ"תייר" ללא יותר משלושה או ארבעה שבועות.

כאשר אין שואלים את התיירים עצמם לאינפורמציה על הוצאותיהם, המקור היחידי שיכול לשמש לכך הן החלפות מטבע חוץ על ידי התיירים באמצעות מוסדות רשמיים. כאן מתחלף "תושב" ב"מטבע". מאחר שאנו נאלצים להשתמש בנתונים אלה, עלולים אנו לכלול החלפות מטבע חוץ של לא-תיירים. באופן דומה אין מקור זה נותן כל אינפורמציה על תקבולים והוצאות במטבע מקומי של מבקרים זרים.¹¹ מסיבה זו אנו נאלצים לראות כל תייר, המקבל הכנסה במטבע מקומי והמוציא את כולה או חלקה בישראל, כתושב זמני. לעומת זה, עובד-מומחה, המקבל תשלום במטבע חוץ ומחליפה למטבע מקומי כפי צרכו, ייחשב כ"תייר", מבלי שים-לב לזמן שהייתו. החלטה שרירותית נעשתה מתוך הנחה, ש"מתנות" מסוימות הן למעשה עיסקות הכרוכות בתמורה במטבע מקומי והוספנו ערכן של "מתנות" אלה לחשבון נסיעות חוץ.

4. תחבורה

כל הספינות שבתפעול מקומי נחשבות בתדריך כתושבות הארץ המדווחת.¹² חשבון-התחבורה כולל לא רק את התקבולים וההוצאות מהובלת סחורות ונוסעים, אלא גם את הוצאות-התפעול הקשורות בהובלה בינלאומית. קניית דלק לספנות, למשל, נרשמת כאן ולא כסחר בסחורות, מאחר שהיא קשורה קשר הדוק יותר בתפעול ההובלה מאשר ביצוא הכללי. רישום היבוא בסי.יפ. מחייב רישום מתאים בתחבורה. לפיכך כל התקבולים מהובלת

¹¹ על "תקבולים בלתי רשמיים" מתיירות ראה פרק 6.

¹² על קשיים שבקביעת "מושב" האניות, ראה מאמר במימוראף שהוגש לכינוס מוקדש לחקר בענייני הכנסה ורכוש של
Herbert B. Woolley, *On the Elaboration of a System of International Transaction Accounts*, New York, 1954

סחורות כלולים בכך; הכללת התשלומים בין תושבים לתושבים, עבור משלוחי יבוא, מגזימה בהערכה בסעיף זה, כפיצוי להכללת סכום בסחר בסחורות. אין אנו יודעים את הערך הנכון של התשלומים בין תושבים לתושבים, ברם, על-ידי הכללת כל התקבולים של תושבים מהובלה, נמצאנו למדים שהללו נכללים. בדומה לכך אין כל רישום של חובה עבור הובלה, מאחר שתשלומים אלה נרשמו כבר עם היבוא, וההנחה היא, שהתשלומים הללו ביצאו משתלמים על-ידי היבואן הזר. יש להדגיש עוד פעם, שנסיון זה של שיטת-רישום מפצה ל"אפסות שגיאה" מסלף את חשבון התחבורה, ולפיכך יש לנהוג זהירות בשימוש באומדנים אלה.

5. ביטוח

התדריך מורה לרשום תשלומים של פרמיות ותביעות. אנו כללנו גם עיסקות-ביטוח אחרות, ביחוד דמי עמילות והוצאות מינהל, משום שלדעתנו מקומן כאן, ולא באחד מסעיפי שונו. השימוש בתשלומים כמייצגים של עיסקות הותקף קשות על-ידי לגגיל:

"בכמה מקרים אחרים, נחשב ההפרש בין פרמיות ששולמו, בניכוי דמי עמילות עבור הפסדים שנתקבלו, כסכום החוב. זאת היא שוב שגיאה יסודית. בצורה הנכונה צריך האומדן להתבסס על הכנסה מפרמיות בניגוד לפרמיות ששולמו, והכנסה מההפסדים בניגוד לנזיקין ששולמו למעשה"¹³.

השאלות שיש להשיב עליהן למעשה הן: "מה שולם ומה יש לשלם מבחינה בינ-לאומית, ומה נתקבל ומה יש לקבל?"¹⁴ ברם, הסיבוכים שבחשבוונאות הביטוח מקשים ביותר בכדי לקבוע מה הן "הכנסות מפרמיות" ו"הכנסות מהפסדים". לכן הלכנו בעקבות התדריך, והכללנו את העיסקות על בסיס-מזומן ולא על בסיס-מצטבר.¹⁵ בלוח המפורט ניתנות עיסקות הביטוח הימי בנפרד משאר עיסקות-ביטוח. כאן הנוהל הוא כבתחבורה, לאזן את ההגזמה בצד החובה של הסחר בסחורות, שיסודה ברישום היבוא במונחי ס.י.פ. משום כך יש כאן הערכה מוגזמת של הזכות בסכום העיסקות בין תושבים לתושבים.

חברות הביטוח הזרות הפועלות בישראל כוללות סניפים וגם סוכנויות. הנתונים המרוכזים שבידינו אינם מאפשרים להפריד סוכנויות מסניפים. יש לטפל בסניפים כבהשקעת-זרים ישירה. אנו טיפלנו בכל החברות הזרות כבסוכנויות, ומתוך כך כ"זרות", משום שהרגשנו שפעולותיהן בישראל דומות יותר לסוכנויות מאשר לסניפים, מבלי שים לב לשמן החוקי.

6. הכנסה מהשקעה

התדריך רואה בצורה ברורה את התשואה (return) על השקעה זרה כתשלום עבור "שירות" — שירות של חסכון וסיכון. אין אחדות כללית בהשקפה זו. בשעה שדווחה על

¹³ עמוד 15. S. J. Lengyel, *International Insurance Transactions*, London, 1953.

¹⁴ ראה הערה שלעיל.

¹⁵ אולם בסיס-מזומן, כפי שהשתמשו בו כאן, אינו תשלום למעשה, אלא רישום התשלום המגיע. למעשה נערכות העברות לסירוגין ועל בסיס-נטו.

מאזן-התשלומים ראתה ועדת חבר-הלאומים לנכון, להבדיל בין "רווח מהשקעות" ובין "שירותים"¹⁶. שאלה זו של הגדרה אינה חשובה למאזן-התשלומים, אך היא מתעוררת, משמתאמים בין סעיפי מאזן-התשלומים לבין סטטיסטיקת ההכנסה הלאומית. כאן מכ-רעת ההבחנה בין "העברה" לבין "תשלומים לגורמים"¹⁷.

הבעיה, אם לכלול את ההכנסה מהשקעה לפני מסים או אחרי מסים, אף היא נעשית בצורה שונה על-ידי מומחים שונים. התדריך מעדיף רישום לאחר מסים, בה בשעה שתדריכים בחשבונאות לאומית דורשים הצגה גולמית של הנתונים, המראה תשלומי מסים כהעברות¹⁸.

אנו הלכנו לפי התדריך בשני מקרים אלה. קושי יש בקביעת עיסקות-גבול מסוימות, שאפשר לראותן או כתשואה מהשקעה, או כתשלום עבור שירות. ז"א חלוקת העיסקות בין הכנסה מהשקעה ובין שירותים שונים ל.נ.מ.א. היא לעתים קרובות שרירותית. למשל, האם יש לראות רווחים של חברה קבלנית זרה כתשלום עבור שירות, או כתשואה על השקעות? אנו כוללים אותם בשונות.

הסעיפים העיקריים בחשבון זה הם ריבית ורווחים מהשקעה ישירה. בשני המקרים הריח, כפי שהוא מצטבר, הוא המספר הרצוי, ואין חשיבות לכך, אם נעשו תשלומים והעברות לחוץ-לארץ למעשה. רווחים שהושקעו מחדש, ולא הועברו לחוץ-לארץ, צרי-כים להירשם פעמיים: כהכנסה מהשקעה וכהשקעה. בדומה לכך, ריבית על איגרות חיסכון צריכה להיראות כהכנסה שהצטברה במשך התקופה הנתונה, ולא כאשר תשולם כעבור כמה שנים.

קביעת אותן הפירמות, שיש לראותן כ"השקעות-זרים ישירה" (נוסיף לדון בכך להלן), והקצאת הרווחים של פירמות של מפעלים זרים מעלה בעיות מעניינות. קנה-המידה הוא הפיקוח הזר: רווחי חברת-בת הם באופן חוקי תחת הפיקוח של חברת-האם, ולכן כל הרווחים של חברות-בת, בין מועברים ובין לא-מועברים, נחשבים כ"הכנסה מהשקעה".

האומדנים שלנו, המבוססים בעיקר על נתוני משרד האוצר, הם רופפים ביותר לגבי הכנסה מהשקעה ישירה. אין לנו גישה לרישומים של חברות בודדות, וממילא אין אנו יכולים להשתמש אלא רק בנתוני העברה, בתוספת של תשואה זקופה מסויימת לגבי השקעות ידועות.

אומדני-הריבית גם הם דחוקים. לעתים תכופות היה צריך לאמוד את הריבית המצ-טברת ולהפריד באופן שרירותי את מרכיב-הריבית מתשלומי-ההתחייבויות הכוללים, הן קרן והן ריבית. נוסף לכך, זקיפויות אלה נעשות יותר קשות על-ידי העובדה, שתשלומי-שירות מסוימים, כמו גביות הבנקים, שהם באחוז קבוע לעומת שעור-יזמן, לעתים תכופות אינם ניתנים להפרדה מתשלומי ריבית. למשל, כאשר החוב הממוצע של ארץ נתונה והשעורים הממוצעים של ריבית ידועים, אפשר לחשב את הריבית; אולם אם נגבים תשלומים קבועים אחרים, יש הכרח לדעת את מחזור החוב למעשה, לפני

¹⁶ חבר הלאומים, *Note on Balance of Payments Statistics*, עמודים 13—14; ראה גם Badger, לעיל, על הטיפול בהכנסה מהשקעה, עמודים 109—114, וכן לגבי ספרות על הנידון.

¹⁷ ראה Badger, לעיל, ראה גם האומות המאוחדות, *A System of National Accounts and Supporting Tables*, ניו-יורק, 1953.

¹⁸ ראה הערה שלעיל.

שאפשר לעשות אומדנים נאותים. מספרי מצבת החובות של האוצר מצרפים לעתים קרובות קרן וריבית. מנקודת ראות של תשלום התחייבויות בעתיד אין צורך להפריד בין השניים, אם כי הפרדה זו רצויה. למעשה, כשאנו זוקפים תשואת איגרת חיסכון, מוסיפים אנו את הסכום לחוב העומד. ברם, לגבי מאזן-התשלומים ולגבי הבנה אמיתית של עומס החוב, חייבת הריבית להראות בנפרד מהקרן. הלוואות שנוצלו, פירושן, שבע-תיד חייבים להחזיר את ההלוואה. כדי לקבוע מה המחיר של השימוש במקור זה, או של דחיית תשלום ההתחייבויות, הבחנה זו היא בעלת חשיבות מכרעת.

7. ממשלה ל.נ.מ.א.

עיסקות הממשלה מופיעות בהרבה חשבונות, למשל, הכנסה מהשקעה, מענקים ושי-לומים, סחר בסחורות וכו'. סעיף זה מיועד להכללת אותן עיסקות בלבד שאינן מתאי-מות לקבוצות אחרות במסגרת. עיסקות "ממשלה" כוללות שני סוגים מובחנים: אלה של ממשלת הארץ המדווחת, ואלה שבין תושבים לא-ממשלתיים של הארץ המדווחת לבין ממשלות זרות.

מסיבות בטחון, אין כל מספרים בישראל שיכולים להראות את גודלן של ההוצאות לצרכי הגנה. מסיבה זו הרבה הוצאות ממשלה, כולל צרכי הגנה, נכללות במספר חובה אחד.

8. שירותים שונים ל.נ.מ.א.

סעיף-שירות זה הוא כל-בו לסוגים שונים של עיסקות, אשר סיוגן אינו מתאים לחש-בונות אחרים. אופי הנתונים שאפשר להשיג, מונע לעתים קרובות בעד האפשרות להפריד סעיפים מסויימים מחשבונות אחרים וכוללים אותם כאן; למשל, משכורות של צוות זר המשרת באניות מקומיות. יתר על כן, המקור העיקרי לנתונים על שירותים אלה הם רישומי תשלומים באמצעות מערכת-הבנקים המקומית, המדווחים בהתאם לתקנות פיקוח המטבע. השימוש בנתונים אלה מביא ראשית, להגבלת האומדנים לעיס-קות "מטבע" ולא לעיסקות זרים-תושבים; ושנית, להשמטת מרבית העיסקות, שלא נעשו באמצעות הבנקים המקומיים, או שלא מוינו כראוי על-ידי הבנקים. מגרעת אחרת של נתונים כאלה היא, שרישומי-פיקוח המטבע לעתים קרובות אינם מבחינים בין "שירותים אחרים", "הכנסה אחרת" ו"תשלומים אחרים"¹⁹.

9. תרומות

הרישום הנגדי של כל העיסקות, שאינן כרוכות בתשלום-תמורה, נעשה בתרומות. המונח הוא אולי מטעה, במידה שהעברות חד-צדדיות אינן חייבות להיות מרצון, למשל, שילומים²⁰. ייתכן ו"העברות חד-צדדיות" הוא שם טוב יותר. התרומות נחלקות ע"י התדריך ל"רשמיים" ו"פרטיים". קנה-מידה הוא התורם ולא המקבל. מוסדות נכללים בסקטור הפרטי. נוהל זה ננקט באומדנינו, אולם נובעים מכך קשיים מסויימים. אנו סוברים שהקרנות הנאספות בחוץ-לארץ על-ידי אירגונים, כמו

¹⁹ ראה פרק 6, מבוא.

²⁰ ברם, השילומים מגרמניה לישראל הם בהסכם שברצון.

המגבית היהודית המאוחדת, הן תרומות פרטיות למוסד לאיסוף כספים, המעביר אחר כך את כל הסכום, או חלקו, למוסדות בישראל, כמו קרן-היסוד. אנו כוללים רק את הסכומים שהועברו לישראל, ושנרשמו בזמן ההעברה, בתור "תרומה", ותרומה מוסדית זו איננה "רשמית". ברם, הסוכנות היהודית בישראל פועלת באופן חצי-ממשלתי, ונח-שבת כ"ממשלה" בחשבונאות הלאומית.²¹ כך קיימת בעייה, כאשר מספרי-מאזן-התשלומים משתלבים בחשבונאות הלאומית.

בעייה קרובה אחרת היא, אם לרשום את התרומות על בסיס גולמי, או על בסיס נקי. למשל, אם יש לרשום את איסוף הכספים של המוסדות בערכם הגולמי, ואת ההוצאות הקשורות באיסוף קרנות אלה להראות כהוצאה? או יש לרשום רק את ההעברה הנקיה לישראל? אנו בחרנו בשיטה האחרונה משתי סיבות. ראשית, אין בדינו נתונים מספיקים, כדי לקבוע את סך האיסוף על חשבון ישראל, במאמצים המשותפים של המגביות, ולקבוע את החיובים שיש ליחס בחלק זה של האיסוף. שנית, מבחינה מושגית אנו מר-גשים, שכל עוד אין אנו יכולים לחשוב שתהליך איסוף הכספים הוא פעולה ישראלית טהורה, אין אנו צריכים לחייב את ההוצאות האיסוף למשק הישראלי. למותר הוא להגיד, שיהיה זה רצוי לחסל את הסיבה הראשונה, ושאפשר יהיה להראות עיסקות כאלה הן על בסיס גולמי והן על בסיס נקי כך, שאותם המחזיקים בדעות שונות יוכלו להשתמש בנתונים שהם מעדיפים.

ברם אנו מאמינים שברישום השילומים הבסיס הגולמי מוצדק. ההוצאות של חברת השילומים בגרמניה נרשמות כהוצאות במ מ של ה²².

דרך הטיפול של התדריך ברכוש מהגרים הוזכר בפרק 1. בעייה קשה במיוחד יש כאשר אי אפשר להחליט אם האדם החליף באמת את מרכז התעניינותו. החלטה שרירותית בנסיגות-חוץ אינה חשובה ביותר, כיון שחוסר אינפורמציה זו מביא להכללה או לאי-הכללה בהוצאות אדם מסויים. אולם, כאשר משקיע מחליף את מרכז התעניינותו, עלולה הבעיה להגיע לממדים ניכרים. למשל, משקיע עשיר עלול לבוא לישראל מניו-יורק, ולהשקיע בפירמה מקומית. השקעותיו בישראל נרשמות כהשקעות זרות. אם משקיע זה יחליט להיות ישראלי, או שיגור בישראל פחות או יותר בקביעות, בשומרו על אזרחותו האמריקנית, חייב מאזן-התשלומים לא רק לרשום בתרומות (כירידה ב"השקעות זרים") את ערך השקעותיו בישראל, שהחליפו עכשיו בעלות מ"זר" ל"תור-שב", אלא את ערך כל נכסיו בארצות-הברית.

הנתונים שהיו בדינו היו בלתי מספיקים, כדי לאמוד עיסקות כאלה, והליקויים הנובעים מכך עלולים להיות ניכרים.

בעייה אחרת, שגם היא נעשית חריפה, בשל קיום הגבלות על מטבע, הן ה"תרומות", שהן למעשה תשלומים עבור שירותים שסופקו. הזכרנו זאת כשדנו בנסיגות חוץ, אולם ההחלטה שנתקבלה בחשבון-ההוא, משפיעה על הרישום של תרומות.

²¹ ראה לובל, לעיל, ומ. ברקאי בעזרתו של א. גפני, החשבונות הפונסיים של הסקטור הציבורי בישראל, 1948/49—1953/54, מחקר העומד להתפרסם מטעם מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל.

²² חברת-השילומים היא סוכנות ממשלתית, שהוקמה לשם טיפול בקניית סחורות, לפי הסכם השילומים.

ב. תנועות הון

במאזן-התשלומים נכללים שני סוגים שונים של תנועות הון: הון לזמן-ארוך מורכב מנכסים והתחייבויות שאינם עומדים לפרעון, או שעומדים לפרעון למעלה מ-12 חדשים לאחר שנעשתה ההתחייבות. הון לזמן-קצר מתייחס לנכסים והתחייבויות העומדים להפרע תוך כדי שנה מעת שההתחייבות נעשתה, או בעת הדרישה. במקרה של הון לזמן-ארוך נרשמות העיסקות למעשה, אף-על-פי שלוח הסיכום (לוח 1) מראה רק את השינוי הנקי בנכסים ובהתחייבויות, הוא מבוסס על נתונים מפורטים של עיסקות גולמיות. לעומת זה, הון לזמן-קצר, הכורך עמו מספר רב של התחייבויות המשתנות תכופות, אינו מאפשר טיפול בשיטת-רישום גולמית. ידועים רק השינויים הנקיים בנכסים ובהתחייבויות. הצגה על בסיס נקי זה אינה מרמזת על העיסקות שנעשו למעשה במשך התקופה. בסעיף זה יש סטיה מהצורה הרצויה, הדורשת הצגת העיסקות על בסיס גולמי. ברם, המיון העיקרי של עיסקות ההון הוא בתחומים אחרים. חשוב הן מתח-לק לסקטור "פרטי" ולסקטור "רשמי". מה שקובע את המיון הוא סוג התושב המבצע את העיסקה. אם התושב המגדיל התחייבות, או רוכש נכס הוא סוכנות ממשלתית או בנק, העיסקה צריכה להירשם בסקטור ה"רשמי". אם התושב הוא אדם פרטי או מוסד, העיסקה שייכת לסקטור ה"פרטי". למטרות מיון כזה אין זה חשוב לדעת עם איזה תושב זר נעשתה העיסקה; הצד הזר הרשמי, או הצד הזר הפרטי של העיסקה, יקבע רק את חלוקת-המישנה של העיסקה בתוך הסקטור ה"פרטי" או ה"ציבורי", אבל לא את החשבון שהרישום מכון לו.

הבחנה זו בין עיסקות-הון פרטיות ורשמיות נועדה, כדי להפריד בין אותן העיסקות הנראות כפופות במידה רבה לפיקוח רשמי. הבחנה זו היא חיונית למושג קרן-המטבע הבינלאומית על "מימון רשמי מפצה" אשר נדון בו בפרק 3 להלן. אולם, יש ליכור שהקבוצות "רשמי" ו"פרטי" במאזן-התשלומים אינן זהות עם "ממשלה" ו"פירמות ומשפחות" בחשבונאות הלאומית.

1. הון פרטי לזמן-ארוך

הקושי העיקרי במיון עיסקות-הון פרטיות הוא לקבוע אילו השקעות הן "ישירות". קנה-המידה של התדריך הוא "שליטה אפקטיבית". ברור, שהפיקוח על סניף של חברה זרה או חברת-בת נעשה באופן אפקטיבי ע"י חברת-האם. קשיים יש, כאשר פירמות מקומיות ממומנות הן על-ידי הון פרטי והן על-ידי הון זר. במקרים אלה ה"שליטה" נקבעת על-ידי סכום מניות ההצבעה שבבעלות זרים²³. החלטה כזאת אינה קשה ביותר בארצות שבהן אפשר לשלוח שאלונים לכל הפירמות, ויש להניח שתתקבל תשובה מלאה ומדויקת במידה מתקבלת על הדעת. לדאבוננו אין הדבר כך בארצות, שבהן יש פיקוח על מטבע חוץ.

קל לזהות פירמות זרות כמו בנקים, חברות-ביטוח וחברות-תעופה; ולמזלנו, יכולנו לקבל נתונים מרוכזים מסויימים על הפעילויות המקומיות של השקעות זרות אלה ממשרדי-פיקוח שונים של הממשלה. ברם, מרבית פעילויות ההשקעה הזרה בישראל

²³ ביחס להגדרה מדויקת של השקעה ישירה, ראה תדריך, עמוד 57.

הן לא בסניפים ובחברות-בת של חברות זרות. המקור העיקרי לנתונים על השקעה זרה היא סטטיסטיקת היבוא. היבוא ממזין לפי "אמצעי התשלום", ואחת הקבוצות ב"יבוא ללא הקצבת מטבע חוץ" היא "יבוא הון"²⁴. מקור זה של אינפורמציה יכול להיות בעל ערך רב לגבי השקעה זרה, במיוחד במשך תקופה, אשר בה שערי החליפין היו כא-לה שנתנו פרמיה על השקעה בסחורות ולא בהחלפות למטבע ישראלי. לדאבוננו, יש ספק קות רבים ביחס לדיוק של מיון זה. ראשית, אפילו אם נניח שהיה מיון מדויק, ז"א שכל היבוא הנרשם כיבוא-הון הוא השקעות זרות למעשה, נשאר עדיין הבעיה לקבוע אילו מבין השקעות אלה הן "ישירות". שנית, ומסובכת יותר, היא העובדה, שהשקעות זרות אלה אינן בהכרח "זרות", לפי הגדרות מאזן-התשלומים. בדוגמא שלנו על המשקיע האמריקני בישראל, שהובאה למעלה כאשר דנו בתרומות, רואים אנו שהמיון המוטעה של "זר", שהוא למעשה "תושב", אף הוא משבש את קבוצת ה-ה-ש-ק-ה. יתר-על-כן, פיקוח על מטבע ושערי-חליפין רבים, ואולי בלתי ריאליים, יכולים להוביל, ובמקרה של ישראל הובילו, להחזרת ההון, שנצטבר או שהוברח לחוץ-לארץ בתקופות קודמות, בצור-רה של "יבוא הון". ישראלים המחזיקים באופן בלתי חוקי במטבע חוץ בחוץ-לארץ, מוצ-אים לכדאי לנצל את היתרון, אם אפשרי הדבר, של הזכויות הניתנות למשקיעים זרים. מכאן, שמה שאנו חושבים להשקעה זרה מורכב מארבעה סוגי-עיסקות ברורים: (1) השק-עת-זרים ישירה, (2) השקעת-זרים בלתי-ישירה, (3) השקעה שלילית בחוץ-לארץ, ולב-סוף, (4) תרומות.

סוגים מסויימים של יבוא הון לישראל מאושרים על-ידי מרכז ההשקעות, אגף של משרד המסחר והתעשייה. אולם אפילו השקעות באמצעות "מפעלים מאושרים", עלולות למעשה להיות מורכבות מאחד או יותר מארבעת סוגי העיסקות שהזכרנו למעלה. הש-תמשנו בהגדרה שרירותית של השקעה ישירה זרה, כדי לחלק יבוא הון זה בין "השקעה ישירה" ו"הון לזמן-ארוך אחר". אנו מניחים, שרק אותן ההשקעות של המפעלים המאו-שרים, בעלי הזכות החוקית להעביר רווחים לחוץ-לארץ, מהוות "השקעה ישירה". אולם זה איננו פיתרון משביע רצון, ויש למצוא אמצעים טובים יותר בעתיד, כדי לקבוע את ההשקעה הישירה של זרים.

האינפורמציה שלנו על השקעה בלתי-ישירה, היינו, קניות של ניירות-ערך, אף היא רופפת. אין כיום כל דרך לקבוע את סכום ההשקעות של ישראלים בחוץ-לארץ, מאחר שאין הן נרשמות בשום רישום מקומי רשמי. בנתוני הבנקים יש אי-אלה מספרים על החלפות מטבע חוץ של זרים, ועל החלפות איגרות מלווה העצמאות והפיתוח שבידי זרים למטבע מקומי, למטרות השקעה. נתונים אלה אינם מספיקים, כדי לקבוע באיזה סוג של השקעה הדברים אמורים.

2. התחייבויות שהמרתן ערובה

קבוצה נפרדת היא "התחייבויות שהמרתן ערובה". אלה הלוואות של פרטים ומוסדות, שחייבות הן לעבור דרך אגף מטבע חוץ, לאמור, חייבות באישור שלטונות המטבע²⁵. האוצר מקבל עליו התחייבות, אבל היא חלה לגבי הלווה המקומי, ולא לגבי המלווה הזר.

²⁴ ביחס לרישום "אמצעי התשלום" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ראה פרק 4 למטה.

²⁵ הסבר מפורט יותר של סוג זה של התחייבות, ראה בפרק 4, ב.

לפיכך, אין לחשוב הלוואות אלה כערובות של הממשלה. חלק מהתחייבויות אלה הן תוצאה מההגבלות על חברות זרות הפועלות בישראל. הרווחים של חברות-תחבורה זרות, למשל, ממוינות כ"ניתנות להעברה" ו"אינן ניתנות להעברה". הרווחים ש"אינם ניתנים להעברה" משמשים לכיסוי הוצאות מקומיות שונות, ויתר הסכומים יכולים להצטבר בחשבונות חסומים או רשומים, ושכסופו של דבר הם מושקעים בישראל או מועברים על פי הסדרים מיוחדים. החשבונות "הניתנים להעברה" מופיעים במצבת החובות של האוצר, ומראים התחייבות לספק מטבע חוץ. ברור, שזו אינה הלוואה ויש לרשום אותה כפיקדון זר ולא כעליה בחוב.

מצד שני, המיון של "התחייבויות שהמרתן ערובה" אלה, הוא לפי מקור החוב, ולא לפי הלווה. המיון הוא לפי מספק האשראי. שמות ההתחייבויות הבודדות מורים לפעמים על הלווה. אילו היתה בידינו האינפורמציה על ההלוואות הבודדות היינו יכולים למיין, בהתאם לחייבים המקומיים, לפי התחייבויות "רשמיות" ו"פרטיות". אולם, בהרבה מקרים בעובדנו עם מספרי סך-הכל, אין אנו יכולים להיות בטוחים, שכל ההתחייבויות האלה הן באמת על-ידי מוסדות לא-בנקאיים, ובהניחנו, שזה בדרך כלל נכון, נוהגים אנו פשוט יותר בבעייה, כשאנו כוללים את כל ההלוואות האלה בסקטור ה"פרטי". קושי נוסף הוא בעובדה, שמספרי מצבת החובות כוללים תכופות ריבית, ובכך מערבבים עיסקות הון בעיסקות שוטפות.

3. הון פרטי לזמן-קצר

מאחר שהון לזמן-קצר מחושב על-ידי השוואת מאזני סוף-שנה, המספרים מהימנים רק בה במידה שמצבת-החובות מהימנה. ושוב אומדנינו מוגבלים ביותר בצד הנכסים, בשל חוסר אינפורמציה על פעילויות תושבים בחוץ-לארץ. בצד ההתחייבויות, השימוש בנתוני "שההמרה ערובה" נתון לאותן ההסתייגויות כבמקרה של הון פרטי לזמן-ארוך. למעשה, חובות לזמן-קצר קשה הרבה יותר לזהות במפורט ולבדוק את המיון הנאות.

4. הון רשמי לזמן-ארוך

התדריך דורש לחלק את תנועות ההון הרשמי לשש קבוצות עיקריות ולחלוקת-מישנה רבות.²⁶ הקבוצות העיקריות הן הלוואות רשמיות, הלוואות בנקאיות, ניירות-ערך ואמור-טיזציה. רק במקרה של התחייבויות רשמיות יכולנו לעשות מיון המתקבל על הדעת. בדרך כלל, בשל המיגבלות בנתונים לא יכולנו להגיע לאומדנים משביעי רצון. כבמקרה של הון פרטי לזמן-ארוך, כשהיתה לנו גישה לרישומים של סוגי פירמות מיוחדים, כמו חברות ביטוח ותחבורה, היתה לנו אינפורמציה מסוימת על מיבנה ההתחייבויות הרשמיות, ושוב, האומדנים החלשים יותר מתייחסים לצד הנכסים, בו האינפורמציה שלנו לקויה ביותר.

5. הון רשמי לזמן-קצר

במידה שהסקטור הרשמי כולל גם סוכנויות ממשלה וגם בנקים פרטיים, דורש התדריך מיון מפורט מאד של תנועות ההון לזמן-קצר לפי הסוג ולפי הסוכנות הרש-

²⁶ תדריך, עמודים 64 ו-65.

מית. אף-על-פי שמספרי-הסיכום מאחדים את העיסקות של כל המוסדות הרשמיים, לא יכולנו למלא את המיון המפורט הדרוש לפי סוגי הסוכנות. המיון שלנו, לכן, שונה במידת-מה מזה של התדריך, כדי להראות את סוג המיון שאנו יכולנו לבצע. אולם, לגבי לוח הסיכום התאמנו את האומדנים שלנו למיון התדריך. אף-על-פי ששיטות-האומדן המדויקות נידונות בחלק השני, יש להדגיש כאן, שחשבון זה אינו לוקח בחשבון את כל הנכסים וההתחייבויות של הבנקים. אנו השתמשנו בנתוני הבנקים שאינם ממינים את הפיקדונות ואת ההלוואות לפי ארץ המושב, ולכן, כל אינפורמציה על פיקדונות שיכולנו להכליל, באה ממקורות אחרים ולא מהמאזן המרוכז של הבנקים.

6. טעויות והשמטות

סעיף זה היה מיותר, אילו היה מאזן-התשלומים רושם למעשה את כל העיסקות בין תושבים לזרים. אולם, כפי שראינו, התופעות של איסוף סטטיסטי הן כאלה, שהאיש האומדן מסיים בשימוש בהגדרות שונות של עיסקות, עיות וכיסוי, כמעט בכל סעיף. נוסף לכך, הנתונים הקיימים עלולים להיות כה לקויים, שסעיפים חשובים נשארים לחלוטין מחוץ למאזן-התשלומים. משום כך יהיה זה אך מקרה נדיר, גם בארצות שבהן מפותחת מדידת העיסקות הכלכליות, אם מאזן-התשלומים "יתאזן".

יש שתי דרכים "לאזן" את מאזן-התשלומים. דרך אחת, לקחת את הסעיף שקשה ביותר לאמוד אותו, בדרך כלל הסעיף "הון לזמן-קצר", ולקבל אותו כשארית בין השווה השוטף ובין הסיכום של כל תנועות-ההון הידועות. כך מגיעים לאיזון, וקוראים בסעיף ההון האחרון משהו בדומה ל"הון לזמן-קצר והון אחר", או "הון אחר", או פשוט "אחר". אנו מרגישים, שדרך זו אינה הטובה ביותר. הרבה יותר טוב להראות את האומדנים שישנם, באותו דיוק שהתנאים מרשים, מבלי לשים-לב לחוסר האיזון שעלול להתקבל. ההפרש, מבלי שים לב לגודלו, מובא לחוד ובבהירות בתור טעויות והשמטות. מאחר שסעיף זה הוא ההפרש בין שני החשבונות, הכללתו במאזן מובילה ל"איזון"²⁷.

7. האומדנים

לוח 1 מביא אומדני סיכום לגבי 1952—1954. מספרי 1953 הם קרוב לוודאי המהימנים ביותר²⁸. הם טובים יותר מאומדני 1952, משום שתי סיבות: ראשית, יש הרבה יותר נתונים לגבי 1953; שנית, וכתוצאה מהסיבה הראשונה, יכולנו לעשות כמה מחקרי דגימה על נתוני 1953, ושהשתמשנו בהם גם לגבי 1952. בחלק השני אנו מציגים את המקרים הללו. בה בשעה שלגבי 1954 מקורות הנתונים טובים יותר מ-1953, הרי גורם עדיף זה אינו מספיק כדי לפצות את העובדה שהיה עלינו להשתמש במקרים מסויימים בנתונים ארעיים, ולגבי סעיפים אחדים לא היו בידינו כל מספרים כשמחקר זה נערך, והיה עלינו לחייץ את נתוני 1953 או אומדנים חלקיים של 1954.

²⁷ לגבי הגודל היחסי של סעיפי הטעויות וההשמטות במאזן-התשלומים של ארצות שונות, ראה השנתון, עמוד 20.

²⁸ הטעויות וההשמטות ב-1952 הן הקטנות ביותר, אולם אין לזה חשיבות.

מידת ההתאמה לישראל של מסגרת מאזן-התשלומים

אנו דנו בזה והצגנו את אומדני-הסיכום של מאזן-התשלומים המתאימים, או לפחות קרובים, למושגים ולצורה הנדרשת בתדריך.

לצורה הסטנדרטית יש כמה מיגבלות. קרן-המטבע הבינלאומית באה לידי הכרה שצורה בסיסית אלטרנטיבית עדיפה. נוסף לכך, מרכזת קרן-המטבע הבינלאומית לוח "אנליטי" שני; אולם, חבר-העובדים בקרן זו עדיין לא קבע צורה סופית להצגה האנליטית. נפנה עתה לדיון במיגבלות של הצורה הבסיסית שלנו, ואיזו הצגה אלטרנטיבית תהיה בעלת משמעות יותר לארץ בודדת, לסיכום עיסקותיה הבינלאומיות, אולם, תחילה חייבים אנו לבחון את התכונות האופייניות למשק המיוחד — במקרה זה ישראל — ולקבוע את הצרכים האינפורמטיביים שלה.

א. התכונות הבולטות של המשק הישראלי תוך התייחסות מיוחדת לעיסקות הבינלאומיות של ישראל

1. בעיות היסוד

התכונה המאפיינת ביותר של המשק הישראלי היא המידה הבלתי מספיקה של ייצור מקומי, שישפק — או ישירות או באמצעות חליפין תמורת יצוא — את הביקוש המקומי לסחורות ושירותים, ברמה הנחשבת כרצויה והמתאפשרת על ידי תרומות של זרים. המֶשק הוא יבואן נטו של מקורות כלכליים. ארבעה גורמים הביאו לביקוש הגבוה יחסית לסחורות ושירותים.

- (א) המצב הפוליטי והצבאי דורשים הוצאות גדולות למטרות הגנה.
 - (ב) האוכלוסיה קבעה כמטרה ראשונית להשיג ולקיים רמת-חיים העולה בהרבה על רמת-מחיה מינימלית, והמתאימה יותר לרמת ארצות אירופה המערבית מאשר לרמת ארצות אסיה.
 - (ג) עדיפות דומה ניתנה לקליטת מספר רב של עולים; קידום לרמת-חיים השווה לזו של האוכלוסיה הוותיקה, נתקבל כמטרה.
 - (ד) התחילו בתכנית-פיתוח כלכליות. תכניות-הפיתוח מכוונות להפחית את תלות המשק במקורות זרים בעתיד, כדי להשיג את ארבע המטרות האלה.
- המיגבלות של ההיצע המקומי הן תוצאה של הפיתוח הכלכלי של מקורות טבעיים, ידע טכני, ופריזון.

2. החלטות של מדיניות וצרכים אינפורמטיביים

מבחר רב של מדיניות מונטרית ופיסקלית נוסו במגמה להגיע למטרות הרצויות, תוך כדי פתרון הבעיות היסודיות שנידונו לעיל: החל בעידוד השקעות והון זרות וכלה בפיקוח נפוץ על מחירים ומטבע חוץ.

שלוש תכונות מדיניות מיוחדות נוגעות במיוחד בבעייה שלנו. ראשית, התכנית הכלכלית החדשה, שהחלה בפברואר 1952, כללה מערכת של שערי חליפין והחלפה הדרגתית של עיסקות משערי החליפין הרשמי הקודם של 1 ל"י = 2.80 דולר, לשערי חליפין שונים נמוכים יותר, כולל השער הרשמי הנוכחי של 1.800 ל"י = 1 דולר. שנית, הממשלה הקימה מערכת מורכבת של פיקוחי מטבע ופיקוחים קרובים לכך, בתקווה שתוכל למנוע ביובו במטבע החוץ המוגבל, העומד לרשות המשק. כל התקבולים וההוצאות של מטבע חוץ חייבים לעבור דרך צינורות רשמיים. אולם, פיקוח מטבע בלבד אינו נחשב לערובה מספקת שהמקורות המצויים ינוצלו בתבונה. לכן הוכנס ב-1952 אמצעי שלישי: נערך תקציב מטבע חוץ לשנה הפיסקלית, הנמשכת מה-1 ליולי 1952 עד ל-30 ביוני 1953.¹ תקציב מטבע חוץ הוא אומדן של תקבולים צפויים במטבע חוץ ומסגרת הוצאות מתוכננות לניצול אופטימלי של תקבולים אלה. ברור, שכל מדיניות כזו, משפיעה על מאזן-התשלומים באופן ישיר או בלתי-ישיר, על ידי השפעתה על הממדים של העיסקות השונות. אולם, אין אנו מעוניינים בתוצאות של מדיניות זו על החלקים המרכיבים את מאזן-התשלומים, או אם התכנית הרחבת לפיתוח כלכלי נתקבלו יפה, או בוצעו בצורה נאותה. אנו מעוניינים בעיקר בצרכים האינפורמטיביים של הכלכלן, שצריך לעוץ במדיניות המתייחסת לעיסקות כלכליות בינלאומיות, וברישום העיסקות, כך, שאינפורמציה זו תתקבל.

ב. הצרכים האינפורמטיביים על עיסקות בינלאומיות

לישראל² חייבים להיות רישומים של העיסקות הכלכליות הבינלאומיות, הנותנים אינפורמציה המאפשרת הערכת העוצמה או החולשה הכללית במצבה הכלכלי הבינלאומי, וכן רישומים, שיזרקו אור על בעיות מיוחדות ויעזרו בניסוח מדיניות, ביצועה והערכתה. ליתר פירוט, צריכים להיות ארבעה סוגי רישומים, הממויינים בהתאם לאינפורמציה המושגת מהם.

1. רישום של סך העיסקות הבינלאומיות

רישום זה צריך שיראה, מה היו הסוגים והממדים הספציפיים של העיסקות הבינלאומיות במשך תקופה נתונה, יש צורך בכך, שמרכיביו יהיו מפורטים במידה מספקת.

¹ התקציב שלאחר זאת חל על התקופה שבין יולי 1953 ליוני 1954, ושונה אחר כך לתקופה של יולי 1953 עד מרס 1954. לאחר זאת, משתמשים בשנה הפיסקלית הרגילה — מן ה-1 באפריל עד ל-31 במרס.

² אמנם מעוניינים אנו בצרכים האינפורמטיביים של המשק הישראלי, הנובעים מתכונות אופיניות אלה, אולם צריך שיהא ברור, שחלק ניכר מהדיון עלול להיות הולם משקים אחרים, העומדים בפני בעיות דומות, והנוקטים מדיניות דומות בפיתרון.

שיראו בנפרד סוגים שונים וחשובים של עיסקות, וביחד עם זאת ירוכזו כך שיוורה, כיצד מומנו העיסקות הבינלאומיות. יתר על כן, חייב הוא להיות בנוי בצורה כזאת, שהכלכלן יוכל להשתמש בו כדי ללמוד דבר על קיום לחץ על הרזרבות הבינלאומיות של המשק ועל שיערי החליפין. רישום, שצריך לשמש כמה מטרות, חייב להיות בנוי בצורה כזו, שאפשר לסדר את מרכיביו בדרכים שונות, כדי שישמש מטרות אנליטיות שונות.

2. רישום של ביצוע תוכנית

רישום זה צריך שיראה, באיזו מידה היו העיסקות הכלכליות הבינלאומיות למעשה, כפי שהממשלה תיכננה וקיוותה. לשון אחרת, הוא צריך להראות, אם הוממשו התקבולים הצפויים, ובאם ההוצאות הצפויות והמתוכננות בוצעו למעשה.

3. רישום ההתחייבויות הבינלאומיות

זהו מאזן. הוא צריך להראות את הנכסים וההתחייבויות השונים של המשק; אילו התחייבויות תעמודנה לפרעון בעתיד, ולאלו התחייבויות יש להתכונן בעתיד הקרוב. זהו רישום של מלאי ולא של זרם.

4. רישומי תפעול

אלה צריכים לשמש את עבודת השלטונות בניהול היום-יומי של רישוי, הקצבת מטבע חוץ, וכו'. המבצעים של פיקוח המטבע, תיקצוב ורישוי, חייבים לדעת מה מצב המזומן שלהם, מה ההתחייבויות שהם עשו ומה ההתחייבויות שהם יכולים לעשות.

ג. מידת ההתאמה של מאזן-התשלומים הסטנדרטי

מאזן-התשלומים שהבאנו בזה הוא רישום אחד בלבד של עיסקות בינלאומיות. הוא מתייחס רק לראשון מבין הצרכים האינפורמטיביים — רישום אקס-פוסט (ex post) של סך העיסקות הבינלאומיות במשך השנה. עלינו לדון בכך אם הצורה המקובלת מספקת למעשה את הצרכים האינפורמטיביים הנדרשים מרישום כזה, ואם לא, אם אפשר לעשותו כך, שייתן אינפורמציה זו אם יוגש בצורה אחרת. כדי להבין את המיגבלות של מתכונת-מאזן-התשלומים המקובלת, צריכים תחילה לדון בשימושים האנליטיים של הנתונים. אנו נאלצים להכנס לדיון כזה, אף-על-פי שעניינינו בעיקר בניסוח צורות ומושגים של מאזן-התשלומים, ולא בניתוח אומדני מאזן-התשלומים.

1. גרעונות במאזן-התשלומים

המנסח מושגים וצורות, בהשגת מאזן חשבונאי, חייב להראות את הקבוצות שבהן רוצה המנתח להשתמש; וכדי להעריך את העוצמה או את החולשה של המשק, יכול המנתח לבחור אחר כך את הנתונים הזורקים אור על הבעיות שהוא רוצה לדון בהן. מאזן-התשלומים שלנו "מתאזן", משום שקבענו, שכל עיסקה חייבת להופיע פעמיים,

פעם בזכות ופעם כחובה. סעיף הטעויות וההשמות אינו אלא מתקן הנהלת ספרים לקויה; שיטת-הרישום הכפולה עצמה, היא הדורשת איזון. אולם נודע מכבר, שלמרות הסיכום ה"מאוזן", אפשר שיהיה עודף או גרעון במאזן-התשלומים. פרופיסור מכלוף מגדיר גרעון (נאמר בדולרים) "... במאזן-התשלומים החשבוני של מדינה מסוימת, כעודף של סכומי דולרים שנרשמו בצד החובה של חשבונות מסוימים, ברישום השנתי של עיסקותיה הבינלאומיות, על סכומי דולרים שנרשמו בצד הזכות של אותם החשבונות; והחשבונות נבחרו מתוך המאזן המלא, שהוא בהכרח מאוזן, כדי להטיל אור על הבעיות הקשורות במאזן-התשלומים התכנית, או במאזן-התשלומים של השוק".³ הבחירות השונות של החשבונות יכולות להראות "גרעונות" שונים.

בלוח 2 אנו מביאים כמה "מאזנים" ו"גרעונות" במאזן-התשלומים. הראשון הוא מאזן הסחר בסחורות, אשר שימוש נפוץ. במקרה של ישראל זורק מאזן זה אור רב. אנו יכולים ללמוד ממנו באיזו מידה ישראל היא יבואן נטו של סחורות, וכיצד נשתנה גרעון נקי זה במשך תקופת שלוש השנים. יתר על כן, אם השינוי הוא ירידה בגרעון, יכולים אנו לראות באיזו מידה הוא תוצאה מירידה ביבוא, או מעליה ביצוא או משניהם, ובדומה לכך במקרה של עליה בגרעון.

מאזן השירותים במקרה של ישראל אינו חשוב במיוחד. אולם, סעיף 3, "מאזן הסחר-רות והשירותים", נותן תמונה ברורה של הבעיה היסודית של המשק הישראלי. שאריתו של מאזן-התשלומים יכולה להראות, כיצד מומן גרעון זה, אולם גרעון זה מדגים את הבעיה. הגרעון מתאפשר על-ידי מציאותו של המימון.

בתקופה שבין שתי מלחמות העולם נדונה לעתים תכופות הבעיה של שיווי-משקל במאזן-התשלומים. ההשקפה, שנתקבלה בדרך כלל היתה, שהמודד לחוסר שיווי-משקל צריך להיות זהב ותנועת הון לזמן-קצר.⁴ סעיף 8, בלוח 2, מראה את המאזן של הון לזמן-קצר. בבחינת-מבט אחר, אפשר לראות מאזן זה כמאזן של כל העיסקות האחרות (חוץ מטעויות והשטות המצורפות לעתים תכופות לסעיף 8). סעיף 7 מראה מאזן כזה. ברם, סעיפים 6, 7 ו-8, בלוח 2, אינם מתקבלים באופן ישיר מלוח 1; אנו סבורים, שזוהי מגרעת במסגרת מאזן-התשלומים.

2. מושגים של מימון רשמי מפצה

במשך 15 השנים האחרונות רווח חוסר שביעות-רצון במושגי הגרעונות הללו. רווחת הדעה, שאין הם מייצגים למעשה את הבעיה של מימון גרעונות, או שאינם מצביעים בהצלחה על מידת הלחץ על שער החליפין ועל הרזרבות. המושגים "תנועות-הון המביאות שיווי-משקל ותנועות-הון המביאות חוסר שיווי-משקל"⁵ ועיסקות "מאוכסנות". לעומת עיסקות "אוטונומיות"⁶ פותחו, כדי לרכז את תשומת הלב במניעים של העיסקות

³ Fritz Machlup, "Three Concepts of the Balance of Payments and the So-Called Dollar Shortage," *Economic Journal*, Vol. LX, March 1950, p. 60

⁴ J. W. Angell, "Equilibrium in the Balance of Payments: The United States, 1919-1935", *Explorations in Economics*, New York, 1936, p. 14

⁵ Ragnar Nurkse, "Conditions of International Monetary Equilibrium" *Readings in the Theory of International Trade*, Phila. 1944, p. 8

⁶ Meade עמורים 11-13, כנ"ל.

לוח 2. "מאזנים" אלטרנטיביים ממאזן-התשלומים של ישראל, 1952—1954¹
(במיליוני דולר)

	1954			1953			1952		
	עודף או גרעון (-)	חובה	זכות	עודף או גרעון (-)	חובה	זכות	עודף או גרעון (-)	חובה	זכות
1. מאזן סתר בסחורות	-208.0	295.8	87.8	-225.3	281.9	56.6	-278.5	323.1	44.6
2. מאזן שירותים	- 33.3	80.7	47.4	- 37.6	83.3	45.7	- 28.1	70.0	41.9
3. מאזן סחורות ושירותים (1 פלוס 2)	-241.3	376.5	135.2	-262.9	365.2	102.3	-306.6	393.1	86.5
4. מאזן תרומות	260.6	4.2	264.8	172.9	1.6	174.5	191.2	0.5	191.7
5. מאזן חשבון שוטר ² (3 פלוס 4)	19.3	380.7	400.0	- 90.0	366.8	276.8	-115.4	393.6	278.2
6. מאזן הון לזמן-ארוך	71.2	63.9	135.1	69.6	23.9	93.5	114.9	30.2	145.1
7. מאזן חשבון שוטר הון לזמן-ארוך (5 פלוס 6)	90.5	444.6	535.1	- 20.4	390.7	370.3	- 0.5	423.8	423.9
8. מאזן הון לזמן-קצר	- 70.2	79.8	9.6	5.7	23.8	29.5	1.5	16.1	17.6
9. סעריית והשקעות	- 20.3	20.3	—	14.7	—	14.7	- 1.0	1.0	—
10. ס"ה מאזן (7 עד 9)	—	544.7	544.7	—	414.5	414.5	—	440.9	440.9

1. מקורות וסעיפים, ראה לוחות 3, 4, 5, 6.
2. "חשבון שוטר" של התמורה.

של מאזן-התשלומים. אולם, אלה הם מושגי אקס אנטה (ex ante). ספק רב הוא, אם מאזן-התשלומים אקס פוסט יכול לשפוך אור רב על מושגים אלה של אקס אנטה; במצב הטוב ביותר, דרושות החלטות ערכיות, כדי לקבוע סיבה ותוצאה. הסכמת קרן-המטבע הבינלאומית למושג "חוסר שיווי-משקל יסודי" כקנה-מידה לדבאלואציה, מבלי להגדיר למעשה מהו "חוסר שיווי-משקל יסודי", עוררה ויכוחים הרבה על כך. אף-על-פי שבדרך כלל מקובל, שגרעון למעשה במאזן-התשלומים איננו תנאי הכרחי, ואף לא מספיק, לקיום חוסר שיווי-משקל יסודי, אף-על-פי-כן מאזן-התשלומים הוא אינדיקטור עיקרי של סירוסים יסודיים ביחסי-חוץ כלכליים של המדינה. קרן-המטבע הבינלאומית הגיעה למבחר חדש של חשבונות, שיכול לשמש כמידה ללחץ על מצב הרזרבות של מדינה. במונחים של בעייה כזו "... האבחנה העיקרית בין חשבון שוטף וחשבון הון פוסקת מלהיות בעלת חשיבות, ויש צורך בהצגת מאזן-התשלומים בצורה השונה ביסודה"⁸. הצגה חדשה זו תראה כקבוצה נפרדת "מימון רשמי מפצה, ז"א המימון שהשלטונות המונטריים לוקחים על עצמם או מציעים, כדי לספק מטבע חוץ, שיכסה את הגרעון או העודף בשאריתו של מאזן-התשלומים"⁹. הסעיפים הכלולים במושג חדש זה הם כלהלן¹⁰:

(א) רזרבות בינלאומיות:

- (1) זהב וצרכי מטבע (לוח 1, סעיף 15)
- (2) נכסים רשמיים לזמן-קצר בחוץ-לארץ (לוח 1, סעיף 14, נכסים)
- (3) נכסים רשמיים לזמן-ארוך (לוח 1, סעיף 13.3, נכסים)
- (4) התחייבויות למוסדות רשמיים זרים ולבנקים זרים, פרט לקרן-המטבע הבינלאומית ולבנק הבינלאומי לשיקום ולפיתוח (לוח 1, סעיף 14.1 ו-14.3, התחייבויות).

(ב) התחייבויות לקרן-המטבע הבינלאומית ולבנק הבינלאומי לשיקום ולפיתוח (לוח 1, סעיף 14.2).

(ג) עיסקות רשמיות בהתחייבויות לזמן-ארוך של הארץ המדווחת (לוח 1, סעיף 13.3, התחייבויות).

(ד) הלוואות רשמיות לזמן-ארוך לאיזון עיסקות בינלאומיות.

(ה) מענקים רשמיים לאיזון עיסקות בינלאומיות.

שני הפרטים האחרונים אינם ניתנים לחד בלוח הסיכום. קביעת ההלוואות והמענקים שהם "מפצים" ואותם שהם "מיוחדים" הריהי שאלה של שיפוט — "... ההחלטה מתבססת על כך, אם המימון בא כתגובה ללחץ כללי על מאזן-התשלומים, או לשם ביצוע מפעל מסוים, או מטרות מיוחדות אחרות, שהיו ממומנות בלא-הכי לשם עצמן"¹¹.

⁷ למשל, Nurkse לעיל; וכן Robert Triffin, "National Central Banking and the International Economy", *International Economic Studies, Postwar Economic Studies* No. 7, מועצת המנהלים של מערכת הרזרבה הפדרלית, וושינגטון, ספטמבר 1947, עמודים 46—81.

⁸ השנתון עמוד 5.

⁹ השנתון כנ"ל.

¹⁰ התדריך עמוד 108.

¹¹ השנתון, עמוד 10.

3. התנגדויות למושגים של מימון רשמי מפצה

מימון רשמי מפצה הוא ביסודו מודד של "גרעון". ברם, אין הוא ניתן בלוח הרגיל, אלא רק בלוח אנליטי נוסף. קרן-המטבע הבינלאומית ניסתה ופירסמה כמה לוחות אנליטיים¹².

אין אנו סבורים, שהמושג של מימון רשמי מפצה, כפי שפותח על-ידי קרן-המטבע הבינלאומית, מתאים במיוחד לישראל. ההתנגדויות שלנו לשימוש במושג זה בצורתו הנוכחית נובעות מהעובדה, שבחירת הסעיפים היא לעתים קרובות שרירותית — בחירת הסעיפים נתונה במידה רבה ביותר לשיפוטו של אוסף הנתונים למאזן-התשלומים. שרירותיות זו מטילה ספק במושג, הנועד להראות גרעון במאזן-התשלומים, שישמש כקנה-מידה להחלטות מדיניות.

החלטות שצריכות להתבסס על בדיקת סדרות עיתיות חייבות לדרוש מערכת עיקבית והגיגית של מידות סטטיסטיות. מושג שרירותי של גרעון במאזן-התשלומים יכול להיות מסוכן ביותר, משום שעלולים לקבלו כקנה-מידה אובייקטיבי, ולא כהערכה אינדיבידואלית של אוסף הנתונים של מאזן-התשלומים¹³.

כמה דוגמאות מדגישות את השרירותיות שבמושגים של מימון רשמי מפצה. כפי שהוזכר למעלה, נכללים במימון-מפצה הלוואות ומענקים רשמיים לזמן-ארוך לאיזון תשלומים בינלאומיים. אולם קשה הדבר ביותר, לקבוע הבדל בין מימון רשמי "מפצה" ו"מיוחד", במיוחד במשק מעוט פיתוח, העוסק בפיתוח נרחב ופחות או יותר מתוכנן. קרן-המטבע הבינלאומית לא הבהירה, אם הכוונה של הארץ המקבלת מספיקה להבחנה זו, או הכוונה של הארץ הנותנת היא הגורם הקובע¹⁴.

וכן יהא נראה כחוסר-עיקביות אם נקבל את המניעים של הלווה כקנה-מידה שלנו. במקרה של הלוואות לזמן-ארוך "... נכללות הלוואות מכל המקורות ... משום שממשלות או בנקים מרכזיים יכולים ללוות גם מפרטיים באותה מידה כמסוכנויות רשמיות, כדי לספק מימון מפצה¹⁵. אולם, כפי שרשימת-התדריך מראה במקרה של התחייבויות לזמן-קצר, נכללות רק התחייבויות למוסדות רשמיים זרים ולמוסדות בנקאיים זרים. כאשר האוצר נתון בלחץ של מחסור במטבע חוץ, והוא נאלץ למצוא אשראי בשער-ריבית גבוהים — תופעה תדירה בהיסטוריה הקצרה של ישראל — האם יש הבדל אם מספק האשראי הוא מוסד רשמי זר, או אדם פרטי, או עסק פרטי? לפי דבריו של פרופיסור

¹² השווה שנתון כרכים 1–4 עם שנתון כרך 5. בפירסום המאוחר הושמטו המונחים "גרעון" ו"מימון מפצה", אולם נראה כאילו אין כאן אלא שינוי נוסח, המושגים לא הושמטו.

¹³ בדיונו על "חוסר שיווי משקל יסודי" כתב הפרופיסור הברלר, שהוא "... חייב להתפרש במונחים של קנה-מידה אובייקטיבי, בלתי סוטה וניתן להבחנה. קנה-מידה כזה יכול להיות רק גרעון למעשה במאזן התשלומים." "Currency Depreciation and the International Monetary Fund", *Foreign Economic Policy for the United States*, 1948, p. 392

האם אין אנו רשאים לדרוש אותו הדבר שיאמר לנו מה מהווה "גרעון למעשה במאזן התשלומים"? ¹⁴ השווה את הדיון בעמוד 12 של השנתון, בו נראה, שקנה-המידה הוא "פעולות שהן בעיקרן עיסקיות" מנקודת ראותו של המלווה, עם הדיון בעמוד שלאחריו, אשר בו קנה-המידה הוא נקודת ראותו של המקבל. נראה, שהתדריך תומך בהשקפה האחרונה: "ההבחנה תלויה לא בסוג המוסד ולא במטרה המוצהרת, אלא בפונקציה היסודית שנתמלאת על ידי המימון." עמוד 110.

¹⁵ השנתון, עמוד 14.

גרסתי: "אם קיימת זרימת זהב החוצה, או זרימה של הלוואות זרות לזמן-קצר פנימה, הנזילות הבינלאומית הנקיה של אותה ארץ תצטמצם. הקרנות הזרות לזמן-קצר הן התחייבות, וניתנות לביטול בכל רגע, ויש להתייחס אליהן כזרבת-זהב שלילית".¹⁶ יתירה מזו, הטלת פיקוח על מטבע חוץ, שאינו מאפשר כל הלוואה וזה בלי אישור מוקדם של האוצר, ואשר גותן ערבות להמרת אשראי פרטי, אינה אלא מטשטשת את הקו בין הל-וואות "רשמיות" ובין הלוואות "פרטיות", כשיש לקבוע את הנזילות הבינלאומית.

לבסוף, הבה נדון ב"תרומות מוסדות". ב-1954 אספו מוסדות בחוץ-לארץ, עבור ישראל, כ-56 מיליון דולר, בתור "מילוה ביסוס". היינו, תקבולים אלה הם הלוואות, ש"זרים" לקחו והעבירו אותן לישראל כתרומות; הם יוחזרו מתוך איסוף הכספים של המוסדות בעתיד, ובכך יקטינו את ההעברה של מוסדות בחמש השנים הבאות. בקרנות אלה השתמשו, כדי לשלם עבור התחייבויות לזמן-קצר ולצבור רזרבות מטבע חוץ. אם היה עלינו להוציא את ההעברות של מוסדות מתוך המימון המפצה, משום שמקור זה אינו רשמי, וביחד עם זאת היינו מראים מצב-רזרבות שפיר כמפצה, היתה התוצאה נותנת תמונה מטעה של התופעות.

שיקולים אלה אין כוונתם לסתור את העובדה, שהמושג "מימון רשמי מפצה" יכול להיות מידה בעלת-ערך לגבי הלחץ על שערי החליפין. עיקר הכוונה להראות בזה את המרחב הניתן לשיפוט אינדיבידואלי, ואת השרירותיות שבבחירת הסעיפים שיש לכלול; דבר אחד הוא להגדיר גרעון במונחים של קיום תנועות-הון לזמן קצר "משוות" או "מאכסנות", או קיום "מימון רשמי מפצה"; ושוב דבר אחר הוא למיין את המאזן החשבוני אקס פוסט, באופן כזה, שיראה באופן מוסמך את הגרעונות הללו. אנו מסכמים, לכן, שבשעה שהמנתח הבודד יכול להשתמש באומדנים המפורטים של מאזן-התשלומים, כדי להגיע לאחד או לאחדים מן המושגים של "מימון מפצה", אשר יכול להיות לעזר בהחלטות מדיניות, הרי אוסף-האומדנים של מאזן-התשלומים ולפחות עבור ישראל, מוטב לו שיתעלם ממושג זה, ויערוך את הסעיפים בצורה מתאימה למדידת "גרעונות" מסורתיים יותר.

ד. מסגרת אלטרנטיבית של מאזן-התשלומים

מסגרת התדריך, אשר הבאנו בפרק 2, מכוונת להסב את תשומת הלב לסעיפים הדרושים למושג של מימון רשמי מפצה. אם אין אנחנו מוצאים את המושג הזה כהולם, חייבים אנו לערוך את מאזן-התשלומים בדרך, שתיתן במהרה את ה"גרעונות" האחרים. קרן-המטבע הבינלאומית, בפירסומה האחרון, אימצה לה הצגה סטנדרטית אלטרנטיבית. המסגרת החדשה נותנת מקום לגמישות רבה יותר, בהדגשת סעיפים, שהם חשובים יותר לארצות הבודדות. המסגרת שאנו מעדיפים דומה להצגה האחרונה של קרן-המטבע הבינלאומית, ושונה מלוח 1 (המסגרת המקובלת של התדריך) בשלוש דרכים.

ראשית, היא מחלקת את מאזן-התשלומים לשלושה חלקים, ולא לשניים: סחורות ושירותים, העברות חד-צדדיות, ותביעות פיננסיות.¹⁷ שנית, כל אחת מהקבוצות הללו

¹⁶ Nurse, באותו מקום.

¹⁷ החלוקה המשולשת נתקבלה ע"י קרן-המטבע הבינלאומית בשנתון כרך 5, אולם שם נשמרים המונחים "תרומות" ו"הון".

לוח 3. צורה אלטרנטיבית של מאזן-התחולמים של ישראל, 1952—1954¹
(במיליוני דולר)

	1954			1953			1952		
	זכות נטו	חובה	זכות	זכות נטו	חובה	זכות	זכות נטו	חובה	זכות
-208.0	295.8	87.8	-225.3	281.9	56.6	-278.5	323.1	44.6	א. סחורות ושירותים
-33.3	80.7	47.4	-37.6	83.3	45.7	-28.1	70.0	41.9	1. סחורות
-241.3	376.5	135.2	-262.9	365.2	102.3	-306.6	393.1	86.5	2. שירותים
									3. ס"ה סחורות ושירותים (1 פלוס 2)
									ב. העברות חוצות
127.4	—	127.4	88.2	—	88.2	86.4	—	86.4	4. רשמי
133.2	4.2	137.4	84.7	1.6	86.3	104.8	0.5	105.3	5. מוסדות
260.6	4.2	264.8	172.9	1.6	174.5	191.2	0.5	191.7	6. פרטי
									7. ס"ה העברות חוצות (4 עד 6)
-0.7	2.6	1.9	-0.3	1.8	1.5	6.1	1.1	7.2	ג. תנועות של תביעות פיננסיות
-40.1	40.1	—	-8.2	13.0	4.8	4.9	6.0	10.9	8. נכסים לונדאריז
-35.4	35.4	—	-8.4	12.0	3.6	3.6	6.0	9.6	9. נכסים לונדאריז (9 פלוס 8)
-4.7	4.7	—	0.2	1.0	1.2	1.3	—	1.3	10. רווחות ממשל חוץ
71.9	61.3	133.2	69.9	22.1	92.0	108.8	29.1	137.9	11. רווחות ממשל חוץ (9.2 פלוס 10)
58.0	30.8	88.8	45.8	15.4	61.2	77.6	9.0	86.6	12. רווחות ממשל חוץ (10.4 עד 11.1)
-7.0	24.5	17.5	-5.6	5.6	—	-4.1	20.0	15.9	13. רווחות ממשל חוץ (10.2 עד 11.1)
3.4	6.0	9.4	9.6	1.1	10.7	12.2	0.1	12.3	14. רווחות ממשל חוץ (10.3 עד 11.1)
17.5	—	17.5	20.1	—	20.1	23.1	—	23.1	15. רווחות ממשל חוץ (10.4 עד 11.1)
-30.1	39.7	9.6	13.9	10.8	24.7	-3.4	10.1	6.7	16. רווחות ממשל חוץ (11.1 עד 11.3)
-28.5	32.1	3.6	16.3	0.9	17.2	-2.6	2.6	—	17. רווחות ממשל חוץ (11.1 עד 11.3)
-7.4	7.4	—	-9.5	9.5	—	-7.5	7.5	—	18. רווחות ממשל חוץ (11.2 עד 11.3)
5.8	0.2	6.0	7.1	0.4	7.5	6.7	—	6.7	19. רווחות ממשל חוץ (11.2 עד 11.3)
1.0	143.7	144.7	75.3	47.7	123.0	116.4	46.3	162.7	20. רווחות ממשל חוץ (11.2 עד 11.3)
-20.3	20.3	—	14.7	—	14.7	-1.0	1.0	—	21. רווחות ממשל חוץ (11.2 עד 11.3)
—	544.7	544.7	—	414.5	414.5	—	440.9	440.9	22. רווחות ממשל חוץ (11.2 עד 11.3)

¹ כל הפרש ביחס ללוחות אחרים נובע מפעולת המספרים.

ניתנת במרוכז בלוח הסיכום (לוח 3), ולכל אחת יש לוחות עזר מפורטים יותר (לוחות 4, 5, ו-6)¹⁸. שלישית, חשבון התביעות הפיננסיות ניתן במסגרת המראה זכויות וחובות ולא תנועה של נכסים נטו¹⁹. בדרך זו יש בידינו לוח (לוח 3), הנותן במבט חטוף את כל ה"גרעונות" שבלוח 2.

1. סחורות ושירותים

המיון של סחורות ושירותים הוא נושא לביקורת בכך, שהסעיפים הכלולים אינם בפרופורציה לחשיבותם הכלכלית. סעיפי השירותים השונים מוגדרים כהלכה ובנויים כהלכה, כדי להראות סוגים שונים של עיסקות. אולם, לפי דבריו של וולי²⁰:

"אפשר לראות בסיס הגיוני לכל אחת מקבוצות שירותים אלו. ברם, לחלק את סקטור השירותים של החשבון לשש חלוקות ואת סקטור הסחורות לשניים, אשר האחד מהם ננס לעומת השני, נותן הדגשה יתירה לדברים פעוטים, בשעה שדברים חשובים מקובצים יחדיו."

הסחר בסחורות קשור בדרך כלל בממדים פיננסיים, העולים על הסך הכל של כל העיסקות בשירותים. פיתרון אחד הוא להביא שני סעיפים בלבד, סחורות ושירותים, בלוח הסיכום (ראה לוח 3), ולחלק כל אחד מהם לקבוצות בעלות משמעות בלוח עזר 4.

אולם, אין גובע מכאן, שיש "... חשיבות לדבר, שנחלק את חשבון הסחורות והשירותים ל"קווים" בעלי סדר גודל דומה"²¹. סעיף קטן ביותר, כמו זה בלא צרכי מטבע באומדנינו, שהוא חסר כל חשיבות, אינו ראוי לציון מיוחד ויש לכלול אותו יחד עם סחר בסחורות. אולם, סעיף כמו נסיעות חוץ-לארץ עלול להיות בעל חשיבות מיוחדת, לארץ המנסה לפתח את ענף התיירות, וחשיבותו החבויה מרמזת, שיש לשמור עליו כסעיף נפרד, מבלי להתחשב בכך שכיום מידותיו קטנות באופן יחסי.

¹⁸ קרן-המטבע הבינלאומית אינה מפרסמת לוחות מפורטים מסוג זה.

¹⁹ קרן-המטבע הבינלאומית נקטה בדרך זו בשנתון 1947.

²⁰ Woolley כנ"ל עמוד 57.

²¹ כנ"ל עמוד 58.

לוח 4. עיסקות ישראל בסחרות ונשירותים, 1952—1954
(במיליוני דולר)

	1954			1953			1952		
	נשירות	חובה	נכות	נכות נשירות	חובה	נכות	נכות נשירות	חובה	נכות
סחרות¹									
1. יבוא של סחרות תוצרת ²	- 52	52	—	- 59	59	—	- 73	73	—
2. יבוא של סחרות מוצרי-בניינים ²	-160	160	—	-140	140	—	-141	141	—
3. יבוא של סחרות חוץ	- 52	52	—	- 52	52	—	- 69	69	—
4. יבוא של דלק	- 32	32	—	- 31	31	—	- 40	40	—
5. יצוא של פרי הדר	36	—	36	20	—	20	17	—	17
6. יצוא של יחלומים	15	—	15	12	—	12	11	—	11
7. יצוא אחר	37	—	37	24	—	24	16	—	16
8. ס"ה סחרות (1 עד 7)	-208	296	88	-226	282	56	-279	323	44
שירותים									
9. נסיעות חוץ	7.0	4.4	11.4	7.2	4.3	11.5	6.0	4.1	10.1
10. תחבורה וביטוח ימי	3.6	15.3	18.9	3.9	16.0	19.9	6.3	13.1	19.4
11. הכנסה מהשקעה	-16.7	19.0	2.3	-16.4	18.9	2.5	-11.9	12.8	0.9
12. ממשלה ל.ג.מ.א.	-24.7	26.0	1.3	-25.7	27.0	1.3	-21.6	24.0	2.4
13. שירות ל.ג.מ.א.	- 2.5	16.0	13.5	- 6.6	17.1	10.5	- 7.1	16.1	9.0
14. ס"ה שירותים (9 עד 13)	-33.3	80.7	47.4	-37.6	83.3	45.7	-28.3	70.1	41.8
15. ס"ה סחרות ושירותים (8 פלוס 14)	-241	376	135	-263	365	102	-307	393	86

1 מספרים מעוגלים.

2 להוציא דלק.

הערות ללוח 4

יבוא סחורות

אנו משתמשים במיון של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (ראה פרק 5 לשם מקורות); הוכנסו התיקונים הבאים:

1. "חמרי בנין" נכללים ב"סחורות מעובדות בחלקן" ולא ב"סחורות הון".
2. מספרי הדלק הם מתוקנים (ראה פרק 5).
3. התיקונים האחרים של לוח 10 מחולקים בין הסעיפים המתאימים; חלוקות מסוימות הן שרירותיות.
4. "סחורות בלתי ממוינות" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נחלקות באופן שווה בין הסעיפים 1, 2, ו-3.

יצוא סחורות

אנו משתמשים בתיקונים של לוח 10 עבור יצוא מתוקן של פרי הדר ויהלומים; שאר התיקונים הועברו לסעיף 8.

שירותים

סעיף	מקור
11	זכות: לוח 12 סעיף 3 פלוס לוח 13 סעיף 2. חובה: לוח 12 סעיף 7, פלוס לוח 13 סעיף 2.
12	לוח 13 סעיפים 5 מינוס 2, פלוס לוח 1 סעיף 5.1.
13	לוח 1 סעיף 6.
14	לוח 1 סעיף 7.
15	לוח 1 סעיפים 5.2 פלוס 8.
17	הפרשים בין ס"ה לבין לוחות סיכום אחרים באים בשל עיגול המספרים.

לוח 5. העברות חד-צדדיות של ישראל, 1952—1954

(ב מיליוני דולר)

1954			1953			1951			מקורן וסוגן של העברות חד-צדדיות
זכות נטו	חובה	זכות	זכות נטו	חובה	זכות	זכות נטו	חובה	זכות	
מוסדות ופרטים									
87.2	2.9	90.1	47.3	0.2	47.5	46.2	—	46.2	1. ממסרי מזומן של מוסדות
8.3	0.1	8.4	3.3	0.1	3.4	2.3	0.1	2.4	2. ממסרי מזומן של פרטים
30.2	0.3	30.5	27.1	0.6	27.7	42.8	*	42.8	3. מתנות והעברות של מוסדות בסחורות
6.5	—	6.5	4.9	—	4.9	4.6	—	4.6	4. מתנות אחרות ששולמו מראש
1.0	0.9	1.9	2.1	0.7	2.8	8.9	0.4	9.3	5. חפצים אישיים והון עולים
133.2	4.2	137.4	84.7	1.6	86.3	104.8	0.5	105.3	6. סך מוסדות ופרטים (1 עד 5)
ר ש מ י ת									
37.2	—	37.2	44.7	—	44.7	84.0	—	84.0	7. מענק
1.8	—	1.8	2.6	—	2.6	2.4	—	2.4	8. סיוע טכני
78.5	—	78.5	40.0	—	40.0	—	—	—	9. שילומים בסחורות
3.8	—	3.8	0.9	—	0.9	—	—	—	10. שילומים בשירותים
6.1	—	6.1	—	—	—	—	—	—	11. פיצויים
127.4	—	127.4	88.2	—	88.2	86.4	—	86.4	12. סך העברות רשמיות (7 עד 11)
260.6	4.2	264.8	172.9	1.6	174.5	191.2	0.5	191.7	13. סך העברות חד-צדדיות (6 פלוס 12)

מקור: לוח 18. ההבדלים בין סיכומים אלה והסיכומים בלוחות המסכמים האחרים נובעים מעיגול המספרים. הפרשים בין סך-הכל בלוח זה לבין סך-הכל בלוחות אחרים באים בשל עיגול המספרים.

לוח 6. עיסקות ישראל בתביעות פיננסיות, 1952—1954

(במיליוני דולר)

1954			1953			1952		
זכות נטו	חובה	זכות	זכות נטו	חובה	זכות	זכות נטו	חובה	זכות
נכסים לזמן-ארוך								
- 1.5	1.5	—	- 1.8	1.8	—	- 0.4	0.4	—
1.9	—	1.9	1.5	—	1.5	6.5	0.7	7.2
- 1.1	1.1	—	—	—	—	—	—	—
- 0.7	2.6	1.9	- 0.3	1.8	1.5	6.1	1.1	7.2
התחייבויות לזמן-ארוך								
3.5	0.1	3.6	8.0	1.1	9.1	10.3	0.1	10.4
5.7	—	5.7	0.9	—	0.9	1.2	—	1.2
- 5.8	5.9	0.1	0.7	—	0.7	0.7	—	0.7
58.0	30.8	88.8	45.8	15.4	61.2	77.6	9.0	86.6
- 7.0	24.5	17.5	- 5.6	5.6	- 1	4.1	20.0	15.9
54.4	61.3	115.7	49.8	22.1	71.9	85.7	29.1	114.8
17.5	—	17.5	20.1	—	20.1	23.1	—	23.1
71.2	63.9	135.1	69.6	23.9	93.5	114.9	30.2	145.1
הון לזמן-ארוך אחר								
12. ס"ה הון לזמן-ארוך (4, 10 ו-11)								
נכסים לזמן-קצר								
- 3.8	3.8	—	- 0.6	0.6	—	1.0	—	1.0
-30.1	30.1	—	-12.0	12.0	—	3.6	6.0	9.6
- 5.3	5.3	—	3.6	—	3.6	—	—	—
- 0.9	0.9	—	0.8	0.4	1.2	0.3	—	0.3
-40.1	40.1	—	- 8.2	13.0	4.8	4.9	6.0	10.9
התחייבויות לזמן-קצר								
- 0.2	0.2	—	- 0.4	0.4	—	4.3	—	4.3
1.2	—	1.2	1.3	—	1.3	0.3	—	0.3
-28.5	32.1	3.6	16.3	0.9	17.2	- 2.6	2.6	—
- 7.4	7.4	—	- 9.5	9.5	—	- 7.5	7.5	—
4.8	—	4.8	6.2	—	6.2	2.1	—	2.1
-30.1	39.7	9.6	13.9	10.8	24.7	- 3.4	10.1	6.7
-70.2	79.8	9.6	5.7	23.8	29.5	1.5	16.1	17.6
1.0	143.7	144.7	75.3	47.7	123.0	116.4	46.3	162.7
25. ס"ה תביעות פיננסיות (12 פלוס 24)								
24. ס"ה הון לזמן-קצר (17 פלוס 23)								
23. סך ההתחייבויות לזמן-קצר (18 עד 22)								
22. אחרות								
21. התחייבויות "שהמרתן ערובה"								
20. התחייבויות ממשלתיות ישירות								
19. יתרות-בנקים אחרות								
18. הסכמי תשלומים והסכמי סילוקים								
17. סך הנכסים לזמן-קצר (13 עד 16)								
16. אחרים								
15. יתרות בנקים אחרות								
14. רזרבות רשמיות במטבע חוץ								
13. הסכמי תשלומים והסכמי סילוקים								

¹ מצויים רק מספרים נטו.

מקורות הסעיפים בלוח 6

מקור	סעיף
כל העליות בנכסים והירידות בהתחייבויות הן חובה.	1
כל הירידות בנכסים והעליות בהתחייבויות הן זכות.	עד 24
לוח 19 סעיף 1	1
לוח 19 סעיף 2, פלוס לוח 21 סעיף 2	2
לוח 21 סעיף 2	3
לוח 19 סעיף 3	5
לוח 19 סעיף 4	6
לוח 19 סעיף 5, פלוס לוח 21 סעיף 4	7
לוח 21 סעיף 3	8
לוח 19 סעיף 6	9
לוח 19 סעיף 7	11
לוח 22 סעיף 1	13
לוח 22 סעיפים 2, 3, 4, 5, 6 ¹²	14
לוח 22 סעיף 7	15
לוח 20 סעיפים 1 עד 3, פלוס לוח 22 סעיף 8	16
לוח 22 סעיף 9	18
לוח 22 סעיף 13	19
לוח 22 סעיפים 11, 14, 15 ¹³	20
לוח 20 סעיפים 5 פלוס 6	21
לוח 20 סעיפים 4 ו-7, פלוס לוח 22 סעיפים 12 ו-16.	22

סחר בסחורות ניתן לחלוקה בכמה אופנים. המטרה שלנו כאן אינה להראות יותר פרטים בלבד — זה יכול להוביל באופן הגיוני להבאת כל סטטיסטיקת הסחר. אנו מעוניינים בעיקר בחלוקת הסך הכל לקבוצות אחדות בנות הבדלים כלכליים בעלי משמעות. פירוט אחד הוא לפי מוצרים ראשוניים ומוצרים מעובדים. את המוצרים הראשוניים ניתן להמשיך ולחלק למזון, חומר גלם חקלאי, חומר גלם אחר ודלק; וסחורות מעובדות, לסחורות הון ולסחורות אחרות.²² פירוט דומה למזון, חומרי גלם וסחורות מעובדות רווח תמיד, כדי להראות עיסקות בסחורות.²³ סוג זה של מיון יעיל, כדי להראות אות עיסקות בין ארצות או איזורים או שניהם, במיוחד כאשר היחס בין היצרנים הראשוניים ובין המשקים המתקדמים יותר קשור לנדון. ברם, אין זה המיון היעיל ביותר לגבי ישראל, העומדת בפני הבעייה של הרחבת המשק שלה. במקרה זה, הייעוד הכלכלי של הסחורות הוא בעל החשיבות. אפשר לעשות חלוקה לסחורות תצרוכת, סחורות מוצרי-ביניים, וסחורות הון. הסעיפים אינם חייבים להיות זהים לגבי הזכות והחובה. ז"א המיון של יצוא יכול להיות שונה מהמיון של יבוא.

בלוח 4 אנו מנסים מיון זה של סחורות ושירותים. אף על פי שנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על עיסקות בסחורות הממוינות לפי היעוד הכלכלי אינם לגמרי

²² למשל, GATT International Trade, ג'נבה, 1954, עמוד 12.

²³ למשל, חבר-הלאומים, Network of World Trade, ג'נבה, 1942, עמוד 23, וכן האומות המאוחדות World Economic Report פרק 6, ניו-יורק, 1954.

משביעי רצון, אנו משתמשים במיון הרחב שלהם של יבוא, ומתקנים את המספרים כדי להשוותם עם סטטיסטיקת הסחר המתוקנת שלנו²⁴.

סעיפי השירותים אף הם שונים במידת־מה מאלה שבלוח 1. נסיעות חוץ מוב־אות בנפרד, מטעמים שכבר הוזכרו בזה. כאן זה כולל תקבולים והוצאות עבור נוסעים, שבדרך כלל נכללים בתחבורה. קנה־מידה של תירות צריך לכלול סעיף זה. תחבורה, להוציא דמי נסיעה²⁵, מצורפת עתה לביטוח ימי. כך נכללים מר־כיבי הביטוח וההובלה שבעיסקות הסחורות בחשבון אחד.

הכנסה מהשקעה נשארת ללא שינוי, וכן ממשלה ל.ג.מ.א., אולם, שונות ל.ג.מ.א. כולל עתה ביטוח אחר. זהב שלא לצורכי מטבע, שאינו נראה כבעל חשיבות מיוחדת בעיסקות של ישראל, נכלל בחשבונות הסחורות.

2. העברות חד־צדדיות

את ההעברות החד־צדדיות יש להביא בנפרד מהעיסקות בסחורות ובשירותים²⁶. אף על פי שהתדריך מראה את התרומות בקבוצה נפרדת, כולל הוא אותם בחשבון השוטף. השם "חשבון שוטף" אינו מוצלח; אין אנו יודעים סיבה לכך שהעיסקות בסחורות, בשירותים ובתרומות, בתור בעלות, יהא להן מובן יותר "שוטף", מן העיסקות בתבי־עות פיננסיות²⁷. על כל פנים, ההעברות החד־צדדיות ברורות למדי, וב־ישראל גדולות למדי, כדי להצדיק טיפול נפרד.

3. עיסקות בתביעות פיננסיות

המיון שלנו של עיסקות בלוח 6 (עיסקות נטו במקרה של נכסים והתחייבויות לזמן־קצר) מכוון לקיים את ההבחנה בין נכסים והתחייבויות, ובאותה שעה להראות זכות וחובה. יתר על כן, אנו מראים בנפרד עיסקות בהתחייבויות־ממשלה ישירות ובהתחיי־בויות אשר המרתן ערובה ע"י האוצר²⁸. את הסוג האחרון הזה אין לדחוס למתכונת של "פרטי" ו"רשמי" של התדריך.

4. סיכום

המסגרת האלטרנטיבית של מאזן־התשלומים, לוח 3, נותנת את כל האינפורמציה הדרושה, כדי להגיע לכל המושגים של "גרעון", הניתן בלוח 2. לוחות 4, 5 ו־6 מספקים

²⁴ מיון שונה במידת מה של יבוא ויצוא נעשה ע"י לובל, כדי להגיע לפירוט המיצרכים של ההוצאה הלאומית במונחים של לירות ישראליות. ראה לובל, כנ"ל.

²⁵ קושי יש בחלוקת "הכנסה אחרת" שבתחבורה, הכוללת כמה תקבולים מנוסעים. לא ניסינו לעשות חלוקה זו והשאירו סעיף זה בתחבורה.

²⁶ התועלת שבמיון נפרד לתרומות הודגשה כבר לפני שנכתב התדריך, למשל, חבר הלאומים, הערות בקשר לסטטיסטיקת מאזן־התשלומים. אולם שם הכוונה רק להעברות חד־צדדיות בעלות אופי פיננסי. ראה גם בנדטו ברברי, "הכנסה לאומית ומאזן תשלומים", בסנסיל, עמוד 4. מחקר שהוגש לכנס הראשון של האיגוד הבינלאומי למחקר בהכנסה ובעושר, קינגס קולג', קמברידג', אוגוסט 1949. ראה גם הערה 17 לעיל.

²⁷ המונח חשבון־הון אף הוא אינו מוצלח, לעתים תכופות מדי הוא מרמז על הון ריאלי לעומת תביעות פיננסיות. קרן המטבע הבינלאומית השמיטה עתה את המונח "שוטף".

²⁸ ראה פרק 4, ב', לתיאור ולמקור התחייבויות אלה.

פירוט בעל ערך נוסף, אולם אין הם דרושים לאומדן גרעונות אלה. מסגרת זו נראית כטובה ביותר לרישום של סך העיסקות הבינלאומיות. ברם, אין היא מספקת את הדרישות האינפורמטיביות האחרות שציננו. כעת אנו פונים לדיון בכמה מהרישומים האחרים, שיכולים לספק את הדרישות האינפורמטיביות. אנו נראה גם את הקשר בין רישומים אלה ומאזן־התשלומים.

שימוש ברישומי-עזר של עיסקות בינלאומיות

במשק כמשק הישראלי חשוב שתהיה לאדמיניסטרציה ולקובעי המדיניות בשטח העיסוק הכלכליות הבינלאומיות אינפורמציה מרוכזת על ביצוע תוכנית, התחייבויות בינלאומיות, והמצב השוטף של דורבות מטבע חוץ והתחייבויות, נוסף למאזן-התשלומים.

אילו הם הרישומים, עליהם יכולים הסיכומים הללו להתבסס, וכיצד יש לתכנן את הסיכומים?

א. רישום הכנסות והוצאות של מטבע חוץ

1. תקציב אקס-אנטה (ex ante)

תקציב מטבע חוץ איננו רישום של עיסקות כלכליות בינלאומיות. הוא בעצם תכנית אקס-אנטה, תכנית לניצול תקבולים צפויים של מטבע חוץ, אשר ייתכן שתתגשם או שלא תתגשם במלואה. בישראל התקציב הוא יותר בגדר מסגרת מאשר תכנית קשיחה. תקציב מטבע חוץ של ישראל מכוון לאפשר את הניצול היעיל ביותר של מטבע חוץ המצוי עבור התחייבויות שוטפות. אין הוא מציין את כל התקבולים הצפויים במשך השנה. כל תקציב הורכב מתוך ההנחה, שהחוב של ישראל במטבע חוץ, להוציא אגרות מלוות העצמאות והפיתוח של ממשלת ישראל, יהיה עומד במשך השנה, תוך כדי הקצבה קטנה בלבד להחזרת חובות. התקבולים היחידים של קרנות ההלוואה הכלולים היו ממכירת איגרות מלוות העצמאות והפיתוח. מאחר שאיגרות אלו נמכרו, כדי לספק הון להשקעה, התקבולים ממויינים בקבוצות, המראות את מידת החופש שיש לממשלה בתקציביות. התקבולים ממיינים בקבוצות, המראות את מידת החופש שיש לממשלה בשימוש מטבע חוץ. "דולר" ו"שטרלינג" בלוח 8 פירושו קרנות שניתנות לניצול על פי רצונו של המתקצב. התקציב מושלם יותר בצד ההוצאות, אף על פי שיש מקום לערער על המיון הנאות עבורן. זוהי מסגרת מפורטת של הקצבות מטבע חוץ, אולם ההחלטה על ההקצבות עצמן נעשית תוך כדי התייחסות למצב הממשי של המזומן וההתחייבויות של האוצר.

2. רישומי תיפועל

לפעולותיו היום-יומיות בפיקוח מטבע חוץ ובתיקצוב מטבע חוץ חייב האדמיניסטרטור לדעת שני דברים: א) איזה חלק מהקרנות המוקצבות לו נוצל כבר, וב) מצב

¹ ראה פסקה 3, מטה.

המזומן שלו. דרושים לו דו"חות מכל סוכנויות האוצר על רזרבות המזומן שלהם ועל התקבולים וההוצאות התקופתיים, וכמו כן רישומים תקופתיים על כל ההקצבות שחויבו, מבלי להתחשב אם נוצלו כבר. כאשר ניתנת הקצבה, חייב האדמיניסטרטור לבסס את התחייבויותיו בעתיד על ההנחה, שתנוצל למעשה למטרה ובסכום שצוין. בידי האוצר יש רישומים של רשיונות שאושרו עבור יבוא והקצבות לשירותים. כמו כן יש לאוצר רישום של מצב המזומן שלו.

3. רישום אקס-פוסט (ex post)

מדי פעם חייב האוצר למנות את תקבוליו למעשה ואת הוצאותיו למעשה. הרישום של עיסקות למעשה חייב לשרת שני תפקידים. ראשית, הוא צריך להראות את המידה בה ההקצבות נוצלו למעשה, ואם ההוצאות למעשה היו קטנות מהצפוי ומתוך כך נותרה הפרש בלתי צפוי. שנית, הוא צריך לשמש רישום של ביצוע תקציבי, המראה את המידה בה התקבולים קרובים לציפיות וההוצאות קרובות לתכנית. באוצר יש רישום חדשי של התקבולים וההוצאות למעשה, ממזין לפי התקציב אקס-אנטה. אולם יש מקום לערער על נאמנותו ודיוקו של רישום זה². חלק מהמגרעות יסודן בכך שהרישום אקס-פוסט נעשה באותה צורה של האקס-אנטה. מיון התקבולים ניתן בלוח 7. לוח 8 מראה את המיון של הוצאות לפי המקור. היינו, ההוצאות למעשה ניתנות בהתאם למי-מון. התכונות העיקריות של רישום זה הן:

(א) עיון: עיון העיסקות אינו עקבי. תקבולים כהעברות מזומן נרשמים בשעת מעשה. התקבולים של סחורות שילומים וסחורות מענק הם רישומים של רשיונות יבוא ש"אושרו", ושניתנו עבור סחורות אלה. כאשר אגף מטבע חוץ חותם על רשיון היבוא, נרשם "אישור" זה כתקבול.

ההוצאות אינן בהכרח תשלומים למעשה. הן רישומי ההתחייבויות לשלם מטבע חוץ. הוצאה ליבוא פירושה הוא רק, שאושר יבוא בערך מסוים ושאמצעי-התשלום חויבו. התשלום או היבוא למעשה, או שניהם, עלולים לחול בתאריך מאוחר יותר, אפילו בת-קופת-רישום מאוחרת יותר.

(ב) כיסוי: העיסקות הכלולות ברישום הן עיסקות במטבע חוץ, ואין הכרח להניח, שקיימים יחסי תושבים-זרים. שלא כרישום חליפין של בנק, כולל הוא גם עיסקות שאינן מחייבות תשלום באמצעות בנק מקומי, כמו העברות חד-צדדיות או מכירת איגרות מלוות ממשלת ישראל. אולם, מאחר שאין כל סעיף הנקרא תקבולים של "הלוואות" או "אשראי", פרט למכירת איגרות מלוות ממשלת ישראל, אין מראים כל תוספת נטו להתחייבויות חוץ מאיגרות אלו. בהצגת-נטו זו חבויה העובדה שמנצלים קרנות הלוואה אחרות אף על פי שאין הן מופיעות במאזן.

(ג) מיון: המיון מכוון להראות את קבוצות העיסקות העיקריות. התקבולים ניתנים לפי המקור והסוג. בשעה שההוצאות מסודרות כדי להראות את המטרות העיקריות של ההוצאה. עיסקות שוטפות בסחורות ושירותים, העברות חד-צדדיות, ותנועות הון (במק"ר זה זה כלול רק סוג אחד) מעורבות ביניהן.

² ראה הדיון בנתוני הבנקאים בפרק 6.

4. צורת תקציב לעומת מאזן-התשלומים

האם מאזן התשלומים וצורת התקציב, שזה עתה דנו בו, הם שני רישומים נוגדים, או אפשר לפשר ביניהם? אנו סבורים שהפשרה אפשרית.

ההפרש בתקופת הזמן אינו מהווה מכשול רציני. אמת, התקציב חייב להערך במונחים של שנה פיסקלית, כך שיתאים לשיטה הכללית של חשבונות הממשלה; בה בשר-עוה שמאזן-התשלומים חייב לייצג שנה אזרחית לשם השוואה בינלאומית³. אולם, ריי-שומי-ההכנסה וההוצאה הם על יסוד חדשי, אף על פי שמתפרסמים רק עבור שנה פיסקלית. את מאזן-התשלומים אפשר לאמוד ברבעי-שנה, אמנם תוך כדי מאמץ נוסף.

לוח 7. ההכנסות והתקבולים למעשה של ישראל בהתאם לתקציב מטבע חוץ 1954/55
(באלפי דולר)

מקור ההכנסות והתקבולים בתקציב	תקבולים למעשה (אפריל 1954— מארס 1955)
א. הכנסות ותקבולים בדולרים ובמטבע קשה אחר	
1. יצוא	24,166
(א) פרי הדר	6,604
(ב) יהלומים	12,258
(ג) מוצרי תעשיה ומוצרים אחרים	5,304
2. יצוא סמוי ושירותים	6,809
(א) שירותי נמל ושירותי תובלה	663
(ב) קומיסיון	913
(ג) ביטוח	352
(ד) תיירים	3,645
(ה) משלחות זרות	525
(ו) ריבית ודיבידנדות	531
(ז) כרטיסי נסיעה	47
(ח) שירותים אחרים	133
3. ממסרים פרטיים	8,949
4. מוסדות ציבור	67,333
5. מלווה העצמאות ומלווה הפיתוח	37,233 ¹
6. הכנסה אחרת בדולרים	4,666
(א) העברות ע"ח משרדי ממשלה	1,992
(ב) סקריפ וחבילות מזון	2,363
(ג) ניירות-ערך	99
(ד) שונות	212
ס"ה הכנסות ותקבולים בדולרים חפשיים	149,156

¹ נוסף לכך נמכרו אגרות מלווה הפיתוח בסכום של 3,586 דולרים תמורת אגרות מלווה העצמאות; מכירות אלה אינן נכללות מעלה.

³ מאזן-התשלומים של ניו-זילאנד, למשל, הוא לשנה פיסקלית 1 אפריל—31 מארס. ראה ניו-זילאנד, המשרד לסטטיסטיקה ולמפקדים, Report on the Official Estimates of Balance of Payments of New Zealand for the years 1950-1951 to 1953-1954, Wellington, 1954.

ב. הכנסות ותקבולים בשטרלינג (מחושב בדולרים)	
1. יצוא	23,522
(א) פרי הדר	18,515
(ב) יהלומים	740
(ג) מוצרי תעשיה ומוצרים אחרים	4,267
2. יצוא סמוי ושירותים	5,678
(א) שירותי נמל ושירותי תובלה	602
(ב) קומיסיון	266
(ג) ביטוח	788
(ד) תיירים	1,111
(ה) משלחות זרות	422
(ו) ריבית ודיבידנדות	141
(ז) כרטיסי נסיעה	5
(ח) שירותים אחרים	2,343
3. ממסרים פרטיים ופיצויים מגרמניה	15,277
4. מוסדות ציבור	6,139
5. הכנסה אחרת בשטרלינג	1,060
(א) שירותי נמל ושירותי תובלה	592
(ב) סקריפ וחבילות מזון	138
(ג) ניירות־ערך	98
ג. הכנסות ותקבולים כבולים ²	232
(ד) שונות	51,676
ס"ה הכנסות ותקבולים בשטרלינג	
מקור ההכנסות והתקבולים בתקציב	
1. מוסדות (העברות) בסחורות	4,829
2. מענק אמריקני	44,943
3. שילומים	94,645
ס"ה הכנסות ותקבולים כבולים	144,417
ד. הסכמים מסחריים ועסקות חליפין :	
1. יצוא סחורות	39,189
2. יצוא סמוי ושירותים	3,247
3. מלווה הפיתוח	709
4. עסקות חליפין	1,294
ס"ה הסכמים מסחריים ועסקות חליפין	44,439
ה. תקבולים מיוחדים ³	
1. העברות הון בסחורות	8,233
ס"ה כללי	397,921

² ראה הערה 6, עמ' 58.
³ תקבולים במסגרת תכנית האינפורמציה (IMG), תכנית יבוא הספרים אינה כלולה.
מקור: לוח ב, תקציב מטבע חוץ של ישראל 1954/55—הכנסות והקצבות, ומצבת החובות של ישראל במטבע חוץ ב־31 למארס, 1955, משרד האוצר, ירושלים, מאי 1955.

לוח 8. הוצאות ישראל למעשה בהתאם לתקציב מטבע חוץ בשנה פיסקלית 1954/55, לפי מקור המימון
(באלפי דולר)

ס"ה הוצאות	מקורות אחרים	העברות של פרטים בסחורות	העברות של מוסדות בסחורות	הסכמים מסחוריים	שילומים	מזנק אמריקני	שטרלינג	דולרים	הקצבות לתצורכת
51,013	—	—	—	2,300	6,009	—	2,556	40,148	א. הקצבות לתצורכת
36,028	—	—	—	5,420	19,603	8,247	520	2,238	1. שירותים ובטחון
11,550	987	595	100	717	2,825	1,483	976	3,867	2. דלק
3,910	170	7	555	399	1,815	415	220	329	3. התחזקה ותקונים
2,482	2	238	51	1,234	135	—	238	584	4. בריאות
60,573	289	410	396	14,484	3,567	14,274	4,059	23,094	5. חינוך
11,790	—	72	138	3,400	2,511	1,586	1,897	2,186	6. מזון ותמרי ייצור
33,360	7,493	1,700	934	6,587	7,646	3,393	2,086	3,521	7. תוצרת חקלאית
210,706	8,941	3,022	2,174	34,541	44,111	29,398	12,552	75,967	8. תוצרת תעשייתית לתצורכת
53,878	—	34,257	16	8,386	1,609	4,427	450	4,733	8. ס"ה תצורכת
18,183	193	134	282	946	9,126	5,521	649	1,332	ב. יבוא לשם יצוא ¹
25,246	178	2,836	549	474	15,230	2,108	1,171	2,700	ג. השקעות ב...
19,827	—	332	119	24	14,580	1,503	1,471	1,798	1. חקלאות והשקאה
2,351	68	54	1,114	58	547	5	43	462	2. ייצור כוח חשמל
10,241	901	197	75	1,749	4,115	300	163	2,741	3. תחבורה ותחבורה
6,498	—	—	—	—	4,817	1,681	—	—	4. שיירותים
8,500	—	—	500	1,350	509	—	—	141	5. בנייה
84,846	1,340	3,553	2,639	4,601	48,924	11,118	3,497	9,174	6. רכוש תעשייתי ובמחנה
349,430	10,281	40,832	4,829	47,528	94,644	44,943	16,499	89,874	7. רכוש של המרי של לתצורכת
									8. ס"ה הקצבות

מקור: לוח 7' תקציב מטבע חוץ של ישראל 1954/55: הכנסות ותקצבות ומצבה התחובות של ישראל בימים 31.3.1955, משרד האוצר, ירושלים, מאי 1955.
1. זהו יבוא של המרי גם וסחורות מעובדות בחלק המיועדות לתעשיית יצוא.

אפשר לערוך מאזן-תשלומים לשנה פיסקלית אפריל-מאָרס, ואת מספרי התקציב אפשר לסכם עבור שנה אזרחית. למעשה רבים מאומדנינו נתבססו על נתוני-האוצר, שרוכזו מדוחות חודשיים על הכנסות והוצאות.

מכשול קשה יותר הוא עיות העיסוקות. כפי שצוין למעלה משתמש התקציב בשני מושגים שונים — תשלומים למעשה ואישור תשלומים. באחרון כרוכה בעיית הערכה, מאחר שרשיונות שאושרו, נוצלו רק בחלקם והתיקון עבור זה עלול להעשות מאוחר יותר. המושג של שינוי בעלות במאזן-התשלומים נראה כקרוב יותר לתשלומים מאשר להתחייבויות. בעיית העיות נראית כחסרת פתרון, אולם אין נודעת לה חשיבות כדי כך, שתמנע השוואות בין שני הרישומים. אנו סבורים שההבדלים בין שני סוגי הרישומים הם יותר מדומים מאשר ממשיים, והם תוצאה של שגיאות ברישומים הרשמיים, ולא של ניגוד מושגי, המונח ביסוד שני הרישומים. שלמות בפיקוח מטבע חוץ תחייב יותר אינפורמציה כדי להקל על הכנת מאזן-תשלומים. העובדה, שאינפורמציה כזו איננה מצויה כיום, מרמזת שהרישומים הרשמיים אינם נאותים.

ברור, שתקציב אקס-אנטה ורישומי העבודה היום-יומיים אינם מכוונים להתאים למושגי מאזן-התשלומים. אולם רישום אקס-פוסט מושלם, המתכוון להראות לא רק אילו עיסקות בוצעו למעשה בגדר תקציב מטבע חוץ, אלא להראותן בפירוט מספיק שתהיינה לתועלת לניסוח מדיניות, יכלול בהכרח אינפורמציה מספקת על עיסקות מאזן-התשלומים. למשל, אפילו אם לוח הסיכום מראה רק הוצאות ותקבולים במטבע חוץ, רישומי העזר צריכים לתת פירוטים מפורטים על מקום מושבם של הצדדים בעיסקה, מקורות המימון, וההתחייבויות שתדרשנה תשלום בעתיד. רישומים כאלה מתייחסים לרישומים אחרים, המראים נכסים והתחייבויות. אלה דרושים כדי להשלים את התמונה של היחסים הכלכליים הבינלאומיים.

ב. מצבת חובות מטבע חוץ

האוצר הישראלי רושם את התחייבויותיו במטבע חוץ⁴. מצבת החובות מורכבת משני חלקים. האחד מראה את ההתחייבויות הישירות של האוצר במטבע חוץ והשני את ההתחייבויות אשר המרתן ערובה ע"י האוצר. התחייבויות אחרונות אלה נעשו ע"י לווים אחרים ולא האוצר. האוצר ערב לספק מטבע חוץ ללווה עבור תשלום ההתחייבות, כשיביא לשלטונות את המטבע המקומי השווה למטבע חוץ. מאחר שבאופן רשמי אין לשום לווה רשות לעשות התחייבויות במטבע חוץ, או לעשות איזה שהוא חוזר-תשלום מבלי לקבל תחילה אישור על כך מהאוצר, פיתח האוצר את הנהוג של ערבות ההמרה. אולם, אין להסיק מזה, שהאוצר ערב להחזרת ההלוואה, הפירוש היחידי הוא, שתינתן הרשות להחליף מטבע מקומי למטבע חוץ.

כל אחד משני החלקים של מצבת החובות מחולק לשלושה חלקי-מישנה: התחייבויות לזמן-ארוך (מעל חמש שנים), התחייבויות לזמן-בינוני (משנה ועד חמש שנים) והתחייבויות לזמן-קצר (עד לשנה ועד בכלל). כל אחד מאלה נחלק שוב לשבע קבוצות: (1) בני-קים, (2) איגרות חוב, (3) ספקי סחורות, (4) חברות תחבורה וחברות ביטוח, (5) הת-

⁴ ראה לוחות ה, ו, ז, בתקציב מטבע חוץ של ישראל 1954-55, כ"ל.

חייבויות ביגממשלתיות, (6) פרטים, (7) אחרים. סיוג זה הוא למעשה לפי סוג המל-
וה, אולם כאשר שמות ההלוואות ידועים אפשר להפרידם לפי הלווה.
במצבת החובות יש שלושה גרעונות אחרים לגבי אומדני מאזן-התשלומים. ראשית,
לא תמיד יש עיקביות ברישום של התחייבות. בכמה מקרים החוב נרשם עם פתיחת
האשראי, במקרים אחרים רק כאשר האשראי מנוצל למעשה. שנית, החוב הרשום,
והחזרית-שלום המקטינים את החוב, עלולים לכלול ריבית. ולבסוף, הרישום הנוכחי
של ההתחייבויות אשר המרתן ערובה מקשה לקבוע, אימתי רישום זה הוא תוצאה של
קבלה שוטפת של סחורות או של שירותים, או מראה שינוי בצורת ההתחייבויות.
למשל, התקבולים של חברת תחבורה זרה נרשמים במאזן-התשלומים בשירותים.
אם תקבולים אלה ניתנים להעברה לחוץ לארץ באיזה תאריך בעתיד, נרשמים הם
במצבת החובות. אם אינם ניתנים להעברה, עלולים הם להכנס לחשבון חסום בבנק.
העברה של קרנות חסומים בחשבונות הניתנים להעברה כרוכה ברישום במצבת החובות
שאינו מייצג איזו שהיא עיסקה שוטפת בסחורות או בשירותים.
אפשר להתגבר על שני הקשיים הראשונים, אם ינתן מיון מחדש למצבת החובות
שיראה בנפרד "אשראי שנפתח" ו"אשראי שנוצל", ריבית והון. במובן מסוים הרי זו
יותר בעייה של עיקביות ורישום זהיר מאשר של מיון מחדש. הקושי השלישי ניתן
לפתרון רק ע"י שימוש שלם יותר של מקורות האינפורמציה הקיימים.

ג. ניצול נתוני פיקוח מטבע חוץ

מצבת-החובות איננה רישום מושלם של ההתחייבויות הבינלאומיות. היא רק רוש-
מת חובות במטבע חוץ. בצורה האידיאלית צריכים הרישומים להראות את כל ההתחיי-
בויות לזרים ולא רק אלו במטבע חוץ. התחייבויות אלו אפשר למיין בכמה דרכים,
שתראנה את היחס בין עיסקות שוטפות והתחייבויות בעתיד. כל זמן שנמשך הפיקוח
על מטבע חוץ, צריכים המסמכים הדרושים לפיקוח זה לתת אינפורמציה מספקת, לא
רק על היקף העיסקות במטבע חוץ, אלא גם על המימון של עיסקות אלה. אנו יכולים
להראות נקודה זו על ידי הדוגמא שלנו על חברת התחבורה הזרה הפועלת בישראל.
החברה הזרה חייבת לדווח על פעילויותיה והכנסותיה. היא עלולה לקבל רשות להח-
ליף הכנסות במטבע מקומי למטבע חוץ לשם העברתן לחוץ לארץ, או היא תדרש לש-
מור על התקבולים שלא הוצאו בחשבונות חסומים או רשומים באחד הבנקים. רישומים
אלה יכולים היו לספק אינפורמציה על סך התקבולים ועל ניצולם לפי מיון זה:

(1) סך התקבולים

(2) הוצאות מקומיות

(3) הכנסות:

(א) ניתנות להעברה לחוץ לארץ

(ב) נשארות בארץ

(1) בחשבונות חסומים או רשומים:

i ניתנים בעתיד להמרה במטבע חוץ.

ii להוצאות מקומיות ולהשקעה בלבד.

(2) השקעה:

י בנכסי דלא-ניידי.

ii בניירות-ערך.

iii בהלוואות וכו'.

אפשר לערוך את נתוני פיקוח מטבע חוץ כך, שיתנו אינפורמציה כזו על כל הפעילות הוחרת במשק המקומי, וכן אינפורמציה מפורטת על כל העיסקות הבינלאומיות. הם צריכים להיות מספיקים כדי להראות לגבי כל קבוצה של עיסקות את אותן הדור-שות תשלום מידי במטבע חוץ; אותן שהן עיסקות שוטפות במטבע מקומי המביאות לפקדונות או להתחייבויות אחרות, שיספקו מטבע חוץ בתאריך מאוחר יותר; ואותן המביאות להשקעה של זרים, שאינן דורשות החלפה למטבע חוץ בעתיד הנראה לעין. הם יכולים לתת לא רק כסוי מלא לסעיפים הדרושים עבור מאזן-התשלומים, אלא גם ניתוח מלא של השקעת זרים, ממוינת בהתאם לכך, אם היא השקעה "ממשית" או "תמידית" במשק, או כזו שתדרוש מטבע חוץ בעתיד הקרוב. כך אפשר לפשר לא רק בין מאזן-התשלומים לבין צורת התקציב, אלא גם לבין "דו-ההתחייבויות" שלם. או-לם, התאמה שלמה תחייב רישום חדש לחלוטין, שיראה את כל הנכסים של ישראלים. דבר זה חשוב לא פחות מרישום ההתחייבויות.

ד. דוגמא לאינפורמציה בלתי מנוצלת

כבר הערנו על חוסר נאותותם של הרישומים הרשמיים על הוצאות (לוח 8) כמידה של הוצאות למעשה. דוגמא של חומר, הנמצא כרגע, ושאפשר לנצלו כדי להוסיף לרישומים אלה, תדגים את הניצול האפשרי של נתוני פיקוח מטבע חוץ. רישוי היבוא ע"י האוצר מאפשר את מיון היבוא לפי "אמצעי התשלום" במידה קלה יחסית. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה משתמשת באינפורמציה של הרשיון, כדי לעשות מיון כזה, אולם השיטה השתנתה כמה פעמים, ועדיין לא הושג מיון שיהיה משביע רצון באופן ממש. שיטת-המיון של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ב-1954 ניתנת למטה, בהשוואה למיון התקציב של מקורות ההקצבה של מטבע חוץ.

לוח א. מיון היבוא לפי מקור המימון

מיון הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ¹	מיון התקציב ²
הקצבה ישירה של דולרים או שטרלינג חפשי	דולרים
הקצבות על חשבון מענק	שטרלינג
הקצבות על חשבון שילומים	מענק
הקצבות על חשבון הסכמים מסחריים	שילומים
שולם מכספי קרנות של מוסדות	הסכמים מסחריים
סחר חליפין	מוסדות
יבוא לשם יצוא שלא מומן ישירות ע"י האוצר	ממסרים פרטיים
יבוא הון	מקורות אחרים
יבוא עולים	
מתנות	
יבוא אחר ללא הקצבת מטבע חוץ	

¹ הירחון הסטטיסטי לישראל של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, פברואר 1955, עמוד 214 משמיט סעיף 7 ומכניס קבוצה הנקראת "שונות".
² אינו זהה עם המיון של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

אף על פי שמיון התקציב כולל הקצבות לשירותים נוסף להקצבות ליבוא, ברור, שאם המיון של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מהימן, הרי הנתונים שלה על יבוא למעשה ניתנים לניצול עבור התקציב.⁵

לפי שיפוטנו המיון הבא של יבוא לפי אמצעי התשלום הוא יותר אינפורמטיבי, אף-על-פי שאי-אפשר לתת הבחנה ברורה לכל הסעיפים:

א. תרומות

1. "כבולות" או כפותות⁶

א. מענק

ב. שילומים

ג. מתנות של מוסדות

ד. מתנות של פרטים

ה. חפצי עולים

2. אחרים

א. הקצבות שנעשו בחוץ-לארץ מכספי קרנות של מוסדות

ב. אחרים

ב. קרנות הון⁷

1. "כבולות" או כפותות⁸

א. הלוואות מיוחדות (למשל, בנק יצוא ויבוא)

ב. העברת הון בסחורות של "מפעלים מאושרים"

ג. השקעות של חברות זרות (למשל, בתי הזיקוק)

2. אחרים

א. הקצבות ממשלה

(1) מזומן

(2) אשראי מסחרי מובטח ע"י הממשלה

(א) לזמן-קצר

(ב) לזמן-ארוך (הלוואות עיקריות לפי שמן).

ב. קרנות של פרטים

(1) אשראי שהמרתו ערובה

(א) לזמן-ארוך (הלוואות עיקריות לפי שמן)

(ב) לזמן-קצר

(2) מקורות פרטיים

(א) אשראי

(ב) אחרים

⁵ לרוע המזל המיון הנוכחי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הוא לעתים תכופות מוטעה. למשל, סעיף 5 כולל גם הקצבות האוצר של קרנות של מוסדות וגם אי-אלה מתנות של מוסדות. כמו כן אין הוא כללי במידה מספקת. למשל, יבוא הדלק כלול ב"שונות".

⁶ כפותות במובן שהאוצר אינו חפשי להשתמש בקרנות לפי ראות עיניו, אבל המימון ניתן אוטומטית בצורה של סחורות.

⁷ עיסקות רבות הממומנות ע"י הקצבות אינן נותנות אפשרות של זיהוי עם מקור הקרנות.

⁸ ראה הערה 6 לעיל.

ג. הסכמים מסחריים והסכמי סחר חליפין

(1) סחר חליפין

(2) הסכמי תשלומים והסכמי סילוקים

ד. יבוא לא מסחרי אחר

(1) יצוא מוחזר

(א) יצוא מסחרי

(ב) דגמים

(ג) חפצי תושבים

(2) חפצי קונסוליות זרות.

את היצוא אפשר למיין באופן דומה. כמובן, כמה מהסעיפים כמו "מענק" ו"שילומים" יושמטו והמיון יהיה פשוט יותר.

מיון כזה יתן אינפורמציה, שבאם תהיה נעזרת ע"י נתונים של פיקוח מטבע חוץ, ובמיוחד עבור עיסקות שלא בסחורות (ראה פסקה ג למעלה), יתן תמונה טובה למדי על האופן שבו מומנו העיסקות השוטפות. הרישום הנפרד של מחיר המוצר, ביטוח והובלה יאפשר הפרדת השירותים מהסחורות. כדי להשלים את התמונה אפשר להוסיף נתוני-עזר על שירותים. הסך של התביעות הפיננסיות השונות, אשר הוא החלק הנגדי של העיסקות השוטפות, שונה ממה שנמצא במאזן-התשלומים, משום שהסך הכל הראשון יראה באופן גולמי חלק מהתנודות לזמן-קצר. ברור, שמציאותה של אינפורמציה נוספת זו אינה חסרון.

לוח 9 מביא צורה אפשרית, שתראה, כיצד מומנו העיסקות השוטפות במשך התקופה, או שנה אחרת, או שנה פיסקלית. מטרת המספרים היא להצביע על האפשרויות של הצגה זו. אין הם כה שלמים, או כה מדויקים, כפי שיוכלו להיות אם יקבלו הצעותינו. אבל, אפילו האינפורמציה המצויה כיום מספיקה עבור לוח אינפורמטיבי.

הערות ללוח 9

א. ראה לוח 2.

ב. 1 ראה לוח 18.

2.1 מקור, מיון "אמצעי התשלום" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

2.2 חובה: מיון "אמצעי התשלום" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

זכות: נאמד מתוך 2.1 ומהשינויים ביתרות הסילוקין.

3.1 ראה הערות ללוח 20.

3.2 יבוא ספרים במסגרת תכנית IMG ועודפי מזון, ראה הערות ללוח 19.

3.3 מלווה הבנק ליצוא ויבוא, ראה הערות ללוח 19.

ד. 4 ראה הערות ללוח 18.

ה. 5.1 עד 5.4 ראה הערות ללוח 18.

6 ראה הערות ללוח 21.

הסכומים בעמודה 3 מתייחסים לסכומי-נטו אופקיים, שנכנסים לחשבונות השונים של מאזן-התשלומים. לסכומים נטו של א, וב בעמודה 3 אין כל משמעות בסיכומם האנכי.

לוח 9. מיון העסקות הבינלאומיות השוטפות של ישראל, 1954
(במיליוני דולר)

הערות לעמודה (3)	(3) נטר (2.1)	(2) חובה	(1) זכות
גרעון בחשבון שוטר	241	376	135
זכות נטר בתרומות	172	213	41
	153	154	1
	37	37	—
	2	2	—
	82	82	—
	31	31	...
	1	2	1
	-4	36	40
	—	4	4
	-4	32	36
	23	23	...
	17	17	...
	3	3	—
	3	3	—
	69	163	94

א. סך העסקות השוטפות
ב. עסקות שוטפות שמינן עצמן

1. ע"י תרומות (1.1 עד 1.6)

1.1 מענק

1.2 סיוע טכני

1.3 שילומים

1.4 מתנות של מוסדות

1.5 מתנות של פרטים

1.6 תפיצים אישיים והון עולים

2. ע"י הסכמים מסחריים (2.1 פלוס 2.2)

2.1 סחר חליפין

2.2 הסכמים מסחריים והסכמי משלומים

3. ע"י העברות הון (3.1 עד 3.3)

3.1 השקעה בסחורות

3.2 תכנית יבוא מיוחדת

3.3 הלוואות מיוחדות

ג. יתר העסקות השוטפות (א מינוס ב)

במימון-עצמי או מתכונים, שהחובה השוטפת מספקת זכות באופן אוטומטי, במובן שהיה בפועל איזה הסכם מיוחד או הגבלה מיוחדת על צורת השימוש בקרנות. ב"מימון חפשי" או מתכונים, שהאוצר מקבל מטבע חוץ, שהוא יכול להשתמש בו כרצונו.

ה. סיכום

נוסף להצגה של האומדנים שלנו בצורה הנדרשת על-ידי התדריך, דנו במידת הנאור-תות של צורה זו למשק הישראלי. טענו, שמתכונת מאזן-התשלומים המקובלת אינה הדרך האינפורמטיבית ביותר של הצגת רישום של סך העיסקות הבינלאומיות של ישראל. מיון החשבונות במתכונת המקובלת אינו מדגיש בצורה נאותה את סוגי העיסקות החשובים ביותר, והוא מכוון לאיסוף מודד של "מימון רשמי מפצה", שאיננו מתאים במידה מספקת, כדי להראות מושגים מסורתיים יותר של גרעונות במאזן-התשלומים. התכונות האופיניות של המשק הישראלי מרמזות על כך, שהצורה האלטרנטיבית של מאזן-התשלומים, שנדונה בפרק 3, היא יותר יעילה לניתוח. צורה זו דומה לצורה המובאת בשנתון האחרון (מס. 6), ואשר קרוב לוודאי תיהפך להצגה בסיסית מקובלת במהדורה הבאה של התדריך. לצורה האלטרנטיבית יש שלושה יתרונות לגבי הלוח המקובל של התדריך, אשר שניים מהם מקובלים עתה על קרן-המטבע הבינלאומית.

(1) לוח הסיכום אינו מבחין באותם הסוגים של עיסקות שירותים, שהם בעלי חשיבות מועטת; הוא מורכב רק מקבוצות העיסקות החשובות יותר ומשאיר את הפרטים ללוחות עזר.

(2) לוח הסיכום מטפל בהעברות חד-צדדיות בפיסקה נפרדת, ועל ידי כך מדגיש את טבעם וחשיבותם המיוחדת.

(3) כל העיסקות נרשמות כזכות או כחובה. שיטה עיקבית כזו של רישום מאפשרת ריכוז יותר מהיר של המושגים המסורתיים של גרעונות במאזן-התשלומים.

אנו גם מראים, שמאזן-התשלומים הינו רק אחד מבין הרישומים השונים הדרושים, כדי לתת תמונה מלאה על העיסקות הכלכליות הבינלאומיות. הרישומים הנוספים, הדרושים לפיקוח יעיל על מטבע חוץ, לא זו בלבד שהם עוזרים למאזן-התשלומים, אלא אם הם ינוהלו בצורה מתאימה ונכונה, הרי גם יספקו את כל האינפורמציה הדרושה לאומדן מאזן-התשלומים.

חלק שני

אומדנים מפורטים

פרק 5

עיסקות בסחורות

א. סחר בסחורות

1. מקור הנתונים

המקור העיקרי לנתוני היבוא והיצוא הוא הסטטיסטיקה של סחר חוץ של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה¹. סטטיסטיקת הסחר הנאספת על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מתקבלת בעיקר² מהמסמכים שיש למלא למטרות המכס. אופן רישום הסחורות וכן צורת לוחות הסיכום והמיון השונים הם מורשת ממשלת המנדט. אף על פי שמדי פעם בפעם מכניסים תיקונים חדשים, אינפורמציה נוספת, המאפשרת מיון בהתאם ל"אמצעי התשלום", נרשמת על פי בקשתו והוראותיו של אגף מטבע חוץ. הגבולות שזרם הסחורות עובר הם גבולות מכס. עד ל-1953 נחשבה שעת-התשלום של מסי מכס למועד כניסת הסחורות; אולם החל מ-1953 נחשבת כיסת הסחורות, למטרות הרישום, בעת השיחרור מן המכס, וסטטיסטיקת-היבוא ל-1949—1952 הותאמה בהתאם לבסיס החדש. לפי נוהל רישום זה נחשבים מחסני-הערובה כאילו היו מעבר לגבולות הארץ. ואם הסחורות נש-ארות במחסני ערובה, או שהן מיוצאות מבלי ש"תיובאנה" תחילה דרך המכס, אין הן מופיעות כלל בסטטיסטיקת-הסחר.

הנוהל המקובל הוא לרשום את היבוא בערכי ס. י. פ. ואת היצוא בערכי פ. או. ב.; אולם, לפני 1955, לא תמיד נשמר אופן רישום זה של היצוא. נוסף לסטטיסטיקות של יבוא ויצוא, מנהלת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה רישום ומפרסמת מספרים על "יצוא-חוזר", אשר לעתים, ובלוחות מסויימים, הוא נכלל ביצוא. אולם בפירסומים המפורטים של יצוא אינו נכלל. ההגדרה המקובלת של יצוא חוזר היא: יבוא הנמכר שנית בחוץ לארץ ללא תוספת

¹ במשרד המסחר והתעשייה קיימת מחלקת-יצוא, המנהלת רישום של רשיונות יצוא שהוענקו וכן רישום של יצוא למעשה של סחורות תעשיות "נגד תמורה"; רישום אחרון זה מתקבל ממסמכים שהיצואנים ממלאים. מסמכים אלה מתוייקים במכס ובמשרד המסחר והתעשייה. אנו משתמשים בנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, משום שהכללתם רחבה יותר, אף על פי שיש כמה בחינות, בהן נתוני משרד המסחר והתעשייה עדיפים (ראה הערה לסעיף 4.2).

² נתונים על יבוא דלק, מתקבלים ממחלקת הדלק של משרד האוצר.

של ערך מוסף, חוץ מאיסוסן והוצאות העברה אחרות³. בסטטיסטיקת הסחר בישראל סחורות היבוא המיוצאות באופן ישיר ממחסני הערובה אינן נרשמות, לא כיבוא ולא כיצוא. מאחר שאין מוציאים רשיונות יבוא למטרות של יצוא-חוזר, כל יבוא שנרשם כיבוא ואחר כך הפך יצוא-חוזר (בהתאם להגדרה), לא יירשם בתור שכזה, אלא ייכלל ביצוא הרגיל. מכאן, שהשימוש במושג "יצוא-חוזר" בידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בלתי מתאים ומורכב מסוגי-עסקות אחרים.

2. התיקונים הדרושים

כדי שנתוני סחר חוץ, כפי שהם מתפרסמים, יתאימו למושגי מאזן-התשלומים, דרושים שלושה סוגים של תיקונים: (1) לכיסוי; (2) להערכה; (3) לעיות. התיקונים לכיסוי הם:

(1) תוספת ליבוא וליצוא של עסקות שאינן נכללות בנתונים, בגלל אחת מן הסיבות הבאות:

(א) אינן עוברות את גבולות המכס

(ב) מיון מוטעה ב"יצוא-חוזר"

(ג) פשוט נשמטות כתוצאה משגיאות.

(2) הפחתות מהיצוא והיבוא של עסקות שאינן מביאות לשינוי בבעלות, כפי שמושג זה מובן במאזן-התשלומים⁴ ו/או הן נכללות בחשבונות אחרים. התיקונים להערכה הם:

(1) תיקונים עבור עסקות שנרשמו לא בערך המסחרי.

(2) תיקונים עבור יצוא שנרשם בערכי ס. י. פ. ולא בערכי פ. או. ב.

תיקוני העיות הם:

(1) להוסיף אותן עסקות הכרוכות בהחלפת הבעלות, אולם הסחורות טרם עברו את הגבולות.

(2) לחסר אותן עסקות, אשר בהן הסחורות עברו את הגבולות, אך טרם היתה החלפת בעלות.

(3) להוסיף עסקות בסחורות הנעשות בחוץ לארץ.

אנו עושים תיקונים לכיסוי ולהערכה, אף על פי שתיקוני הכיסוי שלנו אינם מספיקים כדי להראות סחר "כללי". אין אנו יכולים לעשות כל תיקונים עבור עיות. התיקונים ניתנים בלוח 10.

3. הערות ללוח 10

1 אלה הם הנתונים הרשמיים המתפרסמים על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. מספרי 1952 מופיעים בסחר החוץ של ישראל בשנים 1952 ו-1953; מספרי 1953 ו-1954 מופיעים בירחון סטטיסטי לישראל, סטטיסטיקה של סחר חוץ כרך ו, מס' 2. היצוא אינו כולל "יצוא-חוזר". כיוון

³ ראה Maizels כנ"ל.

⁴ למשל: העברות עולים משנות את "בעלות תושבים-זרים", אף על פי שהבעלות היא של אותו אדם.

לוח 10. סחר במחורות של ישראל, 1950-1954
(באלפי דולר)

	1954		1953		1952		1951		1950		
	חובה	זכות	חובה	זכות	חובה	זכות	חובה	זכות	חובה	זכות	
1. יבוא ויצוא, כפי שפורסם במטעיטריקה של סחר חוץ	289,716	85,028	281,166	57,507	321,098	42,580	379,820	44,755	298,766	35,146	
2. תוספות לסטטיסטיקה המתפרסמת (2.1 עד 2.3)	9,204	2,075	3,030	1,970	4,319	2,085	—	—	—	—	
58	—	—	10	—	9	—	—	—	—	—	2.1 משכורות ומשלי כסף
5,546	1,275	1,620	270	3,510	1,685	—	—	—	—	—	2.2 אגרות ואורדננס
3,600	800	1,400	1,700	800	400	—	—	—	—	—	2.3 אחרים
— 3,170	— 545	— 2,295	— 365	— 2,285	— 180	—	—	—	—	—	3. הפחיתות מהסטטיסטיקה המתפרסמת (3.1 עד 3.5)
— 625	—	— 540	—	— 670	—	—	—	—	—	—	3.1 משלוחים לדיפלומטים
— 205	—	— 155	—	— 145	—	—	—	—	—	—	3.2 סרטי קולנוע
— 40	—	—	—	— 130	—	—	—	—	—	—	3.3 דגים מדיגי ישראל
— 2,300 ¹	—	— 1,600 ¹	—	— 1,340	—	—	—	—	—	—	3.4 יבוא שהוחזר לחוץ-לארץ
—	— 545	—	— 365	—	— 180	—	—	—	—	—	3.5 יצוא שהוחזר לארץ
— ²	1,165	— ² 2,800	— ²	10	—	—	—	—	—	—	4. תיקוני הערכה (+) או (-) 4.1 פלוס 4.2
—	2,585	— 1,865	—	— 620	—	—	—	—	—	—	4.1 עבור משלוחים בקונטיננט
—	— 1,420	— 935	—	— 610	—	—	—	—	—	—	4.2 עבור יצוא שנרשם מ.פ.
295,750	87,723	281,901	56,312	323,132	44,495	—	—	—	—	—	5. סחר במחורות מחוץ, יצוא פ.א.י. יבוא מ.י.פ. (1 עד 4)
295,800	87,700	281,900	56,300	323,100	44,500	—	—	—	—	—	6. סך הכל מעוגל ל-100 שבסמך
3,094	2,156	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7. סעיף המכור כפי שפורסם
											7.1 סעיף המכור כפי שפורסם
											7.2 סעיף המכור כפי שפורסם

¹ מעוגל ל-100 שבסמך.
² ראה הסבר לסעיף 2.3 הערות ללוח זה.

שלעתים קרובות משוחררות סחורות היבוא מפיקוח המכס לאחר תשלום פקדון ולפני תשלום מסי המכס, הערך הנרשם עלול להשתנות, כשייעשה תשלום המכס הסופי. לכן כל פירסום של סטטיסטיקה של סחר חוץ מתקן את מספרי הסיכום של השנה החולפת. מספרי היצוא ל-1950 ו-1951 מופיעים בסחר החוץ של ישראל בשנת 1951, סדרת פירסומים מיוחדת מס. 5. מספרי-היבוא נלקחו מתוך סחר החוץ של ישראל בשנים 1952 ו-1953. פירסום זה מביא מספרים ל-1950, 1951 שתוקנו כדי להראות את הנתונים במכוון בהתאם לתאריכי השיחרור מהמכס, ולא בהתאם לתאריכי תשלום מסי המכס.

2.1 יבוא של מטילים ומטבעות כסף נרשם על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אך אינו מתפרסם.

2.2 קניית ומכירת אניות ואווירונים אינן נכללות במספרים המתפרסמים, מאחר שלמעשה אינם עוברים את גבולות המכס. את האינפורמציה על קניית ומכירת אניות קיבלנו ממשרד התחבורה, מחלקת הספנות. "אל-על" סיפקה לנו את האינפורמציה על קניית ומכירת אווירונים.

2.3 זכות. כולל שני סעיפים. הראשון משלוחי ציוד של קבלני בנייה, לפעולותיהם בחוץ לארץ. אנו רואים זאת כשינוי בבעלות מהחברה המקומית ל"סניפה" בחוץ לארץ; סעיף נגד מופיע בהשקעות הישירות (ראה לוח 19)⁵. קיבלנו נתונים מ"סולל בונה" באמצעות הלשכה לייעוץ כלכלי. משלוחים אלה החלו רק ב-1953. את הסעיף הזה אנו מצרפים לסעיף השני, כדי לא להראות פעילויות של חברה אחת. הסעיף השי מורכב מיצוא, שהיה צריך להרשם בתור שכזה, אלא שנרשם כ"יצוא חוזר".

כדי לבדוק מה נכלל ב"יצוא-חוזר", השווינו כמה נתונים ב-1953 לרשיונות היצוא, שהוצאו עבורם ע"י משרד המסחר והתעשייה. מצאנו שעבור רוב סחורות "יצוא-חוזר" ניתנו רשיונות שנחשבו ע"י משרד המסחר והתעשייה כ"יצוא ללא תמורה", אף על פי שסוג אחרון זה כולל גם סחורות אחרות. נתברר שהסוגים הבאים של יצוא נרשמו כ"יצוא-חוזר":

(1) יבוא מוחזר, כולל:

(א) סחורות שנמצאו בלתי ראויות

(ב) מיכלי-גז ריקים וכו'.

(2) חפצים אישיים, אף על פי שכמה מהחפצים האישיים נרשמים כ"יצוא".

(3) השקעה שלילית — החזרת סחורות השייכות למשקיעים זרים.

(4) סחורות הנשלחות לחוץ לארץ לשם תיקונים והמוחזרות אחר כך.⁶

שני הסוגים האחרונים פעוטים הם. את 3, 4 אמדנו מתוך רשיונות היצוא, ואת 1 מתוך לוחי הבקורת של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. על יסוד מחקר של

⁵ קרן-מטבע הבינלאומית מציעה טיפול מפורט וכולל של יצוא מסוג זה גם בסעיף סחר בסחורות וגם בהשקעות. אין בידינו אינפורמציה מספקת לאפשר טיפול מסוג זה.

⁶ בהחזרת סחורות אלה ארצה הן נרשמות על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כ"יצוא-חוזר". משום כך היספנו אותן כאן ליצוא.

רשיונות היצוא אנו מניחים, שיתר ה"יצוא-החוזר", כ-75% מס"ה, הנו יבוא מוח-זר. הסוגים 2 עד 4 נכללים בזכות בסעיף המשנה 2.3. לא יכולנו לערוך בדיקה דומה עבור 1952 ו-1954. לכן לקחנו את אומדני 1953 כנקודת מוצא, וחילקנו את סך ה"יצוא-החוזר" ל"יבוא מוחזר" ול"יצוא" בהתאם ליחסים שהיו ב-1953. 2.3 חובה, גם כאן נכללים שני סעיפים, ושניהם תיקונים ליבוא, כדי שיהיה קרוב יותר לסחר "כללי".

אמנם, בדרך כלל יבוא הסחורות מתוך מחסני ערובה נכלל בסטטיסטיקת-היבוא, אולם שיחרורים ממחסני ערובה עבור מכירות לאניות זרות ולדיפלומטים זרים בישראל (תמורת תשלום במטבע חוץ) אינם נרשמים. במידה שאנו כוללים תקבולים ממכירות של אספקה לאניות זרות בתחבורה, ותקבולים ממכירות לדיפלומטים זרים בממשלה, חייבים אנו לרשום יבוא סחורות אלה כחובה. עבור 1952 ו-1953 קיבלנו אינפורמציה על יבוא זה ממשרדי המכס. ל-1954 האינפורמציה היא בידי משרד המסחר והתעשייה בחיפה, אולם לא קיבלנו כל אינפורמציה ממשרד זה, ולכן ב-1954 אנו משתמשים במספרי 1953.

התיקון השני מתייחס ליבוא דלק. בתי-הזיקוק בחיפה נחשבים כ"אכסטרה-טריטוריאליים", היינו מחוץ לגבולות המכס, בגלל הסכמים חוקיים מיוחדים עם חברות הדלק הזרות. אף על פי שהתשלום עבור יבוא דלק חייב בהסדר חוקי מיוחד, סבורים אנו, שאין כל הצדקה כלכלית, שלא לראות את בתי-הזיקוק כהשקעת-זרים ישירה במשק הישראלי. דלק המובא במצב "גולמי" נרשם בס-טטיסטיקת-הסחר במחיר ס.י.פ. שלאחר הזיקוק. משום כך החלטנו לעבד תיקון הערכה. אולם נתברר, שצריך להכניס תיקוני-כיסוי, כיוון שמספרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה למעשה אינם כוללים סוגים מסויימים של דלק, למשל, שיח-רורים מהמכס עבור מכירות לאניות ואווירונים זרים אינם נכללים, כשם שאין כוללים את השינויים במלאי בתי הזיקוק (אשר אינו עבור דרך המכס), וכן שיחרורים של שמני סיכה ממחסני ערובה. מחלקת הדלק של משרד האוצר הכינה אומדנים על הערך ס.י.פ. של היבוא במצב בו הוא מגיע; היינו ערך של דלק גלמי, אם הוא מגיע לחיפה במצב גלמי, וערכים של דלק מזוקק אם היבוא מגיע מזוקק. אלו הם אומדנים גלמיים, המבוססים על כמויות חדשות ומחירים עולמיים ממוצעים, אולם עדיפים, לדעתנו, על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. לכן משווים אנו את נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לאומדן זה, ומוסיפים את ההפרש לסעיף החובה שלנו. העובדה, שההפרש הוא חיובי מראה, שבה בשעה שנתכוונו להכין תיקון הערכה שיקטין את ערך היבוא הרשום, הרי הכללת הסעיפים שאינם כלולים (תיקון כיסוי) הגיעה ואף עלתה על ההפחתות עבור הערכה. לכן אנו מוסיפים תיקון זה בין תיקוני הכיסוי. 3.1 אנשי הסגל הדיפלומטי הזרים נחשבים כתושבי הארץ ממנה הם באים, לכן יש להחסיר את המשלוחים המיועדים אליהם מסטטיסטיקות הסחר. חישבנו את המשלוחים הללו מתוך גליונות הרישום של הלשכה לסטטיסטיקה, בהם מצויינים פי-טורי המכס עבור דיפלומטים זרים ועובדי או"ם. אין כל צורך בהפחתה מהיצוא, מאחר שמשלוחים קטנים אלה נכללים בדרך כלל, אם נרשמו, ב"יצוא-חוזר".

3.2 סרטי־קולנוע המובאים על בסיס חכירה אינם משנים בעלות, וערכם הרשום אינו בעל חשיבות. אנו מחסירים זאת מסטטיסטיקות הסחר ומטפלים בסעיף זה בשונות. מיון היבוא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מראה את הסעיף הזה. עד ל־1955 אין צורך בתיקון הנדון לגבי היצוא.

3.3 דגים שנדוגו על ידי ספינות ישראליות אינם נחשבים ליבוא, משום שכל הספינות הללו נחשבות לחלק מהטריטוריה הישראלית. סעיף זה מופיע במיון היבוא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

3.4 את היבוא המוחזר לחוץ לארץ יש להפחית מסכומי היבוא. אנו מניחים, שהפרש העיות הוא קטן⁷. אומדנו מבוסס על המחקר ביחס ל"יצוא־חוזר", ראה 2.3 למעלה.

3.5 יצוא המוחזר לארץ מורכב הן מסחורות שנשלחו תחילה לתקונים בחוץ לארץ והן מסחורות שהוחזרו מסיבות שונות. בידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ישנם הנתונים הללו, והיא אינה כוללת אותם בסטטיסטיקת היבוא, אולם יש להפחיתם מהיצוא. כבמקרה של יבוא המוחזר לחוץ לארץ, אין אנו חושבים, שהפרש הנובע מהבדלי עיות הוא רציני. מתוך מחקרנו על ה"יצוא החוזר" אומדנו את הסחורות שנשלחו לחוץ לארץ למטרות תיקון והוספנו אותן ליצוא (ראה 2.3 למעלה); אם סחורות אלה חוזרות הן מופחתות כאן.

4.1 מצרך היצוא העיקרי של ישראל, פרי הדר, מיוצא במידה ניכרת בתנאי קונסיגנציה. יהיה זה רק מקרה אם הערך הנרשם ישווה לערך המכירה. עונת־יצוא ההדרים נמשכת מנובמבר עד יוני. בידי המועצה לשיווק פרי הדר ישנם מספרים מפורטים על המשלוחים והמכירות עבור העונה בכללה, אך לא עבור השנה האזרחית. הלשכה לייעוץ כלכלי ערכה אומדנים מפורטים עבור המכירות בשנה אזרחית, ע"י שימוש במספרי כמויות־היצוא החדשיות של המועצה לשיווק פרי הדר, לפי גודל התיבה וסוג הפרי לכל ארץ, והכפילה כמויות אלה במחירים הממוצעים העונתיים פ.א.ו.ב. של כל תיבה וסוג הפרי. לכן עבור היצוא ב־1954 השתמשו במחירים הממוצעים לשנת ההדרים 1953/54. נראה לנו, שזה התיקון האפשרי הטוב ביותר בזמן זה, לכן אנו משתמשים באומדני הלשכה לייעוץ כלכלי. החסרנו את נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מאומדני הלשכה לייעוץ כלכלי, והוספנו את ההפרש לסעיף זה.

עבור 1952 השתמשו בנתוני המועצה לשיווק פרי הדר על היצוא החדשי לפי סוג הפרי ולפי גודל התיבה, אך לא לפי ארץ היעוד. השתמשנו במחיר הממוצע לעונת 1951/52 של כל סוג ותיבה, כדי להגיע לאומדן סך הכל. אולם, המחירים שבידינו אינם במטבע חוץ, והיה עלינו להמיר את המחירים בלירות ישראליות למחירים בדולרים, בהתאם לשער החליפין הממוצע במשך התקופה. את האומדן שלנו החסרנו ממספרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, והוספנו את ההפרש בסעיף זה. אולם קרוב לוודאי שהתיקון ב־1952 אינו מהימן באותה מידה כאומדנים ל־1953 ו־1954.

⁷ אם הסחורות הובאו תוך אותה תקופת־חשבונאות, החזרתן לחוץ לארץ תבטל את היבוא המקורי; אם הובאו בתקופה מוקדמת, החזרתן צריכה לבטל את הרישום בחשבון ההון אשר נגרם על ידי היבוא המקורי.

4.2 היצוא נרשם לעתים קרובות בערכי ס.י.פ. ולא דווקא בערכי פ.א.ב. כדי לתקן זאת, נערך, בארכיב המכס בחיפה, מחקר על מסמכי היצוא עבור משלוחים במשך 1953. כמידגם נבחרו ארבעה-חדשים שיש בהם משום ייצוג עונתי ושבידיקתם קלה. נבדקו מסמכי יצוא, פרט למסמכי פרי הדר ויהלומים. פרי הדר מהווה בעייה מיוחדת (ראה 4.1), היהלומים נרשמים בערך ס.י.פ., אך יש לחשוב שהמרכיבים "הובלה" ו"ביטוח" הם רק חצי אחוז מהערך הכללי.

נתברר, שמצרכים מסוימים נרשמו תמיד בערך ס.י.פ. ניסינו, ללא הצלחה, להשיג אינפורמציה ממשרד המסחר והתעשייה, וממפעלים פרטיים, אודות הוצאות ההובלה והביטוח במצרכים אלה. אילו היתה בידינו אינפורמציה זו, היינו יכולים לערוך אומדן מדויק יותר, מאחר ויתר היצוא שלא נרשם כהלכה ושנרשם לעתים ס.י.פ. ולעתים פ.א.ב. היווה רק 10% מסך ערך היצוא שנבדק. השקעת-זמן נוספת עלולה לתת אינפורמציה זו.

כיוון שלא היתה בידינו אינפורמציה זו, חישבנו את ערך היצוא בכל חודש-מידגם, וכן את הערכים החדשים של סך היצוא שנרשם בס.י.פ. למטרותינו מרכיב-הביטוח אינו חשוב באופן יחסי, לכן כשהופיע רישום של ס.י. (מחיר הסחורה פלוס ביטוח) בלבד צירפנו אותו לפ.א.ב., וכשהופיע רישום של ס.פ. (מחיר הסחורה והובלה) בלבד, צירפנו אותו לס.י.פ. רישום הס.י.פ. היווה את האחוזים הבאים מסך היצוא שנבדק בחדשי המידגם: ינואר 55.4 אחוז; אפריל 24.7 אחוז; אוגוסט 63.0 אחוז; נובמבר 51.2 אחוז.

הממוצע המשוקלל של ארבעת האחוזים האלה היה 49.9 אחוז. לכן, כדי לתקן את היצוא, השתמשנו באומדן (שרירותי) של הוצאות ממוצעות להובלה ולביטוח של 7.5 אחוז לגבי 50 אחוז מהיצוא, פרט ליהלומים ולפרי הדר. לתוצאה שנתקבלה הוספנו מחצית אחוז מסך יצוא היהלומים. את הסך הכל הזה הכנסנו לסעיף הנידון. לגבי 1952 ו-1954, אנו השתמשנו באותם האחוזים, כדי לתקן את היצוא.

6 סעיף-הסחר המתוקנים, מעוגלים ל-1/10 מיליון הסמוך, מועברים ללוח 1, סעיף 1. אלה הם למעשה לא סחר "כללי" מתוקן, מאחר שאין אנו יכולים לעשות את האומדנים הדרושים על שינויים במלאי של מחסני ערובה.

4. מסקנות

ניתן להכניס שיפור יסודי בסטטיסטיקת הסחר. השינויים הבאים נראים כרצויים:

א. יש לרשום את היבוא והיצוא בערכי פ.א.ב., תוך רישום נפרד של מרכיבי הביטוח וההובלה.

ב. אם יתקבל המיון המוצע בפרק 4 לגבי "אופן התשלום", הרי יתאפשרו הרבה מהתיקונים הדרושים למטרות מאזן-התשלומים. קבלת מיון כזה הן לגבי היצוא והן לגבי היבוא יאפשר מיון נאות יותר למה שנקרא כיום "יצוא חוזר", ויתן אינפורמציה על יצוא לקונסוליות זרות, של דיפלומטים זרים בישראל, יבוא מוחזר, הון עולים, השקעה שלילית וכו'. רישום כזה יתן גם אפשרות של השוואה (לפחות מבחינה מושגית) בין רישומי משרד המסחר והתעשייה ובין רישומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ג. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה צריכה לרשום באופן נפרד את יצוא פרי הדר, שאינו נמכר בתנאי קונסיגנציה, ולהשתמש בנתוני המועצה לשיווק פרי הדר, כדי לתקן את האומדנים של מכירות בקונסיגנציה.

ד. אפילו אם גם בעתיד ישתמשו בגבולות המכס למטרות סטטיסטיקת הסחר, על הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לערוך רישומים נפרדים, לגבי כל העיסקות בסחורות העוברות את הגבול הגיאוגרפי. זה יחייב שימת לב מיוחדת לשינויים במלאי שבמחסני ערובה. זה גם יחייב דיון מחדש בשיטה הנוכחית של רישום יבוא הדלק.

ב. זהב

התדריך דורש טיפול מיוחד בזהב, בגלל אופיו הכפול: כמצרך וכספ. הקושי בא, כאשר הזהב כמצרך (לדוגמא, מיכרות מקומיים) הופך לזהב לצרכי מטבע (לדוגמא, קניות הנעשות כדי להגדיל את הרזרבות לצרכי מטבע). התדריך מציע להשתמש בלוח, המראה את תנודת הזהב מסוג אחד של שימוש לסוג השימוש האחר.

לישראל אין מיכרות של זהב, ואין לישראל זהב לצרכי מטבע (פרט לצבירה בלתי חוקית)⁸. ב-1954 נעשתה קניה חד-פעמית של זהב, שהיתה מיועדת להפקדה, בהתאם לנדרש, בקרן-המטבע הבינלאומית. אנו מכניסים את הדיון בזהב לפרק זה, משום שהזהב הוא סעיף בלתי חשוב יחסית במאזן-התשלומים של ישראל, ועיסקות-הזהב עדיין אינן מסוג כזה הדורש טיפול נפרד. אפשר בהחלט לכלול אותן בין שאר העיסקות בסחורות. אנו גותנים את הלוח (לוח 11) עבור עיסקות זהב כפי שנדרש, אולם אך ורק כדי להדגיש את חוסר התאמתו לגבי ישראל.

הערות ללוח 11

- 1 יצוא הזהב נרשם אך אינו מתפרסם על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה המספר ל-1952 קטן ביותר, ואינו נראה כמזדהה עם האופי הכללי של מכירות זהב, לפי מקורות יודעים דבר. לכן השתמשנו באומדן גולמי לגבי 1952, מבוסס על שיחות עם המפקח על היהלומים. ב-1953 ו-1954 השתמשנו בנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- 2 ב-1954 נקנה זהב לצרכי מטבע והופקד בקרן-המטבע הבינלאומית. מאחר שאנו רוצים להראות את התנועה הגלמית, הכנסנו את הסכום המתאים בסעיף זה ובסעיף 1. כמובן שהתוצאה הנקיה (סעיף 8) היא אפס.
- 4 יבוא זהב נרשם, אך אינו מתפרסם על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. השתמשנו בנתונים אלה.
- 5 ראה סעיף 2.
- 8 ראה סעיף 2.

⁸ ה"כתר" (מטבע זהב הבריטי) משמש כאוצר-ערך ויש שאוגרים אותו. ברם כאשר משתמשים בו למטרות אלו אפשר להתחסן אל זהב זה כאל כל מצרך יקר אחר, כמו יהלומים.

לוח 11. עסקות הזהב של ישראל, 1952—1954
(באלפי דולר)

1954	1953	1952	עיסקות עם זרים
75	290	100 ¹	1. יצוא
1,250	—	—	2. משיכות מזהב המוחזק בחוץ לארץ
1,325	290	100	3. סך התנועה כלפי חוץ (1 פלוס 2)
9	1	5	4. יבוא מטבעות ומטילי זהב
1,250	—	—	5. תוספות לזהב המוחזק בחוץ לארץ
1,259	1	5	6. סך התנועה כלפי פנים (4 פלוס 5)
66	289	95 ¹	7. עיסקות נקיות עם זרים : זרימת זהב פנימה (-), זרימת זהב לחוץ (+) (3 מינוס 6)
—	—	—	תנועת זהב שלא לצרכי מטבע
—	—	—	8. עליה (+) או ירידה (-)
66	289	95 ¹	שינוי בהחזקות זהב לצרכי מטבע
—	—	—	9. סך הכל (7 פלוס 8)
—	—	—	10. ייצור זהב

¹ אומדן גולמי, ולכן הפחתת היבוא היא למעשה חסרת מובן.

מסקנות

עד לאותו זמן שתהיה בישראל תנועה חפשית של זהב, משימושו לצרכי מטבע לשימוש כמצרך, ולהיפך, או עד שתהיה אינפורמציה מספקת, שתראה באיזו מידה פעולות השוק השחור בזהב נובעות מיבוא ויצוא חוקי, נראה לנו, שאין הצדקה יתרה להראות לוח מורכב כל כך לגבי עיסקות זהב. וכן אין הזהב שלא לצרכי מטבע מצדיק סעיף מיוחד במאוזן-ההשלומים. יש לכלול זאת בסחר בסחורות; או ירשם בנפרד רק לשם השוואה בינלאומית.

פרק 6 שירותים

מבוא

המקור העיקרי לאינפורמציה ביחס לרוב סעיפי השירותים הם רישומי ההכנסות וההוצאות (תקבולים ותשלומים) במטבע חוץ של האגף למטבע חוץ. אף על פי שכל סעיף דורש טיפול מיוחד, כדאי לדון באופן כללי ביתרונות ובחסרונות של מקור זה.

א. דיון כללי בנוגע לנתונים

מדור השירותים של אגף מטבע חוץ מנהל, החל מיולי 1953, רישום של הקצבות מאושרות של מטבע חוץ לכל המטרות, פרט ליבוא סחורות. מתנהל מיון מפורט של שירותים והוצאות אחרות. ברם, רישומה של התחייבות אין פירושה שהתשלום כבר נעשה למעשה. נוסף לכך, מנוהל רישום של הוצאות "אכסטרה-תקציביות", ז.א. עבור עיסקות הנעשות שלא במסגרת תקציב מטבע חוץ השוטף.

מחלקת החשבונות של אגף מטבע חוץ מנהלת רישומים על כל התקבולים והתשלומים של מטבע חוץ, העוברים דרך מערכת הבנקים המקומית, או סוכנויות האוצר בחוץ לארץ. הבנקים המקומיים שולחים דוחות חודשיים של תקבולים ותשלומים, ואל התשלומים מצורפים לעתים תכופות, אך לא תמיד, האישורים של מסמכי התשלום. בדוחות הללו ממוינות העיסקות בהתאם למיון התקציבי, אך הסעיפים הם פחות מפורטים מסעיפי מדור השירותים. הבנקים עצמם עושים את המיון; ולכן ספק אם הזיהוי של העיסקה שנעשתה למעשה הוא הנכון. ספק זה מוצא את חיזוקו הן בהגדרה הרופפת של הקבוצות הכלולה בהוראות האוצר לבנקים, והן בסכומים הגדולים הנכללים ב"הכנסות השונות" וב"הוצאות השונות". לגבי סעיפים רבים, הרישומים נעשים רק לסירוגין, ולגבי אחרים הרישומים החלו רק בתאריך מאוחר.

מנקודת ראות של מאוזן-התשלומים, יש במקור זה כמה מגרעות:

- (1) הרישום הוא של תשלומים למעשה ולא של עיסקות.
- (2) המיון מכליל לעתים קרובות בקבוצה אחת עיסקות מסוגים שונים. לדוגמא, הכנסות מהשקעה, ממסרים פרטיים וכו'.
- (3) סעיפי "שונות" כוללים הן עיסקות שירותים והן הכנסות והוצאות של עיסקות שאינן שירותים.
- (4) לעתים תכופות המיון מוטעה ושרירותי, ולעתים מופיעות טעויות סיכום.
- (5) רישומים אלה הם רישומי "מטבע" ולא רישומי "מגורים".

ברם, למרות מגרעותיו, מקור זה מהווה מקור יחיד לסוגי עיסקות רבים. אנו משתמשים דווקא בנתוני מחלקת החשבונות, ולא בנתוני מדור השירותים, מאחר שהראשונים קרובים לתשלומים למעשה יותר מההתחייבויות הרשומות. כמו כן משתמשים אנו דווקא בנתוני מחלקת החשבונות, משום שבהם אנו מוצאים עיקביות מסוימת, הן בנתונים של תשלומים והן של תקבולים, החל מ-1952. המספרים המתייחסים למחצית הראשונה של 1952, אינם מפורטים כל כך וטעונים יותר תיקונים מהמספרים שלאחר כך.

לשם הנוחיות נקרא, מכאן ואילך, לנתוני מחלקת החשבונות המבוססים על דוחות הבנקים של תקבולים והוצאות, בשם נתוני בנקים של אגף מטבע חוץ.

ב. נסיעות חוץ

1. מקורות ונוהל

יש שתי שיטות לאמוד את ההוצאות לתיירות: (א) לקחת את התקבולים ה"רשמיים" ולהוסיף הוצאות מסויימות של התיירים, עבור מתנות שיש לחשוב שהן עיסקות שוק שחור. (ב) להכפיל את סך ימי התיירות בממוצע הוצאות משוער ליום-תייר. כמובן שאפשר להשתמש בשתי השיטות לשם ביקורת. באומדן הנוכחי (ראה לוח 12) הגבלנו עצמנו לשיטה הראשונה, מאחר שאנו סבורים, שהגישה האלטרנטיבית מחייבת שלוש החלטות שרירותיות ביותר, כלומר, את מי יש לחשוב לתייר, איזה חלק משהותו בישראל יש לראות כ"ימי תיירות", ומה ניקח כהוצאה ממוצעת ליום-תייר. אותן החלטות שרירותיות תהיינה דרושות, כדי לאמוד את הוצאות הישראלים המ-תיירים בחוץ-לארץ. במקרה זה הסתמכנו על ההקצבות הרשמיות של אגף מטבע חוץ. ביחס לאומדנים של תקבולים בלתי רשמיים, ז. א. קניות מסויימות של מתנות, אשר אנו חושבים, שהן תמורה עבור שירותים שהוענקו, ולא דווקא מתנות גרידא, השתמשנו בנתוני משרד המסחר והתעשייה ובאינפורמציה שנתקבלה מחברות פרטיות.

2. הערות ללוח 12

1.1 המקורות שלנו הם נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ. לגבי 1950, 1951 וינואר — יוני 1952, נתקבלה אינפורמציה זו באמצעות יחידת המחקר הכלכלי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.¹ אין להשיג את הרישומים המקוריים. נתונים אלה כוללים החלפת מטבע חוץ בבנקים המקומיים, על ידי כל נושאי דרכון זר ושאינם דיפלומטים, היינו גם תושבים ארעיים וגם תיירים. לעומת זאת חלק מהחלפות התיירים עלול להרשם על-ידי הבנקים במקום אחר. לגבי כמה חדשים של 1953, יש לאגף מטבע חוץ חשבון נפרד להחלפות תיירים מ"חשבון הסכמי סילוקין". הללו (שני

¹ תייר רשאי לקנות במטבע חוץ תעודות-שי מסויימות. כל עוד השער למצרכים אלה בשוק השחור גבוה משער המטבע הרשמי, מתנות מסוג זה יכולות להיות המרות מטבע חוץ בלתי-חוקיות.

² יחידה זאת נקראת כיום היחידה למדידת המשק הלאומי.

לוח 12. עיסקות ישראל בנסיעות חוץ-לארץ, 1950—1954
(באלפי דולר)

1954	1953	1952	1951	1950	
תקבולים (זכות)					
4,800	3,985	2,775	3,440	3,600	1. תקבולים רשמיים (1.1 עד 1.5)
4,405	3,715	915	1,090	3,400 ¹	1.1 החלפות מטבע חוץ בבנקים
- 105	- 165	- 170	*	*	1.2 החזרות לתיירים (-)
395	100	30	—	—	1.3 החלפת איגרות מילווה העצמאות
105	335	1,800	1,650	— ¹	1.4 קניות של סחורות ושירותים במטבע חוץ
—	—	200 ²	700 ²	200 ²	1.5 אחרים
125	885	1,220	1,460	* ³	2. תקבולים בלתי-רשמיים
4,925	4,870	3,995	4,900	3,600	3. סך התקבולים
תשלומים (חובה)					
590	770	815	—	—	4. סטודנטים בחוץ-לארץ
60	90	55	—	—	5. נסיעות לשם ריפוי
770	765	470	—	—	6. נסיעות אחרות והקצבות מחייה
1,420	1,625	1,340	2,200	2,800	7. סך התשלומים (4 עד 6)

¹ כולל 1.1 ו-1.4.

² אומדן גילמי ביותר.

³ זעום ביותר.

סכומים זעומים) נכללים כאן. עבור 1954 אין כל פירוט של סעיף זה, והוא מופיע בשונו ל.נ.מ.א.

1.2 אלה הן החלפות מטבע מקומי למטבע חוץ הנעשות על-ידי תיירים זרים בעזבם את ישראל. המקורות שלנו הם נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ.

1.3 לתייר מותר להחליף למטבע מקומי כמות מוגבלת של איגרות מילווה העצמאות. המקור שלנו הוא בנק ישראל, שקיבל את הטיפול בעיסקות מסוג זה מבנק לאומי לישראל בסוף 1954.

1.4 עד 1953 היו התיירים רשאים לקנות סחורות ושירותים תמורת תשלום במטבע חוץ ממלונות, חנויות, חברות תחבורה ומסעדות מאושרות. ב-1953 הורשתה קנייתם של מצרכים בודדים בלבד, למשל, סיגריות ושקולד. באפריל 1954 הופסק אף זה. מקורותינו עבור 1950, 1951 וינואר — נובמבר 1952 הם תיקי היחידה למחקר כלכלי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המבוססים על נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ. עבור 1953 ו-1954 השתמשנו בנתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ, אולם לעתים תכופות היה עלינו לאסוף חומר זה מתוך הודעות בנקים בודדות. לכן אפשר שהאומדן שלנו אינו מושלם.

1.5 אלה הם אומדנים גלמיים מאוד על הלירות הישראליות שהובאו ארצה ע"י תיירים.

אשר הורשו עד אמצע יוני 1952, להביא עד 25 ל"י לנפש. אומדננו מבוסס על מספר התיירים שנכנסו לארץ, כפי שנתפרסם על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בידיעות סטטיסטיות כרך ג', מס' 11 (25.2.1953) ועל הנחות שרירותיות לגבי מספר התיירים שהשתמשו ברשות זו, ולגבי השערים בהם נקנה הכסף הישראלי בחוץ-לארץ.

2. תקבולים בלתי רשמיים הם קניות תעודות-שי של מקררים וסקרפ על-ידי תיירים, המיועדות לקניות בחנויות-מזון מיוחדות. הנחנו, באופן שרירותי, שהללו, אף-על-פי שייתכן שאינן בשיעורי שוק שחור, הנן למעשה תשלומים עבור שירותים שניתנו לתיירים.

המקורות למכירת סקרפ בישראל ב-1952—1954, הם הדינים וחשבונות התלת-חדשיים של המחלקה לסחר מיוחד במשרד המסחר והתעשייה. נתוני 1954 הם חיוץ מתוך נתונים לתשעה חדשים בלבד. לגבי 1951 השתמשנו בתיקי יחידת המחקר הכלכלי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המספרים שלהם מבוססים על נתוני משרד המסחר והתעשייה. לגבי תעודות-שי למקררים שנקנו בארץ ב-1951—1953, השתמשנו במספרי הייחידה למחקר כלכלי שנתקבלו מאמפא בע"מ, חברה המוכרת מקררים המורכבים בישראל, תוך השוואה עם נתונים דומים שקיבלנו באופן ישיר מהאגף למטבע חוץ. לגבי 1954 אנו משתמשים באינפורמציה על סך המכירות של מקררים בצורת-שי, כפי שנתקבלו מאגף מטבע חוץ, ומחלקים זאת באופן שרירותי בין מכירות מקומיות ומכירות בחוץ-לארץ.

4 עד 6. נתונים אלה מבוססים על נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ. אלה הן הקצבות למעשה, ולפיכך אינן כוללות הוצאות, שאינן עוברות דרך הבנקים המקומיים. כיוון שהוצאות אחרות ממומנות מתוך הכנסות חוץ, אשר עליהן אין לנו אינפורמציה, הרי הטעויות שבהשמטה מתבטלות בסך הכל, אף על פי שהן משבשות את החשבונות הבודדים. אולם, כאשר הן ממומנות על-ידי העברות אמצעי-תשלום מקומיים בצורה בלתי חוקית, או כאשר אין מדווחים על עסקות מסוימות, הרי השמטתן משבשת בצורה ניכרת את אומדנינו. אפשר לעמוד על ממדי ההוצאות על-ידי בדיקת מספר הישראליים הנמצאים בחוץ-לארץ. 22,642 הישראליים שחזרו מחוץ-לארץ במשך 1954, שהו למעלה מארבעה מיליון ימים — לפי השנתון הסטטיסטי לישראל, כרך 6, 1954/55.

מספרי 1950 ו-1951 מבוססים על התיקים של יחידת המחקר הכלכלי, ואלה מבוססים על נתוני האגף למטבע חוץ.

3. מסקנות

אומדנינו אינם משיעיר-רצון. לגבי אינפורמציה על תקבולים יש להשתמש בשיטה (ב) המתוארת לעיל. ברם, זאת מותנית במקורות-אינפורמציה חדשים. מרכז התיירות מקבל כבר עתה אינפורמציה חדשית מבתי-מלון, ביחס ללילות-תיר, וכו'. זוהי התחלה בעלת-ערך. אולם, אנו מרגישים, כי רק כאשר ניתן יהיה לעשות מידגמים על הוצאות תיירים למעשה — או בשימוש בשאלונים, או בראיונות

אישיים עם תיירים יוצאים — אפשר יהיה להמנע מהחלטות שרירותיות, כפי שדנו בהן לעיל. אומדן התקבולים מתיירות ראוי לחקירה נוספת רבה. אין אנו רואים, כיצד אפשר להכין עתה אומדנים מהימנים על הוצאות של ישראלים בחוץ-לארץ. ייתכן וסטטיסטיקת תיירות ואינפורמציה שתוכנה על-ידי הקונסוליות בחוץ-לארץ על הוצאות סטודנטים, מבקרים ישראלים וכו', תהיינה לעזר להערכות גלמיות. ברור, כי האומדנים הנוכחים נמוכים מדי; אולם אינם שרירותיים באופן מוחלט ויכולים לשמש כאומדן מינימלי.

ג. תחבורה

1. מקורות הנתונים

נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ באופן מיוחד בלתי מתאימים, בכדי לאמוד את התחבורה. הם מראים רק את התקבולים וההוצאות הנקיות במטבע חוץ, ומתעלמים מעיסקות במטבע מקומי, שאינן מומרות למטבע חוץ. לכן השתמשנו בחמישה מקורות אחרים לעריכת הנתונים בלוח 13:

- (א) אל-על: לגבי אינפורמציה על פעילויות התעופה הישראלית.
 - (ב) משרד התחבורה, מחלקת הספנות (מכאן נציין מקור זה כמחלקת הספנות) — לגבי פעילויות הספנות הישראלית.
 - (ג) משרד האוצר, מחלקת השירותים, חיפה — לגבי פעילויות של חברות-ספנות זרות בישראל.
 - (ד) משרד האוצר, מחלקת השירותים, ירושלים ותל אביב — לגבי פעילויות של חברות-תעופה זרות בישראל.
 - (ה) חברות-ספנות פרטיות — לגבי קניית כרטיסים על-ידי ישראלים עבור נסיעות באניות זרות.
- בהתאם לנוהג שלנו, שלא להראות מספרים המשקפים פעולות של חברה אחת בלבד, למשל, "אל-על", אין אנו מראים באופן נפרד מספרים לאניות ולמטוסים.

הערות ללוח 13

- 1 זכות: רישום היבוא בסי.פ. מביא להפרזה בצד החובה, בסכום השווה לתשלומים שנעשו על חשבון הובלה וביטוח בין תושבים לתושבים. אנו מפצים זאת על-ידי הכללת כל התקבולים מהובלה של מטוסים ואניות ישראליות בסעיף זה. רק לגבי 1953, יכולים אנחנו להוסיף את התקבולים מהובלה באניות חכורות שהופעלו על-ידי ישראלים. לגבי מטוסים כללנו תקבולים עבור הובלה, הן במטבע חוץ והן במטבע מקומי; אולם עבור מטען-עודף כללנו תקבולים רק במטבע חוץ, משום שהללו אינם נרשמים עם מרכיבי ההובלה והביטוח בסטטיסטיקת הסחר. מקורותינו הם "אל-על" ומחלקת הספנות.
- 1 חובה: סעיף זה ריק, בגלל רישום היבוא במונחי סי.פ.
- 2 זכות: לגבי 1952 ו-1953 כללנו את כל התקבולים במטבע חוץ של ספינות ישרא-

לוח 13. עיסקות התחבורה של ישראל, 1952—1954
(באלפי דולר)

1954		1953		1952		
חובה	זכות	חובה	זכות	חובה	זכות	
—	12,698	—	13,361	—	13,154	1. הובלה גלמית
2,980	6,502	2,634	6,629	2,735	6,140	2. תשלומי נוסעים
11,178	4,181	13,818	4,129	11,598	4,267	3. הוצאות נמל (3.1 פלוס 3.2)
1,138	— ¹	1,425	— ¹	1,712	— ¹	3.1 תיקונים
10,040	4,181	12,393	4,129	9,886	4,267	3.2 אחרים
2,348	439	428	830	646	418	4. שונות (4.1 פלוס 4.2)
2,123	— ²	346	— ²	572	— ²	4.1 חכירה
225	439	82	830	74	418	4.2 אחרים
16,506	23,820	16,880	24,949	14,979	23,979	5. סך הכל (1 עד 4)
סעיף תזכורת:						
דמי נסיעה שנתקבלו						
על-ידי ספינות ומטוסים						
—	3,085	—	3,176	—	1,947	ישראלים מתושבים

¹ כלול ב-3.2 אחרים.
² כלול ב-1 הובלה גלמית.

ליות מכרטיסי נסיעות. ב-1954, חיסרגו ממספר זה את הסכום של כרטיסים שנקנו בחוץ-לארץ מראש עבור נושאי דרכון ישראלי, לנסיעות באניות ישראליות (ראה מחקר על כרטיסים ששולם עבורם מראש, בסעיף תרומות). הללו נכללים בתרומות ולא היה צריך להכניסם כאן. תיקון דומה לגבי 1952 ו-1953 היה בלתי אפשרי. ברור, שהשימוש בנתונים על מטבע חוץ, כדי להעריך את עיסקות הזרים, אינו משביע רצון לגמרי. אולם, אין נתונים שיהיו ממוינים בהתאם למקום המושב. מקורותינו הם "אל-על", ומחלקת הספנות.

2 חובה: ספנות: לגבי 1952 ו-1953 השתמשנו במכירות של כרטיסים תמורת תשלום במטבע ישראלי, על ידי ארבע חברות הספנות הפועלות בישראל. לא כללנו מכירות של כרטיסים עבור נסיעות באניות של חברות אחרות, הנמכרים על-ידי סוכני-נסיעות אחרים. הללו ברובם תמורת תשלום במטבע חוץ, ואנו מניחים שהם מכירות לזרים. לגבי 1954 אנו משתמשים בנתונים מתוך תיקי אגף מטבע חוץ, חיפה. בדקנו את כל טופסי הרישוי שהוצאו על-ידי אגף מטבע חוץ עבור קניית כרטיסי נסיעה באניות זרות. הללו מתויקים באגף מטבע חוץ בהתאם לאניה, ובהתאם לתאריך ההפלגה. הפרדנו בין קניות כרטיסים במטבע מקומי לבין קניות במטבע חוץ. למספרי המטבע המקומי הוספנו את הקניות במטבע חוץ, על-ידי נושאי דרכון

ישראלי. נוסף לכך, כוללים אנו את כרטיסי הנסיעה שנקנו מראש בחוץ לארץ עבור נושאי דרכון ישראלי לנסיעה באניות זרות. זהו התיקון שאנו יכולים לעשות עבור הוצאות נסיעה של ישראלים שלא שולמו בישראל.

תעופה: לגבי 1952 ו-1953 השתמשנו באינפורמציה הנאספת על-ידי אגף מטבע חוץ, תל-אביב, מהדוחות החדשיים של עשר חברות תעופה זרות, שפעלו באותה תקופה בישראל. לגבי 1954 סיפק לנו אגף מטבע חוץ נתונים מרוכזים. אנו כללנו את כל הקניות של כרטיסי נסיעה במטבע מקומי, וקניות במטבע חוץ, הנרשמות רק עבור נושאי דרכון ישראלי. אל זאת הוספנו את הכרטיסים שנקנו מראש בחוץ לארץ (ראה לעיל). אף כאן לא היתה לנו כל אינפורמציה על הוצאות של ישראלים בחוץ לארץ.

3 התדריך דורש רישום נפרד ל"תיקונים", שיכולנו להראות בצד החובה; אולם, אין אנו סוברים שסעיף זה מצדיק סיוג נפרד. "הוצאות נמל" כולל את כל הוצאות ההפעלה בארצות זרות, ז.א. קניות דלק ואספקה, מסי-נמל, הוצאות צוות האניה וכו', אך אינו כולל ריבית ופחת. למעשה צריכים היינו להפריד סעיפים כמו שכר-עבודה לצוות זר, והוצאות-מינהלה הקשורות בתיפעול הספינות, ולהכלילם בשונו ל. נ. מ. א. אולם, מאחר שלא יכולנו להפריד את הסעיפים הללו, כללנו אותם כאן; אומדנינו מראים איפוא את כל הוצאות התיפעול בישראל של אניות זרות, והוצאות ספינות ישראליות בחוץ-לארץ.

3 זכות: ספנות: סוכני-האניות מדווחים לאגף מטבע חוץ בחיפה על הוצאות ותק-בולים של אניות זרות. תיוקים אלו לווחו באופן כרונולוגי עבור 1952 ו-1953. ערכנו מידגם והוצאנו מתוך הדוחות כל דו"ח שלישי, והשתמשנו בזאת, כדי להגיע לאומדנים על הוצאות נמל. לשם בדיקה לקחנו בשני חדשים מסויימים את כל הדוחות ומצאנו שמידגמנו מהימן במידה ניכרת. לגבי 1954 ניתן היה להכין את האומדנים ביתר קלות. אגף מטבע חוץ בחיפה מסכם את הדוחות הללו בכרטיסים. לכן סכמנו את כל הכרטיסים עבור 1954 והשתמשנו בסך-הכל לאומדננו. לגבי 1952 ו-1953 נקטנו באותה דרך, וכללנו את ההוצאות של אניות זרות שנחקרו על-ידי מפעילים מקומיים. זה הכרחי, משום שסעיף החובה 4.1 כולל תשלומים גלמיים עבור חכירה, המכיל הוצאות מקומיות על חשבון אניות חכורות. תעופה: אינפורמציה דומה נתקבלה מנתוני אגף מטבע חוץ בתל-אביב (ראה סעיף חובה 2 לעיל).

3 חובה: אניות: מחלקת הספנות סיפקה אינפורמציה על הוצאות תיפעול במטבע חוץ בחוץ-לארץ (להוציא ריבית ופחת) של אניות ישראליות. לגבי 1953 יש לנו אינפורמציה נפרדת, על ביטוח האניות אשר אנו לא כללנו כאן, אלא בביטוח ימי. לגבי 1952 ו-1954 סעיף זה כלול כאן.

מטוסים: "אל-על" הוא המקור שלנו על הוצאות של מטוסים ישראלים. יש לנו אינפורמציה נפרדת אודות ביטוח, שנקנה בחוץ-לארץ, ואנו כוללים זאת בביטוח ימי.

4.1 זכות: סעיף זה כלול בסעיף 1 למעלה, מאחר שהתקבולים מחכירת אניות ישרא-ליות נחשבו ביחד עם "הובלה המוסעת בין נמלים זרים".

4.1 חובה: לגבי 1952 ו-1953 נכללים תשלומים גלמיים עבור חכירת אניות זרות ועבור חכירת ציוד תעופה על-ידי "אל-על". לגבי 1954, המספרים שלנו על אניות הם ארעיים, ואנו חושבים שהם כוללים רק תשלומים במזומן והשתתפות בהוצאות בחוץ-לארץ, אולם לא בנמלים ישראלים. מקורותינו הם "אל-על" ואגף מטבע חוץ, חיפה.

4.2 זכות: כולל את כל התקבולים השונים מדואר, מזנוני אניות וכו'. מקורותינו הם "אל-על" ומחלקת הספנות.

4.2 חובה: כולל הכנסות שונות של ספינות זרות. מקורותינו הם מחלקת השירותים של מטבע חוץ (ראה חובה סעיף 2 למעלה), והכרטיסים המתויקים באגף מטבע חוץ, חיפה (ראה זכות, סעיף 3 למעלה).

6 זה כולל תקבולים של ספינות ומטוסים ישראלים ממכירת כרטיסים תמורת מטבע מקומי, וכן סעיפי הכרטיסים שנקנו מראש שלא נכללו בסעיף זכות 2 למעלה (ראה סעיף זה לגבי המקורות).

3. מסקנות

הכללת הוצאות הנמל והצגת עיסקות גלמיות עושות אומדן זה לאחד המהימנים יותר. אולם, אנו עדיין מעריכים בהערכת-חסר את הוצאות הישראלים בחוץ-לארץ, אף על פי שבמידה שהם משתלמים מתוך מקורות מימון בלתי ידועים, יש שיעור שווה של שגיאה באיזה חשבון אחר, המבטל את ההשמטה במאזן הסופי. אף אין אנו מרוצים משימוש בנתוני "מטבע" במקום נתוני "ארץ מושב".

אין אנו מראים נתונים עבור 1950 ו-1951, משום שאיננו סבורים, כי אומדנים קודמים אלה הם על בסיס הניתן להשוואה עם אומדנינו. כל האומדנים הרשומים היו מבוססים על נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ, או נתוני תשלומים דומים. הנסיון היחידי (על-ידי מר א. קסלר), לידיעתנו, לכלול כמה מהסעיפים החסרים ולהראות עיסקות גלמיות, הנו למעשה חיוץ של נתוני 1949.

אם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה תרשום את היבוא והיצוא פ.א. ב., עם ציון נפרד להובלה ולביטוח (ראה פרק 5), יהפכו הרישומים שלה למקור-אינפורמציה בעל ערך רב אודות תקבולי ותשלומי הובלה, ויבטלו את הצורך בסירוס חשבון זה, הבא כדי לפצות עבור רישום היבוא ב.ס. י.פ.

הבעייה של כרטיסים הנקנים מראש (ראה תרומות), וכן כל השאלה של קניית כרטיסים על-ידי ישראלים בחוץ-לארץ, ראויות לחקר מיוחד.

ד. ביטוח

1. מקורות וטיב הנתונים

משרד האוצר מקיים יחידה מיוחדת, המפקח על הביטוח, המפקחת על פעולות חברות ביטוח מקומיות וסוכנויות וסניפים של חברות זרות הפועלים בישראל. משרד זה מקבל דוחות מפורטים, מאזנים וחשבונות רווח והפסד מכל חברות הביטוח. הדוחות הבודדים נאספים על-ידי המפקח על הביטוח ומתפרסמים, בבטאם את כל הערכים בלירות ישראליות. אולם, כל עוד המפקח על הביטוח אינו מקבל את כל הדוחות, אלא כעבור

למעלה משנה מתום התקופה החשבונית, יש איחור ניכר בטרם ניתן לרכז את הנתונים הרצויים. כאמצעי דחק אנו משתמשים בסיכומי 1953 לגבי 1954. בידי מחלקת השירותים של אגף מטבע חוץ מצויים אי-אלה נתונים על העברות לחוץ-לארץ של תשלומי ביטוח (ליתר דיוק, העברות מוקצבות). אולם, אין כל דרך עתה לדעת, אם העברות אלו הן על-ידי בודדים, ואינן כלולות ברישומי החברות, אשר אצלן ידועות לנו העיסקות הגלמיות. לכן אין אנו יכולים לומר דבר אודות עיסקות הנעשות על-ידי ישראלים בחוץ-לארץ או באופן ישיר עם חברות זרות, שאינן פועלות בישראל — אלא רק זאת, שהן קטנות. היוצא מכלל זה — קניית ביטוח על ידי ספינות ישראליות, אשר לגביהן יש לנו אינפורמציה ממקורות התחבורה שלנו. נתונים על עיסקות ביטוח של ישראל הובאו בלוח 14.

2. הערות ללוח 14

את העיסקות חלקנו ל-א. ביטוח ימי, ב. ביטוח אחר. ביטוח אחר כולל ביטוח כלי רכב, ביטוח מחלה ותאונות, ביטוח נגד אבדן רכוש ע"י גניבה או דליקה, ביטוח הנעשה מטעם מעבידים, ביטוח חיים וביטוח שונות. מקורותינו לכל הנתונים, פרט ל-א.11, הם הביטוח בישראל (1950—1952) והביטוח בישראל (1953), שפורסמו במשותף ע"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והמפקח על הביטוח. הפכנו את הנתונים המתפרסמים לדולרים, בהשתמשנו בשער-החליפין הקיים לגבי עיסקות ביטוח. נתוני-עיסקות אחרים, כמו תחבורה, מבוססים על מחירים ביג-לאומיים, ואף על פי שהם מבוטאים במטבע מקומי, משקפים הם במידה טובה את ערכי מטבע החוץ. אפשר להפכם במידה מהימנה חזרה למטבע חוץ. עיסקות הביטוח, לעומת זה, הן במידה רבה עיסקות מקומיות, אשר ערכי המטבע המקומי שלהן אינם משתנים באופן פרופורציונלי לשינויים בשער החליפין. השינויים מסובכים ביותר. מסיבה זו, ההפרשים בין נתוני 1951 לבין נתוני 1952 הם גדולים ביותר, ובעיקר כתוצאה מה-עובדה, שנתוני 1951 חושבו בשער של 2.80 דולר = 1 ל"י, בה בשעה שנתוני 1952 (וכל נתוני 1953, פרט לביטוח-חיים אשר עבורו השער הוא 1 דולר = 1.800 ל"י) חושבו לפי 1 דולר = 1 ל"י.

סעיף א.11 מבוסס על אינפורמציה שנתקבלה ממחלקת הספנות ומ"אל-על". אין בידינו אינפורמציה זו עבור 1950, וכן לא עבור אניות ב-1952. שאר הסעיפים מסתברים מאליהם. השתמשנו במונח "ביטוח משנה", הן לגבי ביטוח חים ש"הועברו" לחברות זרות מטעם חברות ישראליות, והן לגבי ביטוחים שהועברו מחברות זרות לחברות ישראליות. אין אנו מביאים מספרים עבור 1950, משום שהרבה מהנתונים שפורסמו הם על בסיס נטו, ולכן אינם עקביים ביחס לאומדנים מאוחרים יותר.

3. מסקנות

אילו היה אגף מטבע חוץ ממיין את ההעברות ע"ח ביטוח, לפי חברות שבפיקוח ולפי פרטיים המורשים לעסוק באופן ישיר עם חברות זרות, היינו יכולים להביא את אומדנינו לשלמות יתר. המיון המוצע בזה יכול להעשות בקלות יתרה.

לוח 14. עיסקות הביטוח של ישראל, 1951—1953

(באלפי דולר)

1953	1952	1951
------	------	------

א. ביטוח ימי

תקבולים (זכות)			
630	540	1,120	1. פרמיות שנתקבלו על-ידי חברות ישראליות
233	335	580	2. תביעות ששולמו ע"ח ביטוח מישנה בחוץ-לארץ
149	159	342	3. קומיסיון שנתקבל ע"ח ביטוח מישנה בחוץ-לארץ
304	304	714	4. תביעות ששולמו על-ידי חברות זרות בישראל
208	172	652	5. קומיסיון ששולמו על-ידי חברות זרות בישראל
49	44	95	6. הוצאות מינהלה של חברות זרות בישראל
1,573	1,554	3,503	7. סך התקבולים (1 עד 6)
תשלומים (חובה)			
27	13	11	8. תביעות ששולמו ע"ח ביטוח מישנה
22	16	6	9. קומיסיון ששולמו בחוץ-לארץ על-ידי חברות ישראליות
565	472	1,296	10. פרמיות ששולמו ע"ח ביטוח מישנה בחוץ-לארץ
1,152	345 ¹	*	11. ביטוח בחוץ-לארץ על-ידי ספינות ישראליות
1,766	846	1,313	12. סך התשלומים (8 עד 11)

ב. ביטוח אחר

תקבולים (זכות)			
1,475	1,472	610	1. פרמיות שנתקבלו מחוץ-לארץ ע"ח ביטוח מישנה
2,179	1,622	2,108	2. תביעות ששולמו ע"ח ביטוח מישנה בחוץ-לארץ
1,411	1,365	2,478	3. קומיסיון שנתקבל עבור ביטוח מישנה בחוץ-לארץ
2,865	2,289	2,694	4. תביעות ששולמו על-ידי חברות זרות בישראל
1,949	1,663	2,778	5. קומיסיון ששולמו על-ידי חברות זרות בישראל
209	197	734	6. הוצאות מינהלה של חברות זרות בישראל
10,088	8,608	11,402	7. סך התקבולים (1 עד 6)
תשלומים (חובה)			
843	434	221	8. תביעות ששולמו ע"ח ביטוח מישנה
4,168	3,977	7,092	9. פרמיות ששולמו ע"ח ביטוח מישנה בחוץ-לארץ
502	949	188	10. קומיסיון ששולמו ע"ח ביטוח מישנה
5,565	5,365	8,266	11. פרמיות ששולמו לחברות זרות בישראל
2	7	20	12. הוצאות מינהלה בחוץ-לארץ של חברות ישראליות
11,080	10,732	15,787	13. סך התשלומים (8 עד 12)

¹ מטוסים בלבד.

ה. הכנסה מהשקעות

1. מקורות וטיב הנתונים

אומדן של הכנסה מהשקעות (ראה לוח 15), אינו בלתי הגיוני מבחינת הסך הכל, משום שיש לנו אינפורמציה מהימנה ביחס לחלק הגדול ביותר. אולם, לגבי הפרטיים, האומדן אינו משיע רצון. אנו משתמשים בכמה מקורות רשמיים, בעיקר ממחלקות שונות של אגף מטבע חוץ, ואנו מוסיפים ומתאימים נתונים אלה על-ידי שימוש באומדנים פרטיים ולעתים ב"ניחושים מהימנים". הנתונים הרשמיים אינם טובים, כפי שאנו מציינים בהערותינו לאומדנים. אין לנו כל נתונים להשוואה עם 1950 ו-1951.

לוח 15. הכנסות מהשקעה של ישראל, 1952—1954

(במיליוני דולר)

1954		1953		1952		
זכות	זכות	חובה	זכות	חובה	זכות	
4.0	—	2.9	—	1.5	—	1. רווחים על השקעה ישירה
15.0	2.3	16.0	2.5	11.3	0.9	2. הון זכאים (2.1 עד 2.3)
						2.1 ריבית על התחייבויות
12.2	—	12.4	—	8.5	—	ממשלתיות ישירות
						2.2 ריבית על התחייבויות
2.3	—	3.2	—	2.6	—	בערבות הממשלה
0.5	2.3	0.4	2.5	0.2	0.9	2.3 הכנסה אחרת מהשקעה
						3. סך ההכנסה מהשקעה
19.0	2.3	18.9	2.5	12.8	0.9	(1 פלוס 2)

הערות ללוח 15

1 אין כל ידיעה משיע רצון על מידת ההשקעות הזרות הישירות בישראל (ראה פרק 8). כמה "מפעלים מאושרים" (שאושרו על-ידי מרכז ההשקעות) רשאים להחזיר לחוץ-לארץ מדי שנה בשנה רווחים ופחת, עד ל-10 אחוזים מערך השקעתם. רק מספר קטן של מפעלים מאושרים מבקשים החזרה זו; הקצבות למטרות אלה נרשמות כ"הכנסה מהשקעה" הן במחלקת השירותים של אגף מטבע חוץ, והן בנתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ (שבהם אנו משתמשים); או שאנו חייבים להניח, שאלה הם כל הרווחים (למעשה יותר מרווחים) של המפעלים המאושרים; או שאחוז גבוה מן הרווחים אינו מועבר. והנחנו את ההנחה הראשונה לגבי 1952, והשניה לגבי 1953 ו-1954, משום שבתקופה המאוחרת היו יותר מפעלים שפעלו כבר. אומדנינו על רווחים שלא הועברו אינם אלא "ניחושים מהימנים", המבוססים על שיחות ודיונים עם מומחי הלשכה ליעוץ כלכלי. הוספנו אומדנים על רווחי חברות הנפט, המבוססים על שיעורי-העברה מותרים, המורשים באופן רשמי.

אין אנו מראים כל נתון בצד הזכות, משום שידועות לנו רק ההכנסות של חברות הבנייה הישראליות הפועלות בחוץ-לארץ, אולם לא רוחיהן למעשה. הללו כלולים בשונו ל.נ.מ.א., משום שהם חלק מסכום כללי הנקרא "תקבולי שירותים מהסכמי סילוקין".

2.1 סעיף נרחב זה מבוסס על נתוני אגף מטבע חוץ. מחלקת החשבונות סיפקה את תשלומי הריבית עבור רוב ההתחייבויות לזמן-ארוך. על-ידי שימוש בתיקי המחלקה למילווה-חוץ של אגף מטבע חוץ, יכולנו להוסיף ולתקן מספרים אלה במספרים הכוללים הן קרן והן ריבית. כמה מתיקונים אלה מחייבים שימוש שרירותי בשיעורי-ריבית ממוצעים לגבי התחייבויות זמן-ארוך, המורכבות מסוגי אשראי ושיעורי-ריבית שונים. כדי להגיע לריבית ששולמה עבור הלוואות אחרות, השתמשנו במצב החוב הממוצע לפי שיעור של 4 אחוזים, שהיה השיעור הממוצע להלוואות אשר שיעוריהן ידועים. הוספנו תשלומים לבנקים ותשלומי ריבית ששולמה מראש על חשבון מלוות העצמאות והפיתוח. אינפורמציה זאת אפשר לקבל מתוך הדוחות החודשיים של משרד האוצר הישראלי בניו-יורק, הנשלחים לאגף מטבע חוץ. כמו כן כללנו אומדנים גלמיים, המבוססים על מצב החוב הממוצע בריבית של 3.5 אחוזים. של הריבית המצטברת על איגרות החסכון של מלוות אלה. ולבסוף, הוספנו אומדנים של ריבית על התחייבויות לזמן קצר, אשר אנו מחשבים אותה מתוך הנחה לגבי שיעורי-ריבית ממוצעים (5 אחוזים כולל קו-מיסיון וכו') על מצב החוב הממוצע, כפי שמתקבל מתוך מצבת חובות המדינה של אגף מטבע חוץ בסוף כל שנה.

2.2 לגבי התחייבויות שהמרתן ערובה, הבעייה יותר קשה, משום שעבור חלק הרבה יותר גדול של הלוואות אין כל רישום נפרד של תשלומי קרן וריבית, ולמעשה סך ההתחייבויות כלול במצבת החובות. עבור 1952 ו-1953 אנו כופלים את מצב החוב הממוצע של התחייבויות לזמן-ארוך, בשיעור משוער של 4 אחוזים, ואת ההתחייבויות לזמן-קצר ב-5 אחוזים (הללו הם שיעורי הריבית עבור התחייבויות, אשר שיעורי-הריבית בהן ידועים). לגבי 1954 יכולנו לעשות תיקון גלמי. חילקנו את ההתחייבויות לזמן-ארוך שהמרתן ערובה לארבעה חלקים :

(א) חובות, אשר עבורם מספרי-האוצר, קרוב לוודאי, כוללים ריבית. עבור אלה הנחנו, שסכומי-התשלום כוללים ריבית של 4 אחוז. וזאת אנו מפרידים.

(ב) חובות, אשר תשלומי-הריבית עבורם ידועים.

(ג) חובות שהיו תדירים במשך השנה. עבור אלה הנחנו ריבית מצטברת בשיעור של 4 אחוז.

(ד) חובות שנשתנו במשך השנה. עבור אלה השתמשנו ב-4 אחוז של החוב הממוצע. ברור שאומדנים מתוקנים אלה גלמיים. אולם אין באפשרותנו לערוך אומדנים טובים יותר, מבלי שנצטרך לפנות לכל המסמכים המתייחסים לכל התחייבות בנפרד. לגבי ההתחייבויות לזמן-קצר השתמשנו ב-5 אחוז של החוב הממוצע.

2.3 זכות : זה מורכב ממה שנקרא בנתוני-הבנקים הנמסרים לאגף מטבע חוץ "דיבי-דנדות ורווחים", ותקבולים של קומיסיון הבנקים, בתוספת הכנסה זקופה לאותם

הנכסים הזרים הידועים לנו, היינו, החזקות של ניירות-ערך בנקאיים והחזקות בידו פרטים של נכסים בארה"ב.

חובה: זה מורכב מריבית זקופה מצטברת על אשראי יצואנים פרטיים, הלוואות ע"י חברות ביטוח זרות, החזקות של התחייבויות ממשלה ופקדונות רשומים בבנקים ע"י חברות ביטוח וחברות תעופה. חלק משיעורי-הריבית המשוערים הם שרירותיים.

3. מסקנות

כדי להגיע לאומדנים טובים יותר של סעיף זה במאזן-התשלומים, וכדי להגיע להבנה מלאה יותר של מחיר ההתחייבויות לזרים, יש הכרח בהכנת האינפורמציה הבאה:

(א) הפרדה קפדנית של הריבית מהקרן בכל הרישומים של כל התחייבויות-הממשלה הישירות וההתחייבויות שהמרתן ערובה.

(ב) רישום נפרד של הריבית למעשה והריבית המצטברת.

(ג) סכומי ההשקעות הישירות של זרים והרווחים של ההשקעות הזרות, באמצעות מחקרים מיוחדים.

(ד) מיון מפורט יותר ע"י אגף מטבע חוץ לגבי נתוני הבנקים על רווחי ה"מפעלים המאזרים" ועל תקבולים והוצאות של רנטה, דיוידנדות, רווחים וכו'.

1. ממשלה, לא נכלל במקום אחר

1. מקורות וטיב הנתונים

סכומי-התשלומים שבלוח 16 גדולים למדי, אולם אין אנו יכולים להראות כל פירוט, משום שהם כוללים את ההוצאות במטבע חוץ של משרד הבטחון. (לא כלול במקום אחר, למשל, בסחר בסחורות). המקור שלנו הוא אגף מטבע חוץ. כל מה שאנו עשוינו הוא לוודא שכל ההוצאות הקשורות במכירת מילוות העצמאות והפיתוח בחוץ-לארץ, תיכללנה, והוספנו את הוצאות המינהלה בגרמניה של חברת השילומים. עבור התקבור לים השתמשנו בנתוני אגף מטבע חוץ, בתוספת תיקון עבור ההוצאות במטבע חוץ של משלחות דיפלומטיות.

לוח 16. עיסקות ממשלה של ישראל לא נכלל במקום אחר, 1952—1954
(במיליוני דולר)

1954	1953	1952	תקבולים (זכות)
1.0	1.0	2.3	1. החלפות נטו של מטבע חוץ ע"י משלחות דיפלומטיות
0.3	0.3	0.1	2. קניות אחרות ע"י דיפלומטים
1.3	1.3	2.4	3. סך התקבולים (1 פלוס 2)
			תשלומים (חובה)
26.0	27.0	24.0	4. סך ההוצאות של ממשלת ישראל

2. הערות ללוח 16

- 1 אלה החלפות אשר הבנקים מדווחים עליהן לאגף מטבע חוץ. החסרנו מסך ההחלפות סכום קטן, המייצג החלפות של תקבולים במטבע מקומי למטבע חוץ. אלה תקבולים, שנתקבלו ע"י קונסוליות זרות מוויזות וכו'.
- 2 אנשים בשירות דיפלומטי זר, וכן תושבים ארעיים מסויימים, רשאים לקנות מזון, טבק, ומשקאות חריפים מספק האניות בחיפה, תמורת תשלום במטבע חוץ. אנו כבר כללנו את חלק היבוא של סעיף זה ב ס ח ר ב ס ח ו ר ו ת . התקבולים ממכירות אלו נרשמים כאן. למעשה היה צריך להראות את הקניות של לא-דיפלומטים במקום אחר, אולם אין אנו יכולים להפריד ביניהם, ולכן אנו מביאים את כל הסכום כאן. המקור עבור 1952 ו-1953 הוא אגף המכס. מאחר שאינפורמציה זאת עבור 1954 לא נתקבלה, הנחנו, שהקניות ב-1954 שוות ל-1953.

ז. שונות, לא נכללו במקום אחר

אומדנים אלה שבלוח 17 אינם משביעים רצון. אנו מסתמכים על נתוני הבנקים המועברים לאגף מטבע חוץ, ומוסיפים אומדן משלנו על דמי חכירה של סרטי קולנוע. כל המגרעות של נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ שצויינו למעלה חלות גם כאן.

לוח 17. שירותים שונים של ישראל לא נכלל במקום אחר, 1952—1954

(במיליוני דולר)

1954	1953	1952	
3.4	0.4	0.4	תקבולים (זכות)
			1. סך התקבולים
			תשלומים (חובה)
0.1	0.3	0.3	2. שבועונים, ירחונים, דמי חתימה
0.3			3. פטנטים, זכות סופרים, שכר אמנים ומומחים
1.5	1.2	1.0	4. חכירת סרטי קולנוע
3.0	4.5	4.1	5. שירותים אחרים
4.9	6.0	5.4	6. סך התשלומים (2 עד 5)

2. הערות ללוח 17

- 1 הללו מבוססים על נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ. לגבי 1952 מצאנו, לאחר בדיקת מסמכים בודדים, במידה שהיו, שרוב "ההכנסה משונות" אינו עבור שירותים. כאשר אנו מחסרים את כל הסעיפים אשר ניתן לזהות שאינם שירותים, התוצאה מצטמצמת לסכום קטן זה. נקטנו באותה דרך גם לגבי 1953. ב-1954 מתעורר סיבוך נוסף: לאגף מטבע חוץ אין כל פירוט על תקבולי שירותים במטבעות של "הסכמי סילוקין". צריכים היינו להחליט, איזה חלק ייצג תקבולים עבור שירותים.

- שלא כללנו בחשבונות אחרים, כמו תחבורה וביטוח. עשינו זאת באופן שרירותי, עם שמניחים אנו, כי כמו בשנים קודמות, סכומים אלה היו קטנים. אולם אנו מוסיפים סכום מסויים עבור רווחים של קבלנים ישראלים בתורכיה.
- 2 ו-3 הללו נלקחו כולם מנתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ.
- 4 לא היו לנו מספרים מדויקים עבור דמי חכירת סרטי קולנוע. אנו קיבלנו מהתאחדות סרטי הקולנוע בתל-אביב אומדן גלמי מאד על התוספת הנקייה לחשבונות הרשומים בבנקים של חברות סרטים אמריקניות הפועלות בישראל עבור 1952 ו-1953. הוספנו אומדן גלמי מאד של הרווחים הנקיים (לאחר ניכוי מסים) של חברות-סרטים לא-אמריקניות המפיקות סרטים בישראל. חברות אלה פועלות בסי-דוריי-חכירה מסוגים שונים, ולכן קשה מאד לערוך אומדן זה. לגבי 1954 לא היו לנו כל מספרים על שום חברת הפצת סרטים זרה, ולכן חייצנו את מספרי 1953 באמצעות השינוי היחסי במכירות כרטיסי קולנוע בין 1953 ו-1954. אינפורמציה על מכירות כרטיסים נתקבלה מתקבולי מס-שעשועים של האוצר.
- 5 זה נתקבל בחלקו מנתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ. היתה דרושה ביקורת רבה, כדי שלא לכלול סעיפים שאינם שירותים. עשינו זאת במידת האפשר, אולם התוצאות אינן מדויקות. כמו כן נכלל כאן התשלום של הקרן הקיימת לישראל עבור יבוש ביצות החולה, ושירותים הניתנים ע"י תכנית הסיוע הטכני (ראה תרומות).

2. מסקנות

אומדנים טובים יותר יהיו אפשריים, רק כאשר נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ יהיו ממוינים בפירוט ובדיוק יותר גדולים. את דמי החכירה של סרטי הקולנוע אפשר לאמוד רק ע"י גישה לרישומים של החברות הבודדות, או באמצעות הדוחות-הבדוקים, הנמסרים לסוכנויות האוצר, כמו אגף מטבע חוץ או אגף מס הכנסה.

פרק 7 תרומות

1. מקורות הנתונים

המחלקות השונות של אגף מטבע חוץ מרכזות בידיהן את רוב סעיפי התרומות (לוח 18). מקורות-האינפורמציה הראשוניים הם נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ, דוחות-משרד האוצר בניו-יורק הנשלחים לאגף מטבע חוץ, תיקי לשכת המענק באוצר, והדוחות הנשלחים לאגף מטבע חוץ מחברת השילומים. אינפורמציה אחרת מתקבלת מהסיוג של "אמצעי התשלום" בסטטיסטיקת הסחר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, וכן מוסדות אחרים עבור סעיפים פחות חשובים. לגבי 1950 ו-1951, אנו משתמשים בנתונים הרשמיים שפורסמו, כפי שתוקנו אחר כך על-ידי מר א. קסלר, ובתוספת של אינפורמציה הנמצאת בידי יחדית המחקר הכלכלי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הללו שלמים במידה המספקת כדי לעשות השוואות גלמיות.

2. הערות ללוח 18

1. 1952: אגף מטבע חוץ מצרף שני מקורות אינפורמציה על העברות מוסדותיות: נתוני הבנקים על כל המרות מטבע חוץ בבנקים המקומיים, והדוחות של המש"ד בניו-יורק של האוצר, על המזומן שנתקבל ממוסדות ועבור מוסדות. עבור המחצית הראשונה של 1952, הסכום הכולל, כפי שנראה מתוך רישומי אגף מטבע חוץ (רוב הרישומים אינם ניתנים עתה להשגה), הוא כ-50 מיליון דולר. מספר זה אינו מתקבל על הדעת. מהדוחות החדשיים של המשרד בניו-יורק הוצאנו את כל התקבולים ממוסדות שהיו (א) עבור המרה למטבע ישראלי, או (ב) הלוואות שתשלמנה במטבע ישראלי, או (ג) הלוואות שאף על פי שמבחינה פורמלית צריכות להיות משולמות במטבע חוץ, הרי בשעת ההלוואה האמין משרד האוצר, שהן תשלומנה במטבע מקומי. תיקנו קבוצה אחרונה זו על-ידי בדיקת מספרי התשלומים והחסרת כל אותה הלוואה ששולמה למעשה במטבע חוץ. כללנו בזה את שתי הקבוצות האחרונות הללו, משום שאנו סוברים, כי הלוואות מסוג זה הן למעשה תרומות מידיות למוסדות מקומיים, והלוואה מהמוסד המקומי לאוצר, שאינה משפיעה על מאזן-התשלומים. ברור שאפשר להגן על עמדה הפוכה, ז.א. שהלוואות אלה באות מזרים והתרומות נעשות בזמן התשלום חזרה למוסדות המקומיים במטבע מקומי. אנו חושבים שהעמדה הראשונה מתקבלת יותר על הדעת, במיוחד כשאנו לוקחים בחשבון, שביחד עם הלוואות אלה אותם מוסדות עצמם נתנו הלוואות הצריכות להשתלם במטבע חוץ. יתר על כן, אין לנו נתונים על מועדי החזרת ההלוואה במטבע מקומי.

לוח 18. תרומות (העברות חדר-צדדיות) של ישראל, 1950—1954
(באלפי דולר)

	1954		1953		1952		1951		1950	
חברה	זכות	חובה	זכות	חובה	זכות	חובה	זכות	חובה	זכות	חובה
1. ממסרי מוזמן של מוסדות	2,863	90,090	200	47,500	—	—	84,000 ^{2,1}	—	70,000 ^{2,1}	—
2. ממסרי מוזמן של פרטים	95	8,411	138	3,360	133	2,436	1,400	26,600 ^{3,1}	4,200 ¹	9,000 ^{3,1}
3. מתנות והעברות מוסדות בסחורות	289	30,547	614	27,700 ¹	*	42,767	— ³	— ^{3,2}	— ³	— ^{3,2}
4. מתנות ששולם עבורן מראש	—	6,500 ¹	—	4,882	—	4,637	—	1,800	—	*
5. תעצים אישיים והון עולים	868	1,850	662	2,765	403	9,307	*	11,800 ⁴	*	14,800 ¹
6. סיוע בינאממשלתי (6.1 פלוס 6.2)	—	38,970	—	47,268	—	86,355	—	14,000	—	*
7. שילומים (7.1 פלוס 7.2)	—	37,200	—	44,700	—	84,000	—	14,000	—	—
8. פיצויים	—	1,770	—	2,568	—	2,355	—	*	—	*
9. סך הכל (1 עד 8)	—	82,304	—	40,900	—	—	—	—	—	—
10. סך הכל מעוגל	—	78,516	—	40,029	—	—	—	—	—	—
	—	3,788	—	871	—	—	—	—	—	—
	—	6,088	—	—	—	—	—	—	—	—
	4,115	264,760	1,614	174,375	536	191,656	1,400	138,200	4,200	93,800
	4,100	264,800	1,600	174,400	500	191,700	1,400	138,200	4,200	93,800

1. מעוגל.
2. מתנות מוסדות וכלל בממסרי מוזמן.
3. מתנות של פרטים וכלל בממסרי מוזמן של פרטים.
4. —

למספרים אלה הוספנו את נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ על ההמרות דרך הבנקים המקומיים.

הנתון האחרון הוא תרומות בצורה של איגרות מלוות העצמאות והפיתוח. הללו הן איגרות, שנתרמו ע"י בעליהן למוסדות. קיבלנו אינפורמציה על פדיון איגרות אלה מבנק ישראל. לא יכולנו לעשות עבור 1952 תיקון אחרון, לתשלומים על חשבון ישראל שנעשו בחוץ-לארץ ע"י מוסדות, ואינם כלולים בנתונים כאן.

1953: לגבי שנה זו השתמשנו בנתונים חדשיים מאגף מטבע חוץ, על המרות דרך הבנקים ותקבולי המשרד בניו-יורק. אנו חיסרנו מסכום זה מספר הנקרא "החזרת חובות ע"י מוסדות בחוץ-לארץ". הללו הן החזרת חובות, שנל-קחו ע"י מוסדות, ומופיעים במצבת החובות של האוצר בתור "שהמרתן ערובה". משתמשים בהלוואות אלה, כדי לקנות סחורות ושירותים, או שהועברו במזומן. כאשר המוסדות השתמשו בהלוואות אלה הן כבר הופיעו כתקבולים, או כהמרות מזומן או בצורה של סחורות ושירותים (ראה סעיף 3). תהיה זו "ספירה-כפולה" אם נכלול את החזרת החוב כ"ממסרי מזומן של מוסדות". אין לנו מספרים על ההוצאות במטבע חוץ בחשבון ישראל של הקרן הקיימת לישראל, אולם יש לנו התשלום עבור יבוש ביצת-החולה, המופיע במצבת החובות כהתחייבות שהמרתה ערובה. אנו כוללים את החזרת החוב כאן, ורושמים זאת גם כהוצאה עבור שי-רותים, ומסלקים ממצבת החובות, כשאנו מחשבים את תנודות ההון.

מספרי-החובה מייצגים העברות לוועידה לתביעות יהודים מגרמניה, המקבלת חלק מהשילומים מגרמניה בצורת סחורות בישראל וחלק כתשלום במזומן מהאוצר. המקור שלנו היה אגף מטבע חוץ.

1950 ו-1951: המספרים שלנו לשנים אלה הרבה יותר גבוהים מהמספרים שפורסמו קודם לכן. אנו משתמשים באומדנים שנעשו ע"י מר קסלר, המבוססים בחלקם העיקרי על מספרים שנתקבלו מהמגבית היהודית המאוחדת בניו-יורק, בתוספת אומדן של תרומות שלא-בדולרים. אלה נראים כאומדנים המתקבלים על הדעת. אולם הם כוללים העברות בסחורות, אשר בשנים המאוחרות יותר רשמנו אותן בסעיף 3.

2 הן סעיפי-הזכות והן סעיפי-החובה מבוססים על נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ במידת-בטחון ניכרת. אולם, יש להדגיש שנית, שרישום העיסקות ע"י הבנקים הוא שרירותי, ואין כל דרך עתה, המאפשרת ביקורת דיוקם של מספרים אלה. כמו כן הוספנו כמה מתנות של איגרות המלוות (המקור: בנק ישראל), אולם אלה היו בעלות חשיבות קטנה ביותר.

לגבי 1950 ו-1951 השתמשנו בנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המתור-קנים ע"י מר קסלר, הכוללים גם מתנות בסחורות. למעשה, התיקון העיקרי הוא לגבי 1950, בו גילה מר קסלר מתנות נוספות של מזון בסכומים ניכרים, שלא נכללו במספרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

3 רישום היבוא בליווח "אמצעי התשלום" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שדנו עליו בפרק 4 לעיל, מראה סעיף הנקרא "מתנות", וב-1954 אין זה כולל מה שנרשם לחוד כ"העברות הממומנות מכספי קרנות". יש "מוסדות" הרבה,

ושלושה מהם — הסוכנות היהודית, הסוכן הכספי שלה, קרן היסוד וקרן הקיימת — הם "מוסדות לאומיים". המונח "המוסדות" מתייחס לשלושת אלה. כל המוסדות מקבלים לעתים מתנות בסחורות ומעבירים אותן לישראל. כולם משתמשים (או השתמשו) בקרנות העומדות לרשותם בחוץ-לארץ, כדי לקנות ציוד לפעולותיהם בישראל. נוסף לכך, "המוסדות הלאומיים" בידעת האוצר ובהסתמך, וייתכן שבהנחייתו, מקציבים מטבע חוץ שברשותם ליבואנים ישראלים, שקנו בצורה זו סחורות ש"מומנו מכספי קרנות מוסדות". הסיוג לאמצעי תשלום ב-1954 אינו מדויק במידה מספקת, כדי לקבוע אם סעיף זה כולל רק הקצבות אלה, או גם ציוד שנקנה על ידי המוסדות, או כל היבוא (וזה נראה כקרוב ביותר), אשר הרשימות עברו הוחתמו ב"מומן מכספי קרנות מוסדות".

מבלי להביא בחשבון מה שנכלל, ברור, שלגבי 1954 הבעייה היא רק של חלוקת המתנות בין "מתנות" לבין "העברות של מוסדות", משום שמספרי הסך הכל של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כוללים את שניהם ב"מתנות". אנו לא ניסינו לעשות הבחנה זו, אף על פי שאנו ממליצים עליה לגבי העתיד. אולם הבעייה היא הרבה יותר קשה לגבי 1952 ו-1953. בתקופה זו לא היה כל סעיף שנקרא "העברות של מוסדות" ברישום "היבוא ללא הקצבת מטבע חוץ". נראה כאילו ב-1953 המדיניות היתה לרשום כ"מתנות" את כל ההעברות של מוסדות, כגון האוניברסיטה העברית, הסתדרות מדיצינית הדסה וכו', פרט לשלושת ה"מוסדות הלאומיים", ולרשום את היבוא ש"מומן מכספי קרנות" כהקצבות. זא. לא לכלול אותם ב"יבוא ללא הקצבת מטבע חוץ". לאחר בדיקה ממושכת של בעייה זו עם פקיד-מכס ואנשי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בחיפה, מאמינים אנו, שזה היה בעיקרו הנוהג ב-1953, אולם ההחלטה היתה לעתים קרובות שרירותית, ולכן ייתכן והיו יוצאים-מן-הכלל רבים. לגבי 1952 בטחוננו מועט מזה; אותו נוהל היה בוודאי נהוג בדרך כלל, אבל אפשר שהיו הרבה יוצאים-מן-הכלל. מאחר שלא יכולנו להתעמק עוד בבעייה, הנחנו שכך היה הנוהל הן לגבי 1952 והן לגבי 1953, ולכן סעיף "מתנות" אינו כולל העברות בסחורות ששולם עבורן מתרומות למוסדות לאומיים. קיבלנו נתונים על עיסקות אלה משלושת המוסדות שהזכרנו, והוספנו זאת לסעיף ה"מתנות" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

אולם, נשאר עוד סעיף. מספרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לגבי 1953 מראים "יבוא אחר ללא הקצבת מטבע" בסכום העולה על 15 מיליון דולר. ערכנו בדיקה, מסובכת במידת-מה, על רישומים שנרשמו באופן זה בגליונות הרישום של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, כדי לקבוע את אופיים של הנתונים בסעיף זה. במקום להשתמש במידגם מקרי, בחרנו לשם בדיקה במספר גדול של רישומים בסכומים גדולים, לאחר שהוצאנו מזאת את המספרים המובאים לפי תכנית IMG של ממשלת ארצות הברית (ראה הון רשמי לזמן-קצר). לא השתמשנו במידגם מקרי, אולם ההכללה של אחוז גבוה של הסך-הכלל מובילה לאומדן המתקבל על הדעת. בנספח לפרק זה אנו מביאים תמצית של מחקרנו וכן תוצאות.

הוספנו לנתוני ה"מתנות" שלנו את אותו "יבוא אחר ללא הקצבת מטבע" שלפי מחקרנו היה של מתנות והעברות של מוסדות. לגבי 1952 לא היה כל רישום של סעיף כזה.

צד החובה של 1953 מורכב מסחורות, שנרשמו כמתנות בגליונות הרישום של יצוא ויצוא-חוזר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. נוסף לכך כללנו בכך יצוא של חומר לימודי ו"דגמים" אחרים, הנשלחים ע"י מוסדות ופירמות ואשר בעבורם לא נתקבלה כל תמורה. אינפורמציה זו הושגה באמצעות מחקרנו על רשיונות של יצוא ללא תמורה של משרד המסחר והתעשייה, אשר ערכנו כדי לקבוע את הרכב ה"יצוא החוזר" (ראה פרק 6). לגבי 1954, השתמשנו בנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על מתנות, והוספנו אומדן של "דגמים" המבוסס על שיעורי 1953.

4 אנו כוללים בזה שלשה סוגים של מתנות: מתנות-סקריפ מחבילות מזון, תעודות-שי של מקררים, ולגבי 1954 כרטיסי נסיעה ששולם עבורם מראש בחוץ-לארץ. תעודות-סקריפ נמכרות בארץ ובחוץ-לארץ (בעיקר בארה"ב). תמורת מטבע חוץ. מקבל התעודה בישראל רשאי לקנות מזון בחנויות מיוחדות בערך השווה לערך הנקוב בתעודה. חברות-הסקריפ הן חברות זרות, הפועלות תוך הסדר מיוחד. במשך התקופה 1952-1954, נדרשו החברות להחליף למטבע מקומי 42.5 אחוז מהערך הנקוב של התעודה. בכסף זה השתמשו, כדי לכסות את ההוצאות המקומיות, כולל תשלומי מכס וקניות של מזון מקומי. יתר מטבע החוץ שנתקבל שימש לכיסוי הקניות והמשלוחים של המזון מחוץ-לארץ, הוצאות תיפעול בחוץ-לארץ וכן רווח וקומיסיון. יבוא המזון המיועד לחנויות הסקריפ כלול כבר במספרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על "מתנות". לפיכך כללנו כאן רק את 42.5 אחוז במטבע חוץ המגיע לישראל. כמובן הוצאנו מן הכלל את כל קניות תעודות הסקריפ בישראל, אשר כבר כללנו, במחירן הנקוב, בנסיעות חוץ.

לא רשמנו את ערכן הנקוב של התעודות, משום שאנו סבורים, כי הפעולות של חברות הסקריפ בחוץ-לארץ הן מחוץ לביקורת ישראל. המכירה של תעודות סקריפ בחוץ-לארץ ב-1954, בנכיון של מ"20 עד 30 אחוז מערך הנקוב, מורה על כך, שערך המזון שנתקבל ע"י מקבל-התעודה בישראל היה הרבה יותר נמוך מהערך הנקוב. יתכן ונותן המתנה שילם 10 דולר, אולם, אם (נאמר) 4 דולר מזה מעולם לא הגיעו לישראל, הרי ה"תרומה" לישראל לא צריכה להיות בערך המלא ששולם ע"י נותן המתנה.

אותם שיקולים חלים על תעודות-שי לחבילות מזון. גם מיגבלות הנתונים מחייבות אותנו לנקוט באותו נוהל, מאחר שאנו יודעים רק את סכום מטבע החוץ המגיע לאוצר ולא את הערך הנקוב של תעודות אלה. המקור שלנו הן לגבי סקריפ והן לגבי חבילות המזון הם הדוחות התלת-חדשיים של המחלקה לסחר מיוחד במשרד המסחר והתעשייה. לגבי 1954 האומדן מבוסס על נתונים של תשעה חדשים.

סכומי המתנות של מקררים המורכבים בישראל על-ידי המפעל המייצר היחידי

נמסרו ליחידת המחקר הכלכלי בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. אינפורמציה זו נבדקה כנגד הדיווח על כמויות ומחירים ממוצעים הנמסר לאגף מטבע חוץ. גם בכאן לא כללנו תעודות-שי שנקנו בישראל (ראה נסיעות חוץ).

לגבי 1954 ערכנו מחקר של הכרטיסים שנתקבלו כמתנות. השתמשנו בהע- תקי רישום הנסיעות לחוץ-לארץ עבור חדשי אפריל-דצמבר, המועברים מהבנ- קים לאגף מטבע חוץ. מתוך זה סיכמנו את כל הכרטיסים שנקנו בחוץ-לארץ עבור נושאי דרכון ישראלי לנסיעה בספינות או אווירונים העוזבים את ישראל. את זאת מיינו לפי אגיות ישראליות, אווירונים ישראלים, אגיות זרות, ואוויר- נים זרים, הכפלנו את סך-הכל, כדי להגיע לאומדן שנה שלמה, ואנו כוללים זאת כאן. בסכומי הביניים אנו משתמשים, כדי לתקן את התחבורה (ראה פרק 6).

לגבי 1951 השתמשנו באומדנים שהוכנו ע"י יחידת המחקר הכלכלי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. חברות הסקריפ לא היו קיימות ב-1950. אין לנו כל נתונים על מתנות אחרות ששולם עבורן מראש.

כללנו במאזן-התשלומים את החפצים האישיים, משום שלא יכולנו להפריד בין חפצים שהם של תיירים זרים ובין אלה של עולים או תושבים. אף על פי שאין אנו בטוחים כלל, שרישום החפצים האישיים של תיירים הוא תמיד עיקבי, כאשר הגיעו או עזבו, או שרישום עיקבי כזה לא ננקט גם לגבי חפצי תושבים, אנו הנחנו, שההגזמה בסעיף-תרומות זה בצד הזכות מקוצצת ע"י הגזמה דומה בצד החובה. מקור האינפורמציה שלנו הם גליונות הרישום של יבוא, יצוא ויצוא- חוזר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בתוספת של מחקר רשיונות משרד המסחר והתעשייה שהוזכר לעיל.

עד 1954 חולק סעיף "אמצעי התשלום" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ל"הון עולים" או "יבוא עולים" ול"יבוא הון"; ב-1954 שונתה חלוקה זו ל"יבוא עולים" ול"יבוא הון". מכאן שבמספרי 1954 נכלל רוב יבוא ההון של העולים ב"יבוא הון", ובכך נעשה האומדן שלנו לגבי 1954 פחות מהימן מאומדן 1953 ו-1952 (ראה תנועות הון פרטי לזמן-ארוך). התאמנו את נתוני 1953 באמצעות המחקר שלנו על "יבוא אחר ללא-הקצבה" (ראה לעיל ובנספח). גם הוספנו בכל שנה את קניות מקררי-המתנות, שנערכו על ידי עולים.

לגבי 1950 ו-1951 הראינו בזה את מספרי-היבוא הבלתי מתוקנים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שנרשמו כ"יבוא עולים". השגיאה היא קרוב לוודאי גדולה, אולם הכללת מספרים אלה מאפשרת אומדן גס של חשבון התרומות באותן שנים והשוואה עם השנים המאוחרות יותר.

יש להדגיש שוב, שחוסר כל אינפורמציה המתייחסת לרכוש עולים שאינו מובא לישראל גורם לכך, שאומדן סעיף זה הוא בלתי שלם.

6.1 המענק האמריקני החל ב-1951, ומענקים נוספים סיפקו זרם רצוף של סחורות. ישנם מספרים מהימנים על החזר-תשלומים, ז.א. על החזרת תשלומים על-ידי נותן המענק עבור קניות שנעשו מטעם ישראל במסגרת המענק. אולם, החזר- תשלום אינו המודד הנכון. באופן אידיאלי דרוש לנו מודד, שמייצג את הסכומים

שהבעלות בהם משתנה. יש לזכור, שהיבוא נרשם בתאריך עזיבת המכס. זה דורש, שהסעיף הנגדי המיוחד שלנו עבור יבוא מסוג זה, ז.א. מענק ושילומים ירשם בהתאם לאותו תאריך. מסיבה זו לא השתמשנו באינפורמציה על החזר-תשלום, חוץ מאשר לגבי 1951.

לגבי 1952 ו-1953 בדקנו את תיקי לשכת המענק במשרד האוצר, שבהם יש מספרים עבור כל הסחורות שהגיעו, ממויינים לפי אניות ומועד הגעתן. לגבי משלוחים מסויימים מצאנו רק את תאריך ההפלגה מארה"ב. לגבי אלה נאמדה הגעתן בשלושה שבועות לאחר מועד הפלגתן. מתוך נתונים אלה ריכזנו אומדנים של סחורות שהגיעו לישראל במשך השנים האזרחיות מבלי להתחשב באיזה מענק מומן המשלוח. ברור, שבכל זאת, אין זה אותו דבר כנתוני הסילוקין במכס. אולם זוהי הערכה קרובה ברוב המקרים.

לגבי 1954 אין אפשרות להשתמש במקור אינפורמציה זה לגבי כל השנה, מאחר שלשכת המענק הפסיקה לנהל רישומים אלה. הרחבת הנתונים החלקיים והשוואת התוצאות עם נתוני תשלומים (אין לערבב עם אישור רשיונות של האוצר, הנותן מספרים מטעים לגמרי) מראות, שנתוני-התשלומים אינם נאותים. לכן לקחנו את נתוני היבוא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הנרשמים כ"מומן מכספי המענק", והוספנו יבוא אחר, אשר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אינה כוללת בסעיף זה, אבל הוא ממומן מכספי המענק; למשל חלק היבוא אשר במיון לפי "אמצעי התשלום" נכלל ב"שונות". למטרה זו קיבלנו אינפורמציה על יבוא דלק ממחלקת הדלק של האוצר. מספרי 1951 מבוססים על נתוני החזר-תשלום רשמיים.

6.2 סיוע טכני

כלולים בזה שני סעיפים; הסיוע הטכני של ארה"ב ותכנית הסיוע של האו"ם. לשכת הייעוץ הכלכלי קיבלה אינפורמציה על תכנית ה"משלמים" ו"מומחים-חוץ" לגבי שנת הכספים (יולי-יוני) מהמשלחת האמריקנית בישראל USOM ומהאו"ם לגבי השנה האזרחית. אנו חישבנו את הממוצע של מספרי שנת הכספים של USOM והוספנו לזאת את מספרי האו"ם, כדי להגיע לאומדנינו. אותם מספרים נרשמו כחובה בשירותים שונים.

7 שילומים מגרמניה

השילומים החלו בשנת 1953. משלחת הקניות הישראלית בגרמניה מספקת למשרד האוצר אינפורמציה על קניות והתחייבויות שנעשו, על משלוחים ועל הוצאות לשירותים ולמינהלה בגרמניה. המשרד בתל-אביב של חברת השילומים ממציא דו"ח חדשי לאגף מטבע חוץ על סחורות המגיעות לישראל, ונתונים דומים על תשלומים עבור שירותים. אנו משתמשים במספרים על סחורות שהגיעו (סעיף 7.1) ובדוחות משלחת הקניות על תשלומים עבור שירותים ועבור הוצאות אדמיניסטרטיביות (סעיף 7.2). ההוצאות האדמיניסטרטיביות נרשמו בממשלה ל.נ.מ.א. כחובה. לגבי 1954 מראים הדוחות של המשרד בתל-אביב הוצאות במטבע חוץ על שירותים ומינהלה המתאימים למספרים מגרמניה. השתמשנו במ-קור זה לגבי 1954.

התדריך מוציא ממאוזן-התשלומים פיצויים מסעיף תרומות ומראה אותם בהערה נפרדת, אם הם בשעור ניכר¹.

אין אנו רואים כל סיבה להוציא את הפיצויים מגרמניה מחשבוננו, לכן מצינים אנו אותם בסעיף נפרד. המקור שלנו הוא נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ. אין אנו יודעים, באיזו מידה מתקבלות קרנות הפיצויים עבור שימוש מידי, או לשימוש בעתיד בחוץ-לארץ, במקום שיועברו לישראל באמצעות הבנקים, לפי דרישת התקנות הישראליות.

3. מסקנות

אנו מאמינים, שהאומדנים שלנו טובים למדי. המספרים הכוללים הם בוודאי לא רחוקים מהסכום האמיתי, אולם גודלו של סעיף זה, הן באופן מוחלט והן באופן יחסי, מחייב פירוט וידיעה הרבה יותר גדולה ברישום מכפי שיש היום. ההמלצות הכלליות הבאות, אם תתקבלנה, תשפרנה מגרעת זו.

א. אירגון מחדש של המיון לפי "אמצעי התשלום" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בהתאם לקווים המוצעים בפרק 4, יתנו אינפורמציה הרבה יותר מהימנה עבור הסעיפים 3, 5, 6, 7.

ב. יש לנהל רישום זהיר ויש להשוות את המספרים הנוגעים ל-:

(1) איסוף כספים עבור מוסדות לחשבון ישראל בחוץ-לארץ;

(2) השימוש בקרנות אלו ובמיוחד סוגי העברות, הלוואות וכו'.

רק רישום ממצה יאפשר להגיש אומדנים מדוייקים על תרומות מוסדות, הן על בסיס גלמי והן על בסיס נקי.

ג. יש לתקן את המגרעות המוזכרות תכופות לגבי נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ.

ד. רצוי יהיה לערוך מחקר מיוחד, או סידרת מחקרים, כדי לקבוע באיזו מידה "המתנות ששולם עבורן מראש" הן תרומות או עיסקות בלתי חוקיות במטבע חוץ.

נספח לפרק 7

פרוט יבוא אחר ללא הקצבת מטבע חוץ, 1953

(באלפי דולר)

לגבי כמה פרטים בחשבון תרומות וחשבון העברת הון השתמשנו במיון אמצעי התשלום של יבוא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. בדקנו סכום ניכר שצויין כ"יבוא אחר ללא הקצבת מטבע חוץ" כדי לקבוע את הרכב פרט זה. הפרטים המופיעים במרכאות הם סוגי אמצעי התשלום של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

נחון:

א. "יבוא אחר ללא הקצבת מטבע חוץ" 15,163
 ב. מזה: "יבוא אחר ללא הקצבת מטבע חוץ" פרט ליבוא ספרים לפי תכנית IMG. 14,037

¹ התדריך, עמוד 55, סעיף 6.

7,450	ג. מזה, יבוא של 10 ומעלה
4,103	ד. פקדונות על יבוא של 10 ומעלה
2,466	ה. פקדונות על יבוא של 10 ומעלה שבוטלו
52	(א) "מתנות"
701	(ב) "עם הקצבה"
116	(ג) "העברת הון"
150	(ד) "המילוה האמריקני"
305	(ה) שגיאות
1,142	(ו) "יבוא אחר ללא הקצבה" (יתרה)

אנו אומדים :

7,730	ו. פקדונות על סך הכל של יבוא ללא הקצבת מטבע פרט לספרים IMG בהנחה של יחס כמו ב"ג. ב. = $\frac{ד.}{ו.} \times$
-------	--

ז. פרוט של ו. (בהנחה שהיחס שווה לזה ב"ה) :

163	(1) "מתנות"
2,197	(2) "עם הקצבה"
364	(3) "העברת הון"
470	(4) "המילוה האמריקני"
956	(5) שגיאות
3,580	(6) "יבוא אחר ללא הקצבה"

אנו נשארים עם :

10,145	ח. סכום אשר יש לחלקו
6,307	(א) יבוא ללא פקדונות (ב. פחות ו.).
3,580	(ב) פקדונות על סה"כ היבוא שלא מויינו (6.ז)
258	(ג) פקדונות שנרשמו כ"עם הקצבה" אבל הועברו ל"יבוא אחר ללא הקצבה" כאשר בוטלו

על יסוד :

3,985	ט. מידגם של פרטים גדולים שנבדקו בחיפה לאור רשיונות היבוא
421	(א) "עם הקצבת מטבע חוץ"
215	(ב) "חליפין"
344	(ג) "כתמורת יצוא"
261	(ד) "אשראי פרטי"
453	(ה) "הון של חברות ישראליות"
388	(ו) "קרנות מוסדות"
356	(ז) "מתנות"
417	(ח) השקעות של חברות זרות (בעיקר בתי הזיקוק)
314	(ט) "העברת הון"
816	(י) יתרה בלתי ממויינת

אנו אומדים :

10,145	פרוט הסכומים שיש עוד לחלקם (בהנחה שיחסם שווה לזה ב"ט)
1,072	(7) "עם הקצבה של מטבע חוץ"
547	(8) "חליפין"

876	(9) "כתמורת יצוא"
664	(10) "אשראי פרטי"
1,153	(11) "הון של חברות ישראליות"
988	(12) "קרנות מוסדות"
906	(13) "מתנות"
1,062	(14) השקעות של חברות זרות (בעיקר בתי הזיקוק)
799	(15) "העברת הון"
2,078	(16) יתרה בלתי ממויינת

אזי אנו מגיעים:

יא. לפרוט הסופי של "יבוא אחר ללא הקצבת מטבע חוץ" פרט לספרים לפי תכנית IMG פלוס פקדונות שנרשמו עם הקצבה אבל הועברו ל"יבוא ללא הקצבה" כאשר בוטלו

14,295	(ב. פלוס ח.ג.)
6,979	(א) "עם הקצבה של כל הסוגים" (2, 4, 7, 8, 9, 10 ו-11)
988	(ב) "קרנות מוסדות" (12)
1,069	(ג) "מתנות" (1 פלוס 13)
1,062	(ד) השקעה ישירה (14)
1,163	(ה) "העברת הון" (3 פלוס 15)
956	(ו) שגיאות שאפשר להפחיתן (5)
2,078	(ז) בלתי ממויין (16)

תנועות הון

א. הון פרטי לזמן-ארוך

1. מקורות כלליים

שונים הם המקורות עבור תנועות-הון פרטיות. אנו סומכים במידה רבה על נתוני אגף מטבע חוץ, ונוסף לכך על אינפורמציה מחברות פרטיות, שאספנו בהכנת חשבונות אחרים כמו תחבורה, ביטוח וכו'. כמו כן השתמשנו בתיקי מוסדות אחרים, כמו משרד המסחר והתעשייה. אף-על-פי-כן אין המקורות שלנו משביעים רצון, כדי לאמוד שינויים בנכסים. האומדנים מובאים בלוח 19.

2. הערות ללוח 19

1.1 הללו הם בעיקר העברות במזומן. מקורותינו הם דוחות הבנקים של אגף מטבע חוץ. אל זאת אנו מוסיפים אומדנים על העברות כרטיסים מודפסים וחומר תעמולתי על ידי חברות תחבורה ישראליות לסוכניהן בחוץ-לארץ. הללו מבוססים על מחקר "יצוא-חוזר" ב-1953 (ראה סחר בסחורות), ואינפורמציה נוספת שנת-קבלה מ"אל-על". גם לגבי 1952—1954 השתמשנו באותם האומדנים.

1.2 מספרים אלה לוקטו ממאזן הבנקים שנערך על ידי המפקח על הבנקים. בנוגע לדיון על מקור זה ראה למטה. ההשקעה ב-1954 היתה קניית סניף בחוץ-לארץ. אנו כוללים כאן בנקים, משום שלמעשה אין אלה פעולות "בנקאיות" השייכות לסקטור הציבורי.

1.3 זה הסעיף הנגדי למה שנכלל בתוספות ביצוא על ידי משלוחים לחוץ-לארץ של ציוד בנייה השייך לקבלנים ישראלים. השתמשנו במספרי "סולל בונה" שבתיקי הלשכה לייעוץ כלכלי.

2 אינם כוללים עיסקות בניירות-ערך, שבידי פרטים ובערבות הממשלה, אלא רק את אותם ניירות-הערך, שתושבים פרטים תופסים בחוץ-לארץ. המספרים הם חלקיים בלבד; אנו משתמשים רק באומדנים על עיסקות ישראלים בניירות-ערך של ממשלת ארה"ב, כפי שנמסר לנו ממחלקת מאזן-התשלומים במשרד המסחר של ממשלת ארה"ב.

3.1 כפי שכבר נדון בהרחבה בחלק הראשון, אין לנו ידיעה משביעה רצון על השקעה פרטית ישירה, לכן אנו נוקטים בחלוקה שרירותית ומחשבים כהשקעה-זרה ישירה

¹ ראה הערה 2.3 בהערות ללוח 10, עמוד 67.

לוח 19. עיסקות הון לזמן-ארוך של פרטים ומוסדות לא-בנקאיים של ישראל,

1954—1952

(במיליוני דולר)

1954			1953			1952		
(3) עליה נטו	(2) עליה ירידה	(1) עליה נטו	(3) עליה נטו	(2) עליה ירידה	(1) עליה נטו	(3) עליה נטו	(2) עליה ירידה	(1) עליה נטו
1.5	—	1.5	1.8	—	1.8	0.4	—	0.4
0.4	—	0.4	0.3	—	0.3	0.4	—	0.4
0.9	—	0.9	0.3	—	0.3	—	—	—
0.2	—	0.2	1.2	—	1.2	—	—	—
-0.7	0.7	—	—	—	—	0.7	—	0.7
0.8	0.7	1.5	1.8	—	1.8	1.1	—	1.1
נכסים								
1. השקעה ישירה (1.1 עד 1.3)								
1.1 העברות לסניפים ולסוכנויות								
1.2 השקעות של בנקים בסניפים ¹								
1.3 קבלני בנייה								
2. ניירות-ערך								
סך הנכסים (1 פלוס 2)								
התחייבויות								
3.5 ²	0.1	3.6 ²	8.0	1.1	9.1	10.3	0.1	10.4
-0.1 ²	0.1	*2	8.0	0.2	8.2	5.9	0.1	6.0
2.1	—	2.1	-0.9	0.9	—	4.2	—	4.2
1.5	—	1.5	0.9	—	0.9	0.2	—	0.2
5.7	—	5.7	0.9	—	0.9	1.2	—	1.2
3.4	—	3.4	0.8	—	0.8	0.9	—	0.9
2.3	—	2.3	0.1	—	0.1	0.3	—	0.3
0.1	—	0.1	0.3	—	0.3	0.5	—	0.5
-7.0	24.5	17.5	-5.6	5.6 ³	- ³ 4.1	20.0	15.9	6. הלוואות שהמרתן ערובה
17.5 ²	—	17.5 ²	20.1	—	20.1	23.1	—	23.1
19.8	24.6	44.4	23.7	6.7	30.4	31.0	20.1	51.1
7. הון לזמן ארוך אחר								
סך ההתחייבויות (3 עד 7)								

¹ ראה פסקה 1.2.

² ב-1954 איאפשר היה להפריד את היבוא על-ידי משקיעים זרים מ"יבוא הון אחר", והם נכללים ב-7.

³ מספר נטו בלבד.

רק אותן השקעות, שהושקעו על ידי פירמות שאושרו על-ידי מרכז ההשקעות במשרד המסחר והתעשייה, ושהן בעלות הזכות להעביר לחוץ-לארץ רווחים והון. ריכוזו רשימה של כל הפירמות הללו שפעלו ב-1952—1954, ולכל פירמה ריכוזו רשימה של כל רשיונות היבוא שניתנו לה עבור "יבוא הון ללא הקצבת מטבע חוץ". את הרשיונות הללו בדקנו לאור רישומי רשיונות היבוא של משרד המסחר והתעשייה, וכך הגענו למספרים בעלי דיוק ניכר על "יבוא ההון" למעשה על ידי פירמות אלה. ברם, יכולנו לנהוג כך רק לגבי 1952 ו-1953; למספרים אלה הוספנו את היבוא של פירמות זרות (ראה נספח לפרק 7, סעיף 14).

המחקר "ייצוא-חוזר" הראה סכום קטן של השקעה שלילית, ז.א. החזרה לחוץ-לארץ של סחורות-הון השייכות ליבואנים זרים, זהו מספר ה"ירידה" ב-1953. מאחר שמספר זה כולל משלוח אחד גדול, לקחנו רק את מחצית הסכום הזה כאומדן גס לגבי 1952 ו-1954.

3.2 ממחלקת הדלק קיבלנו אומדנים גלמיים על השינויים במלאי הדלק בבתי הזיקוק, אשר אותם אנו רואים כהשקעה-זרה ישירה. את השינויים במלאי אנו מעריכים לפי העקרון של "ראשון נכנס, ראשון יוצא". רישום הסעיף הזה אצלנו עיקבי, לפי מה שטיפלנו בדלק ביבוא.

3.3 זהו אומדן מינימלי, המבוסס על אינפורמציה שנתקבלה ממחקרנו על ביטוח והובלה, ועל קניית נכסי דלא-נידי ע"י הבנקים. רווחים אלה שהושקעו חזרה, הושקעו בנכסים לזמן-ארוך; אין הם כוללים פקדונות או נכסי-זמן-קצר אחרים.

4.1 נתוני-הבנקים של אגף מטבע חוץ נותנים אינפורמציה על "המרות למטרות השקעה". אין לנו דרך לדעת, באיזו מידה משתמשים למעשה בקרנות אלה להשקעה, או באיזו מידה הבנקים מדייקים ברישום לפי מיון זה.

4.2 למשקיעים זרים מותר להחליף למטבע מקומי את איגרות מילווה העצמאות והפי-תוח, הנמצאות ברשותם, למטרות השקעה. המקור שלנו הוא בנק ישראל.

5 כבסעיף 3.3, זה נלקח מהאינפורמציה שבידינו להשיג על פעולות ההשקעה של חברות זרות לתעופה, ספנות וביטוח. המספרים עבור חברות הביטוח פורסמו ב"הביטוח בישראל" כנ"ל. המספרים האחרים נלקחו מרישומי אגף מטבע חוץ (ראה תחבורה). עבור 1954 אין אנו יודעים את ההשקעות של חברות הביטוח; יש להתייחס לאומדן זה כמינימלי.

6 מצבת החובות של אגף מטבע חוץ והרישומים המפורטים יותר, שמהם מרכיבים את המצבה הזאת, מראים את ההתחייבויות אשר המרתן ערובה (ראה פרק 4). ממצבת החובות אי-אפשר לאמוד את השינויים הגלמיים, לכן בדקנו סעיפים בודדים במידה שאפשר היה.

1952: יכולנו לעבוד רק לפי רישומים מפורטים — אין מצבת חובות ל-31 בדצמבר, 1951, לכן המספרים שלנו על עליות וירידות בהתחייבויות אינם משיבי-עצון. היה בידינו לעשות את השינויים הבאים:

(א) הכנסנו את מספרי הקק"ל על הלוואותיהם "שהמרתן ערובה" במקום מספרי האוצר.

(ב) הוצאנו התחייבויות שהועברו אחר כך להתחייבויות "ישירות".
 (ג) הוספנו התחייבויות, שהופיעו במצבת חובות מאוחרים יותר, אך היו צריכות להופיע במועד מוקדם יותר, בהתאם למסמכים הקיימים.
 אין אנו מנסים להכניס כל תיקון עבור תשלומי ריבית, אשר לעתים תכופות הם נרשמים בתוך החובות. הריבית מופיעה לעתים קרובות בתוך מספרי התשלומים של החובות.

1953: ניסינו לחשב את המספרים הללו על בסיס גלמי, אך לא יכולנו לעשות זאת עבור כל ההתחייבויות. מצבת החובות ל-31 בדצמבר, 1952 ממיינת בצורה שונה ממצבת החובות של דצמבר 1953, לכן אין אנו יכולים להראות חובות מסויימים על בסיס גלמי וחובות אחרים על בסיס נקי. אנו יכולים להראות רק עיסקות גלמיות. לכך אנו מגיעים, לאחר שאנו מתקנים את מצבת החובות עבור הלוואות שנרשמו בזמן הלא-נכון ועבור הלוואות שהועברו במשך השנה ל"התחייבויות ישירות". ושוב אין אנו יכולים לעשות כל תיקון הנובע מהכללת הריבית בחוב הרשום.

1954: הנתונים הגלמיים, כפי שאנו מראים אותם כאן, מתקבלים יותר על הדעת. את המספרים הרשמיים אנו מתקנים כפי שעשינו לגבי 1953, אבל נוסף לכך עשינו תיקון גם עבור אותן הלוואות הכוללות ריבית — לפחות באלה הידועות לנו (ראה הכנסה מהשקעות).

הון לזמן-ארוך אחר. לא כל הנכלל בסעיף זה הוא הון; כמו כן אין זה סעיף שכולו התחייבויות. אולם, זהו סעיף של זכות נקייה המורכב מ-(א) השקעות זרות ישירות; (ב) השקעות זרות בלתי-ישירות; (ג) השקעה שלילית של ישראלים בחוץ-לארץ; (ד) מתנות (ראה פרק 2).

זה כולל את היבוא הממוין על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בתור "יבוא הון", והמתוקן ב-1952 על-ידי הפחתת ההשקעה הזרה בסחורות, סעיף 3.1 לעיל. אותו סעיף הופחת ב-1953 ובמקום זה נוסף "יבוא אחר ללא הקצבה", כפי שנת-קבל אחר התיקונים שהכנסנו (ראה נספח לפרק 7). לגבי 1954 התיקון היחידי היה הוספת "יבוא אחר ללא הקצבה", פחות ספרים שהובאו במסגרת תכנית האינפורמציה האמריקנית IMG וכן עודפי מזון אמריקניים. (ראה ג למטה).
 לגבי 1954 מעלה המיון החדש של סחורות עולים חדשים, שנעשה על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, את האחוז של סחורות עולים (מתנות) בסעיף זה. המספר המוחלט פחת לבטח עם הירידה בעלייה.

3. מסקנות

1. הידיעות שיש לנו על השקעות-זרות ישירות הן בלתי מספיקות בהחלט, ומחייבות ביסוס נוסף, באמצעות מחקרים מסויימים, שיקבעו מה הן למעשה ההשקעות הישירות. זאת ניתן היה לעשות רק בשיתוף פעולה עם מרכז ההשקעות.
2. יש לשפר את ההתחייבויות ש"המרתן ערובה" הנרשמות על-ידי האוצר, כלהלן:
 (א) רישום נפרד של קרן ושל ריבית.
 (ב) מיון מישנה, בהתאם לסוג המקבל, ובהתאם לסוג ההתחייבות והמלווה הזר.

אין ספק, שהאומדנים שלנו כוללים התחייבויות שהמרתן ערובה, ונתקבלו על-ידי בנקים; ברור, שאת אלה יש לרשום בסקטור הרשמי.
(ג) מיון נפרד של ההתחייבויות, שאף על פי שבאופן פורמלי המרתן ערובה, הן למעשה התחייבויות ישירות של האוצר, העוברות דרך צד שלישי.

ב. הון פרטי לזמן-קצר

1. מקורות הנתונים

אף כאן כמעט ואין כל אינפורמציה על נכסים. בצד ההתחייבויות נותנים הרישומים של אגף מטבע חוץ את המקורות לרוב האומדנים, ואומדנים מינימליים על פעילויות של חברות זרות בישראל מתקבלים מתוך המחקרים שלנו על הובלה וביטוח. אין לנו כל אומדנים על אשראי-יצוא שניתן או על מקדמות-תשלום עבור יבוא, היכולים לשמש כתיקון לסטטיסטיקת הסחר עבור שגיאות עיות. האומדנים שלנו מובאים בלוח 20.

2. הערות ללוח 20

1 ו-2 מספרים אלה מתפרסמים בבולטין החדשי של משרד האוצר של ממשלת ארה"ב.

3 אנו מביאים סעיף זה ללא כל נתון, כדי להדגיש, שאין לנו כל אינפורמציה על נכסים פרטיים לזמן-קצר בחוץ-לארץ, פרט למה שהובא בסעיפים 1 ו-2.

4 פרט להתחייבויות שהמרתן ערובה, נראה כאילו יכלו היצואנים לממן את יצואם (לשלם עבור יבוא) על ידי אשראי פרטי תמורת יצוא בעתיד. אין כל מספר מדויק על ממדי ההלוואות הללו. ראינו אומדנים שהגיעו ל-11 מיליון דולר. האומדנים שלנו מבוססים על הערכות של סך היבוא הממומן מדי שנה בדרך זו — אלה הוכנו על ידי מר קסלר מהלשכה לייעוץ כלכלי, בהתייעצות עם עובדי מחלקת היצוא של אגף מטבע חוץ — ואומדנים גלמיים על המחזור הממוצע של הלוואות אלה נעשו על ידי מר קסלר ועל ידינו.

5 ו-6 השתמשנו בהתחייבויות שהמרתן ערובה, המופיעות במצבת-החובות הרשמית. לגבי 1954 הראינו באופן נפרד "אשראי ספקים". מאחר שאין מצבת חובות ל-31 בדצמבר, 1951, אנו משתמשים במצבת החובות של 30 ביוני, 1952, ותיקנו אותה בצורה גלמית על ידי שימוש במספרי מחלקת הדלק על החובות לחברות הדלק, ולאחר דיון עם יודע-דבר באוצר, אודות המגמה של ההתחייבויות לזמן-קצר במשך המחצית הראשונה של 1952. מספרים אלה אינם מהימנים.

7 הללו כוללים הלוואות מטעם חברות-תעופה זרות למפעלים פרטיים בישראל, וב-1952 וב-1953 הלוואות דומות על ידי חברות-ביטוח זרות. אלה הם אומדנים מינימליים.

לוח 20. נכסים והתחייבויות זרים לומזיקצר של פרטים ושל מוסדות לא-בנקאיים
של ישראל, 1952—1954
(במיליוני דולר)

1954			1953			1952		
(3) שינוי נטר	(2) סוף שנה חולפת	(1) סוף שנה זו	(3) שינוי נטר	(2) סוף שנה חולפת	(1) סוף שנה זו	(3) שינוי נטר	(2) סוף שנה חולפת	(1) סוף שנה זו
0.5	1.4	1.9	-0.5	1.9	1.4	-0.3	2.2	1.9
—	—	—	-0.7	0.7	—	—	0.7	0.7
*	*	*	*	*	*	*	*	*
התחייבויות								
—	3.0	3.0	3.0	—	3.0	—	—	—
-4.0	7.8	3.8	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹
-3.4	17.2	13.8	-9.5	34.5	25.0	-7.5	42.0	34.5
0.1	*	*	0.5	*	*	0.2	*	*
נכסים								
0.5	1.4	1.9	-0.5	1.9	1.4	-0.3	2.2	1.9
—	—	—	-0.7	0.7	—	—	0.7	0.7
*	*	*	*	*	*	*	*	*
התחייבויות								
—	3.0	3.0	3.0	—	3.0	—	—	—
-4.0	7.8	3.8	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹	— ¹
-3.4	17.2	13.8	-9.5	34.5	25.0	-7.5	42.0	34.5
0.1	*	*	0.5	*	*	0.2	*	*

¹ כולל ב"ב.

כל ההמלצות וההסתייגויות המתייחסות להתחייבויות שהמרתן ערובה קיימות אף כאן. אין לנו כל דרך, שבאמצעותה אפשר לערוך אומדנים טובים על נכסים יש-ראליים בחוץ-לארץ; בלתי חוקיים הם ולכן קשים להערכה. יתכן ואפשר יהיה לקבל, בדומה לארה"ב, אינפורמציה נוספת מממשלות זרות אחרות. אם יוכנסו השינויים המוצעים במיון "אמצעי התשלום" של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אפשר יהיה לאמוד בצורה טובה יותר אשראי של יצואנים פרטיים.

ג. הון רשמי לזמן-ארוך

עיסקות הון רשמי לזמן-ארוך מובאות בלוח 21. מרבית אינפורמציה זו באה מהריי-שומים של אגף מטבע חוץ על ההתחייבויות הישירות של האוצר. כדי להשלים את האומדנים, השתמשנו בנתונים נוספים ממשרדי-האוצר האחרים.

1. הערות ללוח 21

- 1 אלה הן מכירות של ניירות-ערך שברשות האוצר. לגבי 1951 אנו מראים מספר-רים רשמיים של אגף מטבע חוץ. לגבי 1952 אנו משתמשים בנתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ, אולם אנו מתקנים אותם, כדי שיכללו מספרים מסויימים על "הכנסות שונות" אשר נוכחנו לדעת שהן ממכירת ניירות-ערך. לגבי 1953, 1954 נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ נמוכים מהמספרים על שינויים בניירות-ערך זרים, כפי שמובא במאזן המרוכז של הבנקים. לכן אנו משתמשים במקור זה במקום הנתונים של אגף מטבע חוץ. ברם, לא יכולנו לקבוע אם יש, ובאילו מידה יש, חפיפה בין שני מקורות נתונים אלה, היינו, רישום אותן העיסקות.
- 2 זה מייצג את קניית הזהב שהופקד בקרן-המטבע הבינלאומית. המקור שלנו הוא בנק ישראל.

3.1 אלה הם תשלומים של התחייבויות מהממשלה המנדטורית. השתמשנו בנתוני מצבת החובות של אגף מטבע חוץ.

3.2 אגף מטבע חוץ רשם את מלוא הסכום של 135 מיליון דולר של הלוואה זו (למעשה שתי הלוואות, אחת של 100 מיליון והשניה של 35 מיליון), בזמן שהאשראי נפתח. לכן מראה מצבת החובות רק ירידות בסעיף זה. השתמשנו לגבי תקבולים בהחזרת תשלומים למעשה, בהתאם למספרי הבנק ליצוא וליבוא (דרך הלשכה לייעוץ כל-כלי) ובדוחות של המשרד בניו-יורק של משרד האוצר לגבי תשלומים על חשבון קרן וריבית. את ההתחייבויות לזמן-קצר הנעשות לפי תכנית זו, ז.א. קניות שלא היה עבורן החזר-תשלום, כללנו בהתחייבויות ישירות לזמן-קצר (ראה ד). לגבי 1953 ו-1951, השתמשנו במספרים על משלוחי סחורות, כפי שנתקבלו מהמחלקה למלוות-חוץ של האוצר.

3.3 אלה שאר ההלוואות, אשר אגף מטבע חוץ רושם תחת "בנקים" (ראה פרק 4

לוח 21. עיסקות הון לזמן-ארוך של מוסדות רשמיים וبنקאים של ישראל, 1950—1954
(במיליוני דולר)

	1954		1953		1952		1951 ¹	1950 ¹
	(2) ירידה	(1) עליה	(2) עליה	(1) ירידה	(2) ירידה	(1) עליה	(3) עליה נטו	(3) עליה נטו
נכסים								
1. ניירות-ערך	1.2	—	1.5	—	7.2	—	—9.5	—
2. פקדונות אצל קרן המטבע הבינלאומית	1.1	1.1	—	—	—	—	—	—
התחייבויות								
3. הלוואות רשמיות (3.1 עד 3.5)	30.8	88.8	15.4	61.2	9.0	86.6		
3.1 בינאממשלחיות	—	—	—	—	—	—		
3.2 הבנק ליבוא ויצוא	0.5	—	0.5	—	0.5	—		
3.3 בנקים זרים אחרים	1.0	2.8	7.6	12.0	3.5	31.0	27.7	44.4
3.4 התחייבויות חדשות — מלוות העצמאות והפירות	6.9	29.4	0.2	0.8	0.5	2.3		
3.5 אחרות	11.8	41.0	2.4	38.5	0.9	47.2	50.4	—
4. ניירות-ערך	10.6	15.6	4.3	9.9	3.6	6.1		
	5.9	*	0.4	0.4	—	0.2		

¹ רק פרטים שעליהם קיבלנו אינפורמציה נרשמו.

לעיל). תיקנו את המספרים בכמה דרכים, תיקנו את ההעברות, במצבת החובות, של הלוואות מ"ישירות" ל"שהמרתן ערובה", והשתמשנו בנתוני-התשלומים המור-פיעים בדוחות החדשיים של המשרד בניו-יורק של האוצר, כאשר הם עולים על מספרי אגף מטבע חוץ. כן הוספנו הלוואות שנלקחו ודווחו על ידי מקור זה ואינן נרשמות במצבת החובות.

3.4 לסעיף העליה השתמשנו במכירות איגרות המלוות כפי שהן מדווחות על ידי המשרד בניו-יורק. עבור מספרי התשלום השתמשנו במספרים מאותו מקור, אולם אנו מוסיפים פדיון איגרות על ידי החלפתן למטבע מקומי. אינפורמציה על החלפות אלה נתקבלה מבנק ישראל. המספרים שלנו מראים תנועות גלמיות; שלא כדוחות ההכנסה של אגף מטבע חוץ, רשמנו בתקבולים את הערך הכולל של גידול בהתחייבויות, ואם גידול ההתחייבויות באיגרות מילווה הפיתוח הוא תוצאה של החלפה של איגרות מילווה העצמאות, היינו רושמים את האחרונים כירידה נפרדת בהתחייבויות אלה.

3.5 אלה הן כל שאר ההתחייבויות הישירות של האוצר. תיקנו אותן בדרך שתיקנו את סעיף 3.3 לעיל, בתוספת תיקון אחד. עבור ההלוואות שבטיפול המחלקה למילואות-חוץ, השתמשנו במספרי מחלקה זו. אותן ההלוואות, שלגביהן יש בידינו רק מספרי-תשלום מאוחדים, הכוללים קרן וריבית, עשינו בזה אומדן גלמי של חלק הקרן בעלויות בהתחייבויות וגם בהחזרת ההתחייבויות. אומדנים אלה מבוססים על שיעורי-ריבית ממוצעים ועל משך זמן חוב ממוצע. האומדנים לגבי 1952 פחות מהימנים מאלה שלגבי 1953 ו-1954.

4 סעיף העליה הוא: החזקות של ניירות-ערך ממשלתיים בידי חברות-ביטוח זרות (ראה ביטוח בישראל). אין לנו כל מספרים עבור החזקות של התחייבויות כאלה בידי זרים אחרים, ולגבי 1954 אפילו לא של חברות-ביטוח. המספר המראה על ירידה גדולה ב-1954 מייצג קניות ממשלתיות של ניירות-ערך של חברת החשמל לא"י. אין לנו כל פירוט על קניות אלה לפי "קניות מזרים" ו"קניות מתושבים". אנו מניחים, לכן (באופן כללי, אף-על-פי שלא תמיד הנחה זו נכונה), שהקניות של ניירות-ערך הרשומים בבורסה בתל-אביב הן מישראלים והקניות של ניירות-ערך שהוצאו בשוק בלונדון הן מזרים. המקור שלנו הוא אגף החשב הכללי.

2. מסקנות

בחלק הראשון הדגשנו את הצורך ברישום נפרד של קרן וריבית והבחנה ברורה בין אשראי שנפתח ואשראי שנוצל. אנו יכולים לחזור ולומר, שכל זמן שלא יוחל בארגון מחדש של שיטות-הרישום הקיימות של התחייבויות האוצר, יתמידו הקשיים הגדולים והשגיאות באומדן, הן לגבי תנועות התחייבויות גלמיות והן לגבי הנטל האי-מיתי של החובות לזרים. זה מתייחס גם להתחייבויות שהמרתן ערובה.

ד. הון רשמי לזמן-קצר

1. מקור וטיב הנתונים

שני מקורות עיקריים יש לנו לסעיף זה: רישומי אגף מטבע חוץ והמאזן המרוכז של הבנקים. קושי יש, אם רוצים לקבוע באיזו מידה קיימת כפילות ברישומים אלה, ז.א.: אין אנו בטוחים בכך, שיכולנו לזהות את כל הרזרבות במטבע חוץ הנכללות בדוחות מאזן הבנקים. יתר על כן, המאזן מחושב בלירות ישראליות. אנו מכירים את הוראות המפקח על הבנקים ביחס לשער החליפין, עבור החלפת הנכסים, וההתחייבויות שבמטבע חוץ עבור רישום במטבע מקומי. אבל אין אנו יכולים להיות בטוחים, שכל הבנקים עקביים בהשתמשם בשיעורי-חליפין אלה לגבי כל הסעיפים.

הבנקים הזרים הפועלים בישראל נחשבים כבנקים מקומיים למטרות חישוב נכסים והתחייבויות. כך נחשבות היתרות שאוחזו (למשל) בנק ברקליס במשרד הראשי בחוץ לארץ לנכסים ישראליים. לעומת זה, ההשקעה בנכסי דלא-ניידי מסחריים נחשבת להשקעה-זרה ישירה (ראה א למעלה, סעיפים 1.2, ו-3.3).

המאזנים המאוחרים מראים באופן נפרד "פקדונות במטבע חוץ" ו"פקדונות במטבע מקומי". אין זה מצויין עד סוף 1954. ברם, אפילו מיון זה אינו מספיק למטרות מאזן-התשלומים, המחייב פירוט נוסף בין "פקדונות תושבים" לבין "פקדונות זרים". למע-שה, אילו היה נהוג רישום זה, הרי ההבחנה לגבי סוג המטבע תהיה רק משנית.

אולם יש לנו כמה סיכומי מספרים על חשבונות "חסומים ורשומים", שקרוב לוודאי הם בידי זרים. אלה כוללים פקדונות של רווחים של חברות סרטים, תעופה, ספנות וחברות זרות אחרות; הערך השווה של מטבע ישראלי של "יבוא ללא הקצבת מטבע חוץ" על ידי "משקיעים זרים", וכו'. אין אנו יכולים לקבוע כיום את הפירוט המדויק של חשבונות אלה, ולכן אין אנו יכולים לערוך הקבלה, למשל, בין הפקדונות הנוב-עים מיבוא משקיעים לבין קנה-המידה שלנו, ומי הם המשקיעים שאנו חושבים אותם כזרים. לכן, אין אנו משתמשים במספרים אלה, ובמקום זה אנו משתמשים באומדני המינימום שלנו (ראה 16 למטה).

מחוץ לרזרבות כנגד הוצאת מטבע מקומי, אין לנו כל מספרים מהימנים עבור 1950 ו-1951, אומדנינו מובאים בלוח 22.

2. הערות ללוח 22

- 1 מחלקת-החשבונות של אגף מטבע חוץ מנהלת רישומים של יתרות הבנקים הנובעות מהסכמי-סילוקים.
- 2 אלה פקדונות שהם חלק מהסכם הלוואה, ונמצאים בבנקים זרים. למשל: כשנת-קבלה הלוואה גדולה מבנק אמריקה, הוקצו 40 אחוז כפקדון רורבי עבור תש-לומים של התחייבות זו. המקורות שלנו הם הרישומים של אגף מטבע חוץ.
- 3 ב-1952 שוחררו יתרות השטרלינג האחרונות. המקור שלנו הוא אגף מטבע חוץ.
- 4 לגבי 1953 ו-1954 אנו יכולים, באמצעות האינפורמציה שנתקבלה מאגף מטבע חוץ, להפריד את יתרות מטבע חוץ של קרן ההשוואה מיתרות בנקאיות אחרות.

לוח 22. נכסים והתחייבויות זרים לזמן-קצר של מוסדות רשמיים ונכסים של ישראל, 1952—1954
(במיליוני דולר)

	1954			1953			1952		
	שינוי סוף שנה נטר	סוף שנה זו	שינוי נטר	סוף שנה הולפת	סוף שנה זו	שינוי נטר	סוף שנה הולפת	סוף שנה זו	
נכסים זרים לזמן-קצר									
1. הסכמי השלומים והסכמי סילוקים	3.8	1.6	5.4	0.6	1.0	-1.0	2.0	1.0	
2. נכסים כפוחים של האוצר	2.2	8.2	10.4	5.6	2.6	-1.8	2.6	2.6	
3. נכסים מוגבלים	—	—	—	—	8.2	1.8	—	—	
4. קרן ההשואה לחליפין	4.0	1.4	5.4	1.4	—	-1	-1	-1	
5. רזרבה כנגד הוצאת מטבע	24.3	4.3	28.6	4.3	4.3	-7.8	7.8	...	
6. רזרבות אחרות במטבע חוץ	-0.4	1.0	0.6	0.7	0.3	—	0.3	0.3	
7. יתריות-נכסים אחרות	5.3	22.6	27.9	-3.6	26.2	6.0	20.2	26.2	
8. אחרים	0.4	0.4	0.8	0.4	—	—	—	—	
התחייבויות לזמן-קצר למוסדות רשמיים									
ובנכסים זרים									
9. הסכמי השלומים והסכמי סילוקים	-0.2	8.9	8.7	-0.4	9.3	4.3	5.0	9.3	
10. התחייבויות לקרן המטבע הבינלאומית	—	—	—	—	—	—	—	—	
11. הלוואות	-28.3	29.2	0.9	15.9	13.3	-2	-2	-2	
12. פקדונות	2.8	*	*	1.1	*	0.2	*	*	
13. יתריות-נכסים אחרות	1.2	5.4	6.6	1.3	4.1	0.3	3.8	4.1	
התחייבויות לזמן-קצר לזרים									
14. אשראי מסחרי ממשלתי	3.6	2.8	6.4	-0.9	3.7	-2	-2	-2	
15. התחייבויות ממשליות אחרות	-3.8	6.7	2.9	1.3	5.4	-2.6	25.0	22.4	
16. אחרות	1.9	*	*	1.6	*	1.7	*	*	
17. זהב לצרכי מטבע	—	—	—	—	—	—	—	—	

1 כולל ב"ד.
2 כולל ב"ש.

- 5 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מפרסמת מספרים חדשיים, על הסוגים השונים של רזרבות כנגד הוצאות מטבע; רזרבות אלה היו תחילה בידי מחלקת ההוצאה של בנק לאומי לישראל וכעת בידי בנק ישראל. המספרים המתפרסמים מתייחסים ליום רביעי האחרון בכל חודש. לשכת הייעוץ הכלכלי סיפקה לנו מספרים עבור 31 בדצמבר, 1953, ו־31 בדצמבר, 1954. עבור 1954 אנו משתמשים במספרי סוף־שנה.
- 6 אלה רזרבות, שהאוצר מחזיק בחוץ לארץ. אינפורמציה על כך נכללת בדוחות של משרד האוצר בניו־יורק.
- 7 לסעיף זה אנו מגיעים לאחר הפחתת סעיף 1 (יתרות סילוקים) וסעיף 4 (קרן השוואה) מהיתרות הניתנות במאזן המרוכז של הבנקים. עד 1954 נרשמו יתרות הסכמי הסילוקים בשער־חליפין שונה משאר היתרות. את האומדן שלנו על יתרות הסילוקים החלפנו בשער זה (1 ל"י = 2.80 דולר). הפחתנו זאת מסך היתרות ואחר כך החלפנו את הנותר למטבע חוץ בשערי החליפין הקיימים.
- 8 אלה חובות המגיעים לאוצר מחברות ה"סקריפ" וחבילות מזון. בתרומות אנו כוללים את מטבע החוץ אשר האוצר צריך לקבל; ההבדל בין סכום זה והתקבולים למעשה נכלל כאן.
- המקורות שלנו ב־1952 ו־1953 הם: הדוחות התלת־חדשיים של המחלקה לסחר מיוחד במשרד המסחר והתעשייה; וב־1954, אגף מטבע חוץ.
- 9 ראה סעיף 1.
- 10 אין כל התחייבויות כאלה. אין אנו רואים "התחייבויות מותנות" כהתחייבויות, כשאנו מחשבים התחייבויות אחרות. לכן, לשם עקביות, אין אנו כוללים אותן כאן.
- 11 ההתחייבויות ה"ישירות" לזמן קצר שבמצבת החובות מחולקות בין סעיפים 11, 14 ו־15; "בנקים" ב־11, "אשראי ספקים" ב־14, ואחרים ב־15. תחילה אנו מתקנים עבור חובות שבוטלו במשך השנה, ומוסיפים את ה"אשראי שלא הוחזר מטעם הבנק ליצוא ויבוא" ל"בנקים" (ראה ג למעלה). עבור 1952 עלינו לסמוך על ניחוש של החוב לזמן קצר שהיה ב־1951 (ראה ב למעלה), לכן אין אנו יכולים להראות פירוט זה ל־1952.
- 12 סעיף זה מורכב מפקדונות של ממשלת ארה"ב, הנובעים מתכנית יבוא הספרים וממכירת עודפי מזון. המקור שלנו לעודפי המזון הוא מהנתונים שנתקבלו מהלשכה לייעוץ כלכלי ומ־USOM. את יבוא הספרים האמריקנים אמדנו מתוך סטטיסטיקה של היבוא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. כדי למצוא סעיף זה, היינו צריכים לבדוק את גליונות הרישום, מאחר שסעיף זה אינו מסוכם.
- 13 אלה יתרות הבנקים שבמאזן הבנקים, פחות יתרות הסילוקים (ראה 7 למעלה לגבי שיטת החישוב).
- 14 ראה 11 למעלה.
- 15 ראה 11 למעלה.
- 16 כאן אנו כוללים רק את אותן העליות ב"חשבוניות רשומים וחסומים" ונכסים אחרים, הידועות לנו מהאומדנים האחרים שלנו. באופן כזה אנו כוללים עליות בנכסי

זמן-קצר של חברות-ביטוח (חוץ מ-1954), חברות תעופה, חברות ספנות וחברות סרטים. (פרט אחרון זה מתאים לאומדן שלנו על "חכירת-סרטים", ראה שונות ל.נ.מ.א.) והריבית הזקופה על חשבונות של השנה החולפת (ראה הכנסה מהשקעות). זה אומדן מינימלי.

17. לא היתה כל תנועה נטו של זהב לצרכי מטבע. לגבי עיסקות ברוטו ב-1954, ראה לוח 9.

3. מסקנות

אומדנים יותר טובים יוכלו להיות באם יבוא:

א. ארגון מחדש של מצבת החובות, בהתאם להמלצות שבפרק 4.

ב. מיון חדש של המאזן המרוכז של הבנקים, שיראה את הפקדונות והנכסים וההתחייבויות האחרות בהתאם לתושבים ולזרים.

כדי להגיע להבנה אמיתית של ההתחייבויות לזמן קצר לזרים הפועלים בישראל, יש צורך בניתוח מלא של החשבונות ה"חסומים" וה"רשומים", וזאת יש לתאם עם הצעתנו האחרונה.

נספח

אומדנים רשמיים קודמים

כמה איסופים רשמיים של מאזן-התשלומים של ישראל בשנים הקודמות פורסמו, ונוסחאות שונות הופצו בחוגים כלכליים ממשלתיים. בלוח א' 1 אנו מביאים את הנוסח האחרון של האומדנים הרשמיים, עבור תקופת שלוש השנים 1950—1952. זה מובא כתוספת לשנתון הסטטיסטי לישראל, מס. 5, 1953/54. אף על פי שאומדנים אלה פורסמו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הם הוכנו על ידי עובדי משרד האוצר ונתבססו אך ורק על נתונים של משרד זה.¹

אנו דנים בקצרה באומדנים אלה, ביחס לאינפורמציה על אומדני 1950 ו-1951 אנו סומכים בראש וראשונה על "מאזן-התשלומים של ישראל 1949—1952" (לא פורסם) מאת א. קסלר, החלק המושלם של כתבי-יד זה, דן במגרעות של האומדנים ה"רשמיים" השונים באותן השנים.

המקור הראשי לאינפורמציה, אשר עליה נתבססו אומדנים אלה, היו נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ; תוספות לנתונים אלה היו נעשות לעתים, אך לא תמיד, תוך שימוש בדוחות של המשרד בניו-יורק של האוצר. ברם, אין סימנים שהשתמשו בשיטת-רישום עקבית.

בהתאם לדברי מר קסלר, "הנתונים... נוצלו בצורה אוטומטית ולא היתה כל בדיקה שתבחון את המיגבלות של החומר למטרות מאזן-התשלומים. כן לא נעשה כל נסיון ממשי, באיסוף הרשמי, לבדוק את מספרי האוצר על ידי השוואתם לחומר של משרדים

¹ בשנים אלו היתה אפילו סטטיסטיקת-הסחר נרשמת על ידי האוצר.

לוח א.1. אומדנים של מאוזן-התשלומים של ישראל אשר פורסמו ע"י הלשכה המרכזית
 לסטטיסטיקה עבור 1950—1952 וע"י מרכז פאלק עבור 1952
 (במיליוני דולר)

אומדני מרכז פאלק	אומדני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה			
	1952	1952 ¹	1951	1950
חובה זכות	חובה זכות	חובה זכות	חובה זכות	חובה זכות

א. סתירות ושיירות

1. סתירות²

2. נסיעות חוץ

3. מתכונה

4. ביטוח

5. רכנסה מהשקעה (נטו) (ריבית וריביתגוזה)

6. ממשלה ל.ג.מ.א.

7. שונות

סתירות ושירותים נטו

ב. תרומות

8. פרסיות

9. רשמיות

—	191.2	—	223	—	133	—	114	תרומות נטר
201.8	—	162	—	249	—	169	—	סכום נטר (1 עד 8)
115.4	—	77	—	235	—	169	—	סכום נטר (1 עד 9)
—	116.4 ³	—	77	—	124	—	108	ג. הון רוהב-לצרכי-מטבע (נטו)
7.0	—	—	7	—	—	...	...	פרטי, פרט למוסדות בנקאיים (נטו)
7.3	—	—	7	1	—	...	...	10. התחייבויות לומדקצר (נטו)
—	0.3	...	...	—	1	...	...	11. נכסים לומדקצר
—	93.3	—	70	—	124	—	108	מוסדות רשמיים ובנקאיים (נטו)
—	77.8 ⁴	—	65	—	86	—	46	12. התחייבויות לומדארוך (נטו)
3.5	31.0	—	31	—	36	—	46	12.1. התחייבויות מבנק יצוא ויבוא
0.9	47.2	—	38	—	50	—	—	12.2. מילווה עצמאות
—	3.9	8	—	—	10	...	...	13. התחייבויות לומדקצר (נטו)
—	7.2	—	6	—	10	—	—	14. נכסים לומדארוך (נטו)
—	4.6	—	7	—	18	—	62	15. נכסים לומדקצר (נטו)
1.0	—	—	—	—	111	—	61	טעויות והשמטות נטר

1 מספרים ארעיים.
2 יצוא פ.א.י.ב., יבוא ס.י.פ.
3 סדרהכל תועות הון (כללי יותר מאשר במיון קודם ; ראה לוח 6).
4 סדרהכל כולל יותר סעיפים מאשר 12.1 ו 12.2. (ראה לוח 6)
מקור : אומני הלישבה המרכזית לסטטיסטיקה מהנפסח לשנתון הסטטיסטי לישראל סט. 5, 1953/54

אחרים, או של מחלקות אחרות במשרד האוצר, או לחומר שניתן היה להשיג ממקורות לא ממשלתיים".²

אין אנו יכולים לבחון כיום את אומדני 1950 ו-1951, משום שאין בידינו הערות מפורטות על אופן הכנתם. אולם, אנו יכולים להשוות את האומדן הקודם של 1952 עם אומדנינו. את האומדן הקודם של 1952 נציין כאומדן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.³

א. סחורות ושירותים

סחר בסחורות

מספרי הייצוא מתאימים לסעיף 1, בלוח 10, פלוס סעיף 7, "יצוא-חוזר". המספרים אינם מתוקנים, ולכן מקרי הוא ביותר, שאומדן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הוא קרוב כל כך למספרים המתוקנים שלנו. מספרי היבוא של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מתאימים למספרים הבלתי מתוקנים שלנו, סעיף 1, חובה בלוח 10. לגבי 1952, התיקונים שלנו מביאים לתיקון המגיע ל-2 מיליון דולר, השווה להבדל בין שני האומדנים.

נסיעות חוץ

נראה כאילו אומדני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לא הסתכמו על נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ; אין אנו יודעים איזה בסיס היה לסעיף-חובה גדול כל כך. אולם, קרוב לוודאי, שמספר זה קרוב יותר לאמת מן האומדן שלנו, המסתמך רק על הקצבות למעשה. סעיפי-הזכות שונים רק בסכום של "תקבולים בלתי רשמיים".

הובלה וביטוח

אומדן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מורכב מנתונים על העברות למעשה, פלוס אומדן גלמי על תקבולי ספינות ישראליות. לא נעשה כל נסיון לאמוד את ההובלה הגלמית, או להשתמש במקורות אחרים. כתוצאה מכך, ההפרש בין שני האומדנים הוא די גדול — ההפרש נטו אף הוא גדול יחסית.

הכנסה מהשקעה

אומדן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מסתמך על נתוני אגף מטבע חוץ. לא נבדקו כל מקורות נוספים, ולא נעשה שום תיקון לנתוני אגף מטבע חוץ. העדר כל תיקון, הן המגדיל והן המקטין את המספרים "הרשמיים", מביא לכך, שהמספרים-נטו נותנים הערכת-חסר לחוסר הדיוק שיש למעשה באומדן.

² קסלר, כנ"ל עמוד 14.

³ יש לזכור, שהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ראתה את אומדניה כארעיים ואנו קיבלנו על עצמנו לערוך אומדנים של מאזן-התשלומים המתאימים למושגי קרן-המטבע הבינלאומית, בהתאם להצעת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

כנראה מספרי-הזכות שנתקבלו מנתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ נכללו בשונות. לא היה כל שימוש באיזה שהוא מקור אחר. מספרי החובה שונים מהמספרים שלנו בסכום ניכר. אולם, מאחר שגם המספר שלנו נאמד על ידי אגף מטבע חוץ, ואין אנו יכולים לבדוק את מידת דיוקו, אנו יכולים רק לקוות, שהאומדן המאוחר יותר הוא מדויק מן האומדן הקודם.

שונות

גם אנחנו צריכים היינו להסתמך על נתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ. אולם תיקנו אותם כמיטב יכולתנו, ויכולנו לבטל או לרשום במקום אחר הרבה עיסקות שאינן שייכות לסעיף זה; מכאן ההפרש בין שני האומדנים.

סך הסחורות והשירותים

ההפרשים בין שני האומדנים ניכרים למדי, ונובעים בעיקר מאומדני ה"שירותים" ולא דווקא מ"סחורות". אולם ההפרש-נטו קטן ביותר. אילו היה ההפרש-נטו בכל סעיף קטן, היינו יכולים לסכם, שתוצאות-נטו הן משביעות רצון. אולם, מאחר שישנם הפ-רשים גדולים בסעיפים הבודדים, אנו חייבים להסיק, שהדמיון בין המספר נטו הוא מקרי, ושהמספרים הגלמיים הם קני-מידה טובים להפרשים הממשיים בין שני האומדנים.

ב. תרומות

באומדני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מחולק חשבון זה לשניים, "פרטי" ו"רשמי". האחרון מורכב כנראה מהמענק האמריקני. הסכום קרוב מאוד לאומדן שלנו, אף-על-פי שתרומות כולל את כל סעיפי ה"תרומות" בנתוני הבנקים של אגף מטבע חוץ, כולל סכום של 50 מיליון דולר של "ממסרים מוסדתיים" במשך המחצית הראשונה של 1952, אשר מצאנוהו כבלתי מהימן. נוסף לכך כל ה"יבוא ללא הקצבת מטבע חוץ" כולל כאן. אנו חילקנו סעיף זה בין תרומות, השקעה ישירה, הון לזמן-ארוך אחר, והון לזמן-קצר (למשל, הפקדונות האמריקניים על חשבון יבוא הספרים).

ג. תנועות הון

פרטי

אומדנים אלה הוכנו על ידי אגף מטבע חוץ, וכיום אין אנו יכולים לקבוע, מה נכלל בסעיפים אלה. הסעיפים היחידים הניתנים להשוואה באומדנים שלנו, מראים סעיף חובה נטו, לא סעיף זכות נטו. רוב הסעיפים שאנו כוללים, לא נאמדו בכלל על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הנתונים על המילוה של הבנק ליצוא ויבוא מתאימים למספר שלנו (ראה לוח 21 סעיף 3.2). המספרים על איגרות מילוה העצמאות של מדינת ישראל אינם עקביים עם נתוני אגף מטבע חוץ שבידינו. אומדני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אינם מראים שום מספרים עבור התחייבויות ישירות אחרות, או מספרים כלשהם על התחייבויות שהמרתן ערובה. אין לנו סיבה להאמין ששני סעיפים אלה הם שווים ומנוגדים בסי-מנים. הנחה זו מובלעת באומדני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

סעיף התחייבויות לזמן-קצר מבוסס על הנחה ביחס לחובות זמן-קצר, שהיו ב-31 בדצמבר, 1951. הניחושים שלנו הם שונים, אך יתכן ואינם מהימנים יותר. אין אנו יודעים, אם אומדן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כולל התחייבויות שהמרתן ערובה וגם התחייבויות ישירות.

נראה שסעיף הנכסים לזמן-ארוך מתאים ל"ניירות-ערך", לוח 21, סעיף 1. המספרים קרובים למדי.

ד. מסקנות

אומדן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נבדל ממספרים דומים קודמים מטעם הלשכה מבחינה חשובה אחת: הסעיף הגדול של טעויות והשמות נכלל היה קודם בהון זמן-קצר, ועל ידי כך הסתיר את הממדים של עיסקות בלתי רשומות. אנו סבורים, שהאומדנים שלנו עבור 1952 מהימנים יותר, אף על פי שחשבון ההון שלנו רחוק מלהשביע רצון. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה קיבלה את האומדנים שלנו כאומ-דנים רשמיים, במקום האומדנים הקודמים שלה. אולם מבלי להזכיר את הדיוק הרב יו-תר של אומדנים חדשים אלה, הרי עצם הקושי שיש לנו בהשוואת שני האומדנים, מו-כיח את חשיבות עבודתנו — ההערות המפורטות שלנו תאפשרנה לקבל, לדחות או לש-פר את אומדננו ביתר פשטות.

ביבליוגרפיה

- Allen, R. G. and Ely, J. Edward, *International Trade Statistics*, John Wiley and Son, New York, 1953.
- Angell, James W., "Equilibrium in International Payments: The United States, 1919-1935", *Explorations in Economics*, McGraw Hill, New York, 1936.
- Australian Commonwealth Bureau of Census and Statistics, *The Australian Balance of Payments 1928-1929 to 1948-1949*, Canberra, 1950.
- Badger, Donald G., "The Balance of Payments: 'A Tool of Economic Analysis,'" *Staff Paper*, International Monetary Fund, Vol. 12 No. 1, September 1951, pp. 86-197.
- Barberi, Benedetto, "National Income and Balance of Payments," a paper presented to the First Conference on the International Association for Research in Income and Wealth, King's College, Cambridge, England, 1949.
- ר. מ. ברקאי, בעזרת א. גפני, החשבונות הפיננסיים של הסקטור הציבורי בישראל, 1948/49—1953/54, מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירושלים, עומד להתפרסם, 1956.
- Ely, J. Edward and Petruzzeli, Nicholas M., "Valuation," *International Trade Statistics*, Allen, R. G. D. and Ely, J. Edward, editors, John Wiley and Son, New York, 1953, pp. 82-103.
- Enke, Stephen, "Some Balance of Payments Pitfalls," *American Economic Review*, Vol. 41, March 1951, pp. 161-164.
- געתון, א. ל., "סקר כלכלת ישראל בשנת 1951", ירושלים (לא נתפרסם).
- Gardner, Walter R., "Merchandise Trade in the Balance of Payments," *International Trade Statistics*, Allen, R. G. D. and Ely, J. Edward, editors, John Wiley and Son, New York, 1953, pp. 155-185.
- GATT, *International Trade 1953*, Geneva, 1954.
- Haberler, Gottfried, "Comments on 'National Central Banking' and the International Economy," *International Monetary Policies, Postwar Economic Studies*, Board of Governors of the Federal Reserve System, No. 7, Washington, September 1947.
- "Currency Depreciation and the International Monetary Fund", *Foreign Economic Policy for the United States*, Harris, Seymour E., editor, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1948, pp. 384-396.
- Hansen, Alvin H., "Fundamental Disequilibrium," *Foreign Economic Policy for the United States*, Harris, Seymour E., editor, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1948, pp. 379-384.
- הורוביץ, דוד, כלכלת ישראל, מסדה, תל אביב, 1954.
- International Monetary Fund:
Balance of Payments Manual, Washington, 1950.
Balance of Payments Yearbook 1938, 1946, 1947, Washington, 1949.
Balance of Payments Yearbook, Vol. 3, 1949-1950, Washington, 1951.
Balance of Payments Yearbook, Vol. 4, 1950-1951, Washington, 1952.

Balance of Payments Yearbook, Vol. 5, 1947-1953, Washington, December 1954.
Balance of Payments Yearbook, Vol. 6 (Loose Leaf), Washington.

ישראל, לשכה מרכזית לסטטיסטיקה :

כלטוב, י. א., סטטיסטיקה של סחר חוץ של ישראל, 1951, סידרת פרסומים מיוחדים מס. 5, המדפיס הממשלתי, ירושלים, 1952.

כלטוב, י. א., סטטיסטיקה של סחר חוץ של ישראל (1935-1952), סידרת פרסומים מיוחדים מס. 23, המדפיס הממשלתי, ירושלים, 1954.

געתון, א. ל., כלכלת ישראל בשנת 1950, סידרת פרסומים מיוחדים מס. 1, המדפיס הממשלתי, ירושלים, 1952.

שנתון סטטיסטי לישראל, מס. 5, 1953/54, המדפיס הממשלתי, ירושלים, 1954.

שנתון סטטיסטי לישראל, מס. 6, 1954/55, המדפיס הממשלתי, ירושלים, 1955.

ירחון סטטיסטי לישראל, כרך ב מס. 34, אפריל-ספטמבר 1951, המדפיס הממשלתי, ירושלים.

ירחון סטטיסטי לישראל, כרך 1 מס. 2, פברואר 1955, המדפיס הממשלתי, ירושלים.

ידעיות סטטיסטיות, כרך 2 מס. 47, המדפיס הממשלתי, ירושלים, 16 יולי, 1952.

ידעיות סטטיסטיות, כרך 3 מס. 11, המדפיס הממשלתי, ירושלים, 25 פברואר, 1953.

ישראל, לשכה מרכזית לסטטיסטיקה והמפקח על הביטוח, משרד האוצר :

עסקי הביטוח בישראל (1950-1952), סידרת פרסומים מיוחדים מס. 22, המדפיס הממשלתי, ירושלים, 1954.

עסקי ביטוח בישראל (1953), סידרת פרסומים מיוחדים מס. 32, המדפיס הממשלתי, ירושלים, 1955.
ישראל, משרד האוצר :

תקציב מטבע חוץ של ישראל 1954-1955 : הכנסות והקצבות, ומצבת החובות של ישראל במטבע חוץ ב-31 למרס, 1955, ירושלים, 1955.

ישראל, משרד מסחר ותעשייה :

עלון היצוא, פרסומים בלתי-קבועים, חוזר פנימי בלבד.

קסלר, א., "מאזן-התשלומים של ישראל", חיבור שהוכן עבור המכון לחקר הכלכלה, ירושלים, 1953 (לא נתפרסם).

League of Nations:

Memorandum on Balance of Payments and Foreign Trade Balance, 1910-1923, Geneva, 1924.

Note on Balance of Payments Statistics: Studies and Reports on Statistical Methods No. 9, United Nations, Geneva, 1947.

Economic Intelligence Service, *The Network of World Trade*, Geneva, 1942.

Economic Financial and Transit Department, *International Currency Experience*, Geneva, 1944.

Lengyel, S. J., *International Insurance Transactions: Insurance in the Balance of Payments*, Wadley and Ginn, London, 1953.

לובל, ה., אומדנים ארעיים של ההוצאה הלאומית של ישראל (1952-1953), מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סדרת פרסומים מיוחדים מס. 44, המדפיס הממשלתי, ירושלים, ינואר 1956.

Machlup, Fritz, "Three Concepts of the Balance of Payments and the So-Called Dollar Shortage," *Economic Journal*, Vol. 60, March 1950, pp. 46-68.

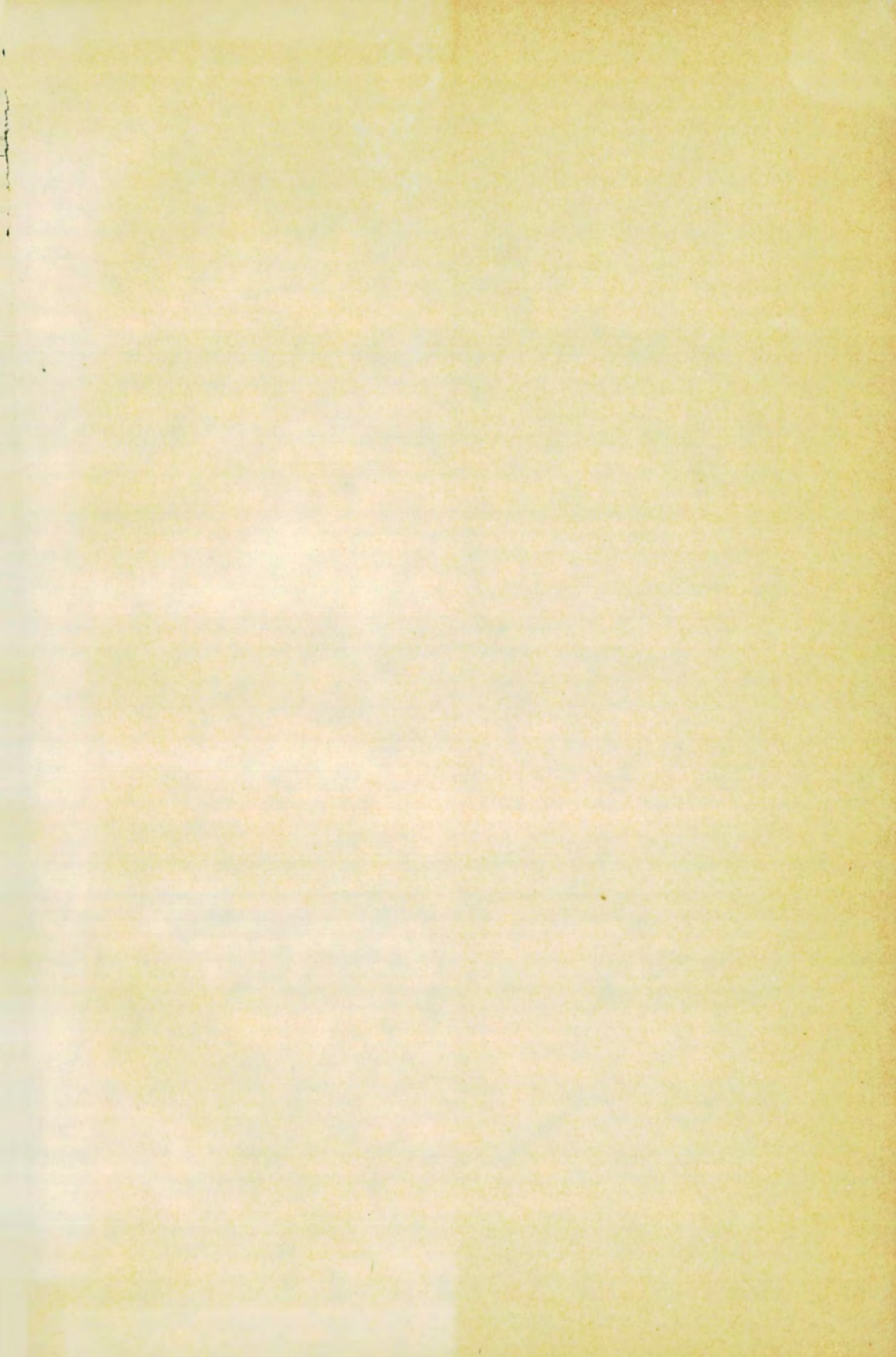
Maizels, A., "Coverage," *International Trade Statistics*, Allen, R. G. D. and Ely, J. Edward, Editors, John Wiley and Son, New York 1953, pp. 28-50.

Meade, J. E., *The Balance of Payments*, Oxford University Press, London, 1951.

מועצת הפיקוח על פרי ההדר, המועצה לשיווק פרי הדר, דין וחשבון לעונת 1951/52, תל אביב, 1952.

New Zealand Census and Statistical Department, Owen R. E., *Report on the Official*

- Estimation of Balance of Payments of New Zealand for the Years 1950-1951 to 1953-1954*, Government Printer, Wellington, 1954.
- Nurske, Ragnar, "Conditions of International Monetary Equilibrium," *Readings in the Theory of International Trade*, The Blakiston Co., Philadelphia, 1949, pp. 3-34.
- Sammons, Robert L., "Some Balance of Payments Pitfalls: Comments," *American Economic Review*, Vol. 41, December 1951, pp. 938-939.
- Triffin, Robert, "National Central Banking and the International Economy," *International Economic Studies*, Postwar Economic Studies, Board of Governors of the Federal Reserve System.
- United Nations:
Department of Economic Affairs, *A System of National Accounts and Supporting Tables*, New York, 1953.
Department of Economic Affairs, *World Economic Report 1952-1953*, New York, 1954.
- United States Department of Commerce, Bureau of Foreign and Domestic Commerce, Office of Business Economics, *The Balance of Payments of the United States, 1949-1951: A Supplement to the Survey of Current Business*, United States Government Office, Washington, 1952.
- Viner, Jacob, *Studies in the Theory of International Trade*, Harper and Brothers, New York, 1937.
- Wooley, Herbert B., "On the Elaboration of a System of International Transaction Accounts." A Paper presented to the Conference on Research in Income and Wealth, October 1954, National Bureau of Economic Research, New York, 1954.

מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל שהוקם
ב-1954, הנו מוסד פרטי בלתי-תלוי
שלא למטרת רווחים מיסודה של קרן
מוריס ולאורה פאלק מפיטסבורג, פנסיל-
בניה, ומטרתו לעודד השתלמות ומחקר
כלכלי.

על המחבר

נדב הלוי נמנה על צוות עובדי מרכז
פאלק למחקר כלכלי בישראל מאז שנת
1954. נולד בארצות הברית שם השלים
את לימודיו. בוגר האוניברסיטה בסינ-
סנטי (B.A. 1950) ומוסמך אוניברסיטת
קולומביה (M.A. 1951 ; Ph.D. 1956).
הוא נמצא בישראל מאז סיום חוק לימודיו
באוניברסיטת קולומביה בשנת 1953.

פירסומים של מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל

כבר הופיעו

- דין וחשבון מס. 1, מרכז פאלק, ירושלים, מרס 1955.
דניאל קרימר, אומדנים ארעיים של ההכנסה הלאומית של ישראל,
1952 ו-1953. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומרכז פאלק,
ל. מ. ס. סידרת פרסומים מיוחדת מס. 29, ירושלים מרס 1955.
הרולד לובל, אומדנים ארעיים של ההוצאה הלאומית של ישראל,
1952 ו-1953. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומרכז פאלק,
ל. מ. ס. סידרת פרסומים מס. 44, ירושלים ינואר 1956.
מיכאל נעם, ההכנסה הלאומי הנובעת מהחקלאות בישראל, 1952—1954,
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומרכז פאלק, ל. מ. ס. סידרת
פירסומים מיוחדת מס. 48, ירושלים אפריל 1956.
דין וחשבון מס. 2, מרכז פאלק, ירושלים, מאי 1956.
נדב הלוי, אומדנים של העיסקות הבינלאומיות של ישראל, 1952—1954,
מרכז פאלק, ירושלים, אוקטובר 1956.

בדפוס

- דניאל קרימר, אומדנים של ההכנסה הלאומית של ישראל, 1952—1954.
משה סיקרון, העליה לישראל, 1948 — 1953.

המפיצים

בלומשטין, בתי מסחר לספרים, אלנבי 35, תל אביב.